

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SOSYAL
MEDYA MAHREMİYETİ**

Zeynep NASIROĞLU

Yüksek Lisans Tezi

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İslam Hukuku Programı

ŞUBAT 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SOSYAL MEDYA MAHREMİYETİ

Tez Yazarı
Zeynep NASIROĞLU

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan SARITEPE

ŞUBAT 2023
ELAZIĞ

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım **“İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SOSYAL MEDYA MAHREMİYETİ”** başlıklı Yüksek Lisans Tezimin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddî ve mânevî desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

02.02.2023

Zeynep NASIROĞLU

ÖN SÖZ

Günümüzde her yaşta ve her cinsiyette insana hitap eden sosyal medya platformlarının kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. İş, eğitim, eğlence, sağlık, alışveriş gibi birçok alanda kullanımı beraberinde bazı sorunları da gündeme getirmektedir. Konumuzun içeriği olan mahremiyet ve tecessüs ise bu sorunların başında gelmektedir. Sosyal medya platformlarının kullanım alanının geniş olması ve her kitleye hitap etmesi sınırlılıkları ve sınırları ortadan kaldırmaktadır. Çalışmamızda sosyal medyayı tanıtmaya çalıştık. Bunun beraberinde farkında olarak veya olmayarak bireylerin ihmal ve ihlal ettiği mahremiyeti ve tecessüsü değerlendirmeye çalıştık.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu kısmında kısaca özet bir bilgiye yer verdik. Araştırmanın önemi ve amacı kısmında ise gün geçtikçe hayatımızda daha fazla yer edinen sosyal medyanın tecessüs ve mahremiyet üzerindeki etkisinden bahsettik. Araştırmanı sınırlandırılması ve yöntem kısmında ise konumuzu hangi yöntemle işlediğimizi ve konumuzu nasıl sınırlandırdığımızdan bahsettik. Son olarak ise konumuzu işlemek için faydalandığımız kaynakların bazılarında literatür taramasında bahsettik. İkinci bölümde mahremiyet ve tecessüs kavramlarını incelemeye çalıştık. Mahremiyet kavramının lügat ve terim anlamlarını inceledikten sonra mahremiyet kavramının hukuki dayanağını ve mahremiyet çeşitlerini incelemeye gayret ettik. Bir sonraki başlıkta da tecessüs kavramının lügat ve terim anlamlarını inceleyip, tecessüs ile ilgili kavramları işlemeye çalıştık. İkinci bölümün son kısmında tecessüs yasağını ve tecessüse sebebiyet veren faktörleri işledik. Üçüncü bölümde ise sosyal medya kavramını tanıtmaya çalıştık. Ardından sosyal medya araçlarından Facebook, Instagram ve WhatsApp uygulamalarını anlatmaya çalıştık. Dördüncü ve son bölümde ise mahremiyet, tecessüs ve sosyal medya kavramları arasındaki ilişkiyi incelemeye çalıştık. Yani çalışmamızın son kısmında, tek tek açıkladığımız kavramları bir arada değerlendirerek çalışmamızı sonlandırdık.

Yüksek Lisans sürecimde yönlendirmeleriyle daima bana yol gösteren, kaynakları bulmamda ve bulduğum kaynakları doğru kullanmamda destek olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan Sarıtepe'ye ve yine aynı fakültede görev yapan hocam Dr. Öğr. Üyesi Zuhâl Dağ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yine eğitim hayatımın tamamında her koşulda destekleriyle ve anlayışlarıyla yanımda olup beni motive eden aileme teşekkür ederim.

Zeynep NASIROĞLU

ELAZIĞ 2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖN SÖZ	II
İÇİNDEKİLER	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
1.3. Araştırmanın Problemi	2
1.4. Araştırmanın Yöntem ve Sınırlandırılması	3
1.5. Araştırmanın Kaynakları	3
2. MAHREMİYET VE TECESSÜS	5
2.1. Mahremiyet Kavramı ve Mahiyeti	5
2.1.1. Mahremiyetin Lügat Anlamı	5
2.1.2. Mahremiyetin Terim Anlamı	6
2.1.3. Mahremiyetin Hukuki Dayanağı ve Sınırları	7
2.1.4. Mahremiyetin Çeşitleri	10
2.1.4.1. Beden Mahremiyeti	11
2.1.4.2. Mesken Mahremiyeti	16
2.1.4.3. Bilgi Mahremiyeti	17
2.2. Tecessüs Kavramı ve Mahiyeti	20
2.2.1. Tecessüsün Lügat Anlamı	20
2.2.2. Tecessüsün Terim Anlamı	20
2.2.3. Tecessüs Yasağı	21
3. SOSYAL MEDYA	26
3.1. Sosyal Medyanın Ortaya Çıkışı	28
3.1.1. Sosyal Medya Özellikleri	29
3.1.2. Sosyal Medya Ortamları	30
3.2. Facebook, WhatsApp ve Instagram	32
3.2.1. Facebook	32
3.2.2. WhatsApp	34
3.2.3. Instagram	35
4. SOSYAL MEDYADA MAHREMİYET VE TECESSÜS	39
4.1. Sosyal Medyada Mahremiyet ve Tecessüs Yasağının İhlali	41
4.2. Sosyal Medyanın Toplum Üzerindeki Olumsuz Etkileri	44
4.2.1. Yalancılık	45
4.2.2. Gıybet	47
4.2.3. İftira	48
4.2.4. Zinâ	49
4.2.5. İrtidad	50
5. SONUÇ	52
KAYNAKLAR	54
ÖZ GEÇMİŞ	58

ÖZET

İSLAM HUKUKU AÇISINDAN SOSYAL MEDYA MAHREMİYETİ

Zeynep NASIROĞLU

Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İslam Hukuku Programı

Şubat 2023, Sayfa: VI+58

Günümüzde değişen iletişim araçları ile birlikte gerçekleşen etkileşim sonucu mahremiyet algısı da değişmiştir. Her yaştan, her dilden ve her dinden insanın kolaylıkla iletişim kurabildiği sosyal medya platformları bu değişimin en önemli unsurlarındandır. Sosyal medya platformları gittikçe yaygınlaşmakta ve bireyler kişisel hayatlarıyla ilgili bilgilerini hatta mahrem alanlarını dahi paylaşabilmektedirler. Bireylerin yaptıkları bu paylaşımlar insanların merakını celp ederek zaman zaman tecessüse yol açmaktadır. İster iyi niyetli ister kötü niyetli olsun tecessüs, İslam Hukuku'nda yasaklanmış bir fiildir.

İletişim açısından birçok faydası olan sosyal medya platformlarının amacının dışında kullanılması bireyi yanlış yönlendirmektedir. Bireydeki bulunduğu toplumda kabul görmek, görünür olmak, takdir edilmek, merak vb. arzu, istek ve duygular, bireyi hem paylaşım yapmaya hem de başkalarının paylaşımlarını takip etmeye sevk etmektedir. Birey istediğine ulaşmak için zaman zaman sınırları ihlal ve ihmal ederek mahremiyet ile ilgili yasakları göz ardı etmektedir. Bunların sonucunda hem mahremiyet alanlarının daralması hem de tecessüsün artması insanları huzursuz etmektedir. Biz çalışmamızda bazı sosyal medya platformları üzerinden bunları değerlendirmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet, Tecessüs, Sosyal Medya, Facebook, Instagram, WhatsApp

ABSTRACT

Social Media Privacy in Terms of Islamic Law

Zeynep NASIROĞLU

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

THE DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

Islamic Law Program

February 2023, Page: VI+58

Today, the perception of privacy has also changed as a result of the interaction with the changing communication tools. Social media platforms, where people of all ages, languages and religions can communicate easily, are the most important elements of this change. Social media platforms are becoming more and more widespread and individuals can share information about their personal lives and even their private areas. These sharings made by individuals attract people's curiosity and lead to embarrassment from time to time. Incarnation, whether with good intentions or malicious intent, is a prohibited act in Islamic Law.

The misuse of social media platforms, which have many benefits in terms of communication, misleads the individual. To be accepted in the society, to be visible, to be appreciated, to be curious, etc. desires, desires and emotions prompt the individual to both share and follow others' posts. In order to achieve what he wants, the individual ignores the prohibitions on privacy by occasionally violating and neglecting the limits. As a result of these, both the narrowing of privacy areas and the increase of insecurity make people uneasy. In our study, we tried to evaluate them through some social media platforms.

Key Words: Privacy, Passion, Social Media, Facebook, Instagram, WhatsApp

KISALTMALAR

b.	: bin,ibn, oğlu
bk.	: Bakınız
C	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhû
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H	: Hicri
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu anı
s.a.s.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeşleştiren
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ULAKBİM	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri

1. GİRİŞ

Mahremiyet ilk insanla birlikte fitrî olarak var olagelmiş bir duygudur. Kişi daima mahrem olanı kendine saklamış ve mahremiyet sayesinde insanlar arasındaki sınırlar belirginleşmiştir. Böylece insan kendini ruhsal ve fiziksel olarak daha güvende hissetmiştir. Ancak gün geçtikçe iletişim araçlarının değişmesi bireyler arasındaki mahremiyet sınırlarının değişmesine yol açmıştır. Günümüzde yaygınlaşan ve gittikçe de hayatın her alanına yayılan sosyal medya platformları bireyler arasındaki iletişimi arttırmıştır. Böylece insanlar hem iletişim çeşitliliğinden hem de iletişim araçlarına erişimin kolaylığından dolayı istedikleri kişilerle etkileşimde bulunabilmektedir.

İletişim çağında olmak ve her geçen gün iletişim araçlarının gelişmesi olumlu bir süreç olsa da maalesef olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Mesela sosyal medya platformlarını her yaştan bireyler oldukça kolay kullanabilmektedir. Bu kolaylık ve erişilebilirlik ise bireyler arasındaki sınırların gittikçe genişlemesine sebep olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla bireyler arasındaki mahremiyet algısı değişmiştir. Çünkü birey sosyal medyada görünür olmak ister. Özellikle beğenilmek ve ilgi görmek isteyen bireyler herkese açık paylaşımlar yapabilmektedir. Bu da bilinçli veya bilinçsiz olarak mahremiyeti ihlal eden paylaşımların yapılmasına sebep olabilmektedir. Örneğin bireyler sosyal medya platformlarında evlerini ve aileleriyle ilgili en mahrem alanlarını paylaşmakta bir sakınca görmemektedir.

Mahrem alanlar hem birey tarafından hem de takipçiler tarafından ihlal edilmektedir. Mahremiyetin ihlal edilmesiyle birlikte zaman zaman tecessüste meydana gelmektedir. Çünkü birey merak duygusu ile bir başkası hakkında sosyal medya üzerinden bilgi toplayabilir. Hatta kolaylıkla bir başkasının şahsı ve ailesi hakkında gereğinden fazla bilgiye erişebilir. Bu durum yalnızca bireyler tarafından yapılan bir işlem değildir. Kullandığımız akıllı telefonlardaki programlar, uygulamalar ve alışveriş sitelerinin çoğu telefondaki kişisel verileri toplayarak, yapılan her işlemi ve her iletişimi kayıt altına almaktadır. Böylece bireyin dahi unuttuğu çoğu bilgileri başkaları tarafından kolaylıkla toplanabilmektedir. Yani bireye ait bilgilere erişmek kolay olduğu gibi bunları bireyin aleyhine de kullanmak oldukça kolaydır.

Sonuç olarak bireylerin en çok kullandığı ve en çok vakit geçirdiği alanlar sosyal medya platformlarıdır. Bu platformlar sadece bireyler arasındaki iletişimi sağlayan araçlardan ziyade her türlü bilginin yoğun olarak paylaşıldığı platformlardır. Bunlarda paylaşılan doğruluğu test edilmeyen bilgiler toplumsal ahlakın ve huzurun bozulmasına sebep olmaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Geçmişten günümüze iletişim araçları ne kadar değişirse değişsin insan daima iletişimin temelinde yer almıştır. Günümüzde iletişim araçları da insan odaklı gelişim göstermeye devam etmektedir. Böylece bireylerin, iletişimi en kolay ve en hızlı şekilde gerçekleştirmeleri hedeflenmiştir. Sonucunda ise iletişim araçlarını kullanmak ve erişim sağlamak fazlasıyla kolaylaştırılmıştır. Her yaştan birey ise bu iletişim araçlarını kolaylıkla kullanabilmektedir. Tüm bunların sonucunda ise bireyler arası iletişim sınırları yok denecek kadar azalmıştır. Birey istediği kişiyle yer ve zaman fark etmeksizin iletişim kurabilme imkânına sahip olmuştur.

Çalışmamızda iletişim araçlarından yalnızca sosyal medya platformlarının en çok kullanılan uygulamalarını ele aldık. Sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla mahremiyetin sınırları ve korunması gündeme gelmiştir. İnsanların sosyal medyada çok fazla içerik paylaşımı yapması bazı

mahremiyet ihlallerine sebep olmaktadır. Yani insanlar bu uygulamalarda çok vakit geçirebilsin diye içerik çeşitliliği artırılırken mahremiyet sınırları da ihlal edilmiştir. Sınırların ihlalinin sebeplerinden biri olarak tecessüsten söz etmemiz zorunlu hale gelmiştir. Bu sebepler bazı sosyal medya platformlarında mahremiyeti ve tecessüsü araştırıp sınırlarını tespit edebilmek amacıyla çalışmamızın konusunu “Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medyada Tecessüs” olarak belirledik.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bugünün dünyasında özellikle sosyal medyanın 7’den 70’e tüm bireylere hitap etmesi mahremiyet açığı oluşturmaktadır. Çünkü bireyler sosyal medyada paylaşım sağlarken yüz yüze paylaşamayacağı bilgileri sosyal medyada genellikle beğenilmek ve takdir edilmek arzusuyla paylaşabilmektedir. Bu paylaşımların herkese açık olduğu platformlar olması bireyin fitratındaki mahremiyet duygusunu körelttiği gibi istenmeyen bazı yaşanmışlıklara da sebep olmaktadır. Ayrıca birey bu eksiklikle birlikte içsel bunalımlar yaşayabilmektedir. Özellikle konuyu işlememizin amacı bireyin fitratında var olan duyguların nasıl sömürüldüğünü bireye fark ettirebilmektir. Çünkü mahremiyetin sınırlarının ihlal edilme sebeplerinden biri olan tecessüs, birey açısından büyük olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir.

İslam Hukuku açısından sosyal medya ve mahremiyet arasındaki ilişkiyi anlatabilmek ve bu ilişkiyi tecessüs yönünden değerlendirebilmek için böyle bir çalışmaya ihtiyaç olduğuna kanaat getirdik. Bunlarla birlikte bireylerin sosyal medya kullanırken neleri ihmal ve ihlal ettiklerini tespit etmeyi de amaçladık.

Bireylerin özellikle mahremiyetlerini ihlal ederek sosyal medya platformlarında -Facebook, Instagram ve WhatsApp- paylaşım yapmalarının İslam Hukuku açısından nasıl değerlendirildiğini tespit etmeye çalıştık. Mahremiyet ihlali ile birlikte bireylerin haberi olarak veya olmayarak başkaları tarafından takip edilmesi yani tecessüs yasağının ihlal edilmesi İslam Hukuku açısından hangi yaptırımlara tabi olabileceğini tespit etmeye çalıştık. Sosyal medyanın İslam hukuku açısından doğurduğu sonuçları da araştırıp değerlendirebilmeyi amaçlarımızın temelinde tutmaya çalıştık. Amaç ne olursa olsun yapılan paylaşımlar sonucu bireylerin mahrem alan algılarının değişmesi ve bu değişimin din açısından nasıl değerlendirildiğini de çalışmamız içerisinde incelemeye gayret ettik.

1.3. Araştırmanın Problemi

Araştırmamızın temel kavramları olan mahremiyet, tecessüs ve sosyal medya günümüzde çok geniş alanlara yayılmıştır. İnsanların bunları sınırsız bir şekilde ve bazı temel değerlere riayet etmeden kullanmaları araştırmamızın temel problemlerinden biridir. İnsanların sosyal medyayı kullanırken tecessüs ve mahremiyete riayet etmemeleri toplumsal olarak büyük sorunlara sebep olabilmektedir.

İnsanlar doğuştan sahip olduğu mahremiyet duygusunu hiçe sayarak sosyal medya ortamlarında bazı sebeplere dayanarak paylaşım yapması konumuzun temel problemidir. Mahremiyetin hiçe sayılması başlı başına bir problemidir. Ancak bu problemin de beraberinde getirdiği daha büyük problemler vardır. Biz bu problemlerden biri olan tecessüsü ve tecessüsün muhtemel sonuçlarını değerlendirmeye çalıştık. Çünkü mahremiyet ile doğan en büyük sorun toplumun artık gözetleyen ve gözetlenen bir toplum olmasıdır. Bu gözetleme ise beraberinde birçok olumsuzluğu da taşımaktadır.

Araştırmamızın probleminin temeline mahremiyetin sosyal medyada ihlal edilmesini yerleştirdik. Sonrasında mahremiyet ihlaliyle birlikte ortaya çıkan tecessüs ise bir diğer problemimizdir. Bunları İslam hukuk bağlamında işlemeye çalıştık.

1.4. Araştırmanın Yöntem ve Sınırlandırılması

Tez konumuzu ve tez başlığımızı belirledikten sonra çalışmamızın kavramsal çerçevesini belirledik. Çalışmamızın ana kavramları olan mahremiyet, tecessüs ve sosyal medya kavramlarını olabildiğince detaylarıyla işlemeye çalıştık. İşlemeye çalıştığımız kavramlar geniş alanlara sahip olduğu için tez çalışmamızın başlığına uygun bir şekilde, asıl çerçevesinde değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamız için ana başlıklar yoluyla kaynaklara erişmeye çalıştık. Tezler, makaleler ve bildirileri inceledik. Bu incelemeler neticesinde alana kaynaklık eden tefsir, hadis, fıkıh alanlarına ait eserlere ulaşmaya çalıştık. Tezimizi tümdengelim ve tümevarım yöntemlerinin birleştiği karma yöntemle çalıştık. Yani zaman zaman kavramları değerlendirip sonuçlarına ulaşmaya çalıştık. Bazen de sonuçlardan sebeplere ulaşmaya çalıştık. Böylece çalışmamız için elde ettiğimiz verileri harmanlayarak, konumuzu en iyi şekilde ifade etmeye çalıştık.

Çalışmamızdaki sınırlılıklar ise sosyal medya platformlarının birçok aracı olmasıdır. Çünkü sosyal medya araçlarının tamamını detaylı olarak incelemek konuyu asıl çerçevesinde işlememizi zorlaştırmaktadır. Biz çalışmamıza çok sık ve herkes tarafından kullanılan araçları konu edindik. Böylece insanların hayatın her alanında kullandıkları sosyal medya araçlarının mahremiyet ve tecessüse etkilerini inceledik. Yine mahremiyet ve tecessüs kavramlarını da incelerken yalnızca bireysel açıdan ve topluma olan genel etkilerini değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamızın amacı hem alana olabildiğince katkı sağlamak hem de sosyal medya kullanımı sağlayan bireylerin daha bilinçli bir kullanıma yönelmesine katkı sağlamaktır. Çalışmamızın amacına ulaşmasını temenni ederiz.

1.5. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızda, literatür taraması yaparken konumuzun ana kavramları olan mahremiyet, tecessüs ve sosyal medya kavramları çerçevesinde araştırma yapmaya çalıştık. Böylece ana kaynaklardan müstakil bir eser olan Muhammed Rakın ed-Duğmi'nin *et-Tecessüs ve Ahkamuhu fi Ş-Şeriatil-İslamiyye* adlı eserine ulaştık. Çalışmamıza katkı sağlayacak eserleri hizmet ettiği alana göre sınıflandırarak aşağıdaki gibi sıraladık:

Tefsir: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın İsmail Karaçam tarafından sadeleştirdiği *Hak Dini Kur'an Dili*,

Fahrüddîn er-Râzî'nin, Suat Yıldırım tarafından tercüme edilen *"Tefsîr-i Kebîr"*,

Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî'nin, Necdet Çağıl ve diğer arkadaşları tarafından çevrilmiş *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidü't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*,

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin, Kemal Sandıkçı tarafından çevrilen *"Te'vîlâtü'l Kur'an"*,

Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in, Bekir Karlığa & Bedreddin Çetiner tarafından çevirdiği *"Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm"* eserlerinden yararlandık.

Hadis: Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî'nin Ahmet Muhtar Büyükcınar tarafından çevrilen *"el-Muvatta"*,

Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et- Tirmizî'nin, *"Sünen-i Tirmizî"*,

Muhyiddin en- Nevevî'nin, Sıtkı Güllü tarafından çevrilen *"Riyâzü's-Sâlihîn"*,

Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el- Ezdî'nin “*Sünen-i Ebû Dâvûd*”,
Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni'nin, Haydar Hatipoğlu tarafından
çevrilen “*Sünen-i İbn Mâce*” eserlerinden faydalandık.

Sözlük: Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr'un “*Lisânü'l Arab*”,

Ebü'-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el- Fîrûzâbâdî'nin, “*Kâmûsu'l-
Muhît*” sözlüklerinden faydalandık.

Bunların dışında birçok tez, makale ve bazı internet sitelerine de çalışmamızda yer verdik.
Özellikle sosyal medya ile alakalı olabildiğince güncel veriler elde etmeye çalıştık. Ayrıca *Din,
Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumundan* da istifade etmeye çalıştık.
Böylece çalışmamızın temelini oluşturan kavramları ve bunlar arasındaki ilişkileri en iyi ve en
anlaşılır şekilde okuyucuya sunmaya çalıştık.

2. MAHREMİYET VE TECESSÜS

2.1. Mahremiyet Kavramı ve Mahiyeti

2.1.1. Mahremiyetin Lügat Anlamı

Sözlükte “helâl olmayan, helâlin zıddı, Allah’ın izin vermediği, yasakladığı şey” (Yeğin, 1991: 195) manasındaki “mahrem” kelimesi, Arapça “حَرَمٌ” ve “حَرْمٌ” fiillerinden türeyen mastar olarak “yasak olmak, yasaklanmış olmak, (Çekiç, 2019: 6) yapılması veya kullanılması bizzat Şâri’ tarafından kesin olan delillerle yasaklanan herhangi bir şey, (Erdoğan, 2019) izin verilmemek” (Gökyurt, 2002: 6) anlamlarına gelir. Aynı kökten “حَرْمٌ” bir şeyden menetmek manasına, “حَرَمٌ” kelimesi de korunmuş, sınırları belirlenmiş, hukuku tayin edilmiş anlamlarına gelmektedir. Yine aynı kökten “مَحْرُومٌ” kelimesi ise imkanlardan, bereketli şeylerden, birikimden mahrum kalmış fakir kişi anlamına gelmektedir. (Şimşek, 2016: 470) Ayrıca işlenmesi Şâri’ tarafından kesin/kat’i delillerle yasaklanmış olan sözler ve fiiller anlamına gelen “حرام” kavramı da mevcuttur. Haram, haramlığı bizzat kendinden olan “الحرام لعينه” ve kendisi haram olmayıp başka bir sebepten dolayı haram olan “الحرام لغيره” olmak üzere ikiye ayrılır. (Bilmen, 2016: 90)

Araplar, Kâbe’yi ve etrafını dokunulmaz kabul ettikleri ve kirli elbiselerle girmenin haram olduğunu belirtmek için oraya “حَرَمٌ” veya “حَرْمٌ” demişlerdir. Ayrıca kıyafetlerine maddî veya mânevî kir bulaştığını düşünerek Kabê’yi çıplak tavaf etmişlerdir. Bu sebeple şu âyet Kur’ân’da zikredilmiştir; “Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin...” (Te’vilâtü’l Kur’ân, 2018, el-A’râf 7/31) Ayrıca Kabê’ye, el-Beledü’l-haram, el-Mescidü’l-haram, el-Eşhuru’l-haram tabirleri “dokunulmazlık”, “saygıdeğer olmak” ve “yasaklanmışlık” manalarından dolayı verdikleri diğer isimlerdir. “Haram aylar” tabiri ise Arapların, kendisinde savaşmanın helâl olmadığı ayları (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) ifade eder. Yani kutsal ve dokunulmaz bir zaman dilimi kastedildiğini görebiliriz. (Şimşek, 2016: 470) Haram aylardan biri olan “Muharrem” ise savaşmanın ve saldırmanın yasaklandığı ay manasına gelmektedir. Hac ve umre ibadetlerinde ihrama girme ve namazda başlangıç tekbiri olan “tahrîme” aynı kökten olup, bu ibadetler sona erene dek ibadetleri yerine getiren kişinin bazı davranışlardan yasaklı olması nedeniyle verilen isimlendirmelerdir. (Akgündüz, 2016: 457) Ayrıca aynı kökten türeyen “el-harim” kelimesinin “ortak olmak” manası da bulunmaktadır. Dolayısıyla burada özel hayat ve bilgilere ortak kılınan yakın akrabalar anlamına da gelmektedir. (Şimşek, 2016: 470)

Kökü “حرم” olan “محرم” kelimesinin manası, saygı ve gizlenmeye değer şey, aralarında bulunan kan bağından/hısımlıktan veya süttten dolayı birbirleriyle evlenmeleri yasak olan yakın akrabalar (Mevsîlî, 1998: 347), yakınlıktan dolayı nikâhı haram olan kimse, ihtiram, hürmet (Erdoğan, 2019: 336) yasaklanan şey (Mutçalı, 1995: 163-165), herkesçe bilinmemesi icap eden, söylenmeyen, gizli, sır vasfı olan ve yabancı erkek tarafından görülmesi caiz olmayan (Martı, 2009: 14) anlamlarına gelmektedir. Mahrem sözcüğünün zıddı ise gayri mahrem veya nâmahremdir. (Bilmen, 2016: 132) Ayrıca mahrem, akrabalıkta rahim sahibi, yani aynı rahimden doğup çıkmış kişi demektir. Evlenilmesi yasak olan erkek için zu rahim mahrem, kadın için zatu rahim mahrem ifadeleri kullanılır. Aynı kökten türemiş olan mahremiyet ise, gizlilik anlamına gelir. (Vardi, 2015: 54) Sözlük anlamında mahremiyet, gizlilik durumu, gizli olma; bireyin özel yaşamını bilebilecek kadar yakın olabilmek demektir. (Güneş, 2010: 111)

Kur’ân’da “محرم” kelimesi kullanılmamış ancak hadislerde kullanılmıştır. Mahrem veya mahremiyet kelimeleri dini hükümlerle alakalı yasaklananları belirtmek için kullanılmıştır.

Mahremiyye/mahremiyet, mahremlik, erkek ile kadın arasında evlilik caiz olmayacak derecede yakınlık olması (Erdoğan, 2019: 132) anlamındadır. Yasaklanan şeye haram, yasaklılık haline ise mahremiyet denir. (Güneş, 2010: 111) Mahrem, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, bireyin, kendisiyle evlenilmesinin haram olan akrabaları gibi anlamları ihtiva etmektedir. (Karagülle, 2015: 7) Mahremiyet sözcüğü “el-hurm” kökünden türemiş bir sînâî mastardır. Çoğunlukla hürmet ve mahremet kalıplarında ve “işlenmesi/çiğnenmesi helâl olmayan şeyler” anlamında kullanılır. Allah'ın kullarına belirlediği kurallarına veya sınırlarına da mahrem (ç. mehârim) denir. (Şimşek, 2016: 470)

2.1.2. Mahremiyetin Terim Anlamı

Mahrem, “Allah'ın yasaklamasıyla haram kılınmış, yasaklanmış olan” (Gökyurt, 2002: 9) ya da “başkalarına söylenmeyen, gizli, Şer'an müsaade olunmayan, evlenilmesi haram olan” (Yeğin, 1991: 3475) anlamlarında kullanılmaktadır. Farsça bir ek olan “nâ-” ise mahrem kelimesiyle birleşerek, “aralarında evlenme yasağı bulunmayan kişileri” ifade eden nâmahrem teribini oluşturur. (Kahraman, 2015: 33) Mahremiyet kavramı ise, kişilerin yalnız kalabilme, düşünce ve davranışlarında özgür seçim yapabilme, toplumsal yaşama katılıp etkileşimde bulunabilme konusunda sınırları kendisinin belirleyebilme hakkı olarak tanımlanabilir. Mahremiyet aynı zamanda, kişilerin var olabilme biçimi üzerindeki egemenliğini ve kendi yaşamlarını diğerlerinin yaşamlarına müdahalede bulunmayacak ölçüde yaşayabilme haklarını ifade eder. (Arık, 2018: 19) Mahremiyet; bir şeylerin gizli halleri veya gizli yönleri anlamlarında da kullanılmaktadır. Türkçede mahremiyete karşılık olarak özel alan kavramı kullanılır ancak; özel alan kavramı, mahremiyet kavramına göre çok daha yüzeyseldir. (Karagülle, 2015: 7)

Mahremiyet sözcüğü İslam hukukunda, “Şâri'in başkalarının bilmesi veya ulaşması konusunda sınır koyduğu hak” şeklinde tanımlanmıştır. Mahremiyet hakkı, bilmek, ulaşmak ve dokunmak gibi kişinin rızasına dayalı özel haklar şeklinde de ifade edilebilir. Bu hak hem bireyin hem de Şâri'nin belirlediği sınırlara saygılı olmayı gerektiren haklardandır. Bireylerin, kişilik haklarının, özel yaşamlarının, ırzlarının ve onurlarının korunması açısından önem arz eden bir haktır. (Çalık, 2018: 30-31) Yine İslam hukukunda mahremiyet, aralarındaki kan akrabalığı sebebiyle belli derecedeki akrabalarla evlenilmesi dinen yasaklanmış kişileri ifade etmek için de kullanılır. Modern hukuk için mahremiyet, bireylerin yalnız kalabilecekleri, istediklerini düşünebilecekleri ve istedikleri gibi davranabilecekleri bir alanda yaşayabilmeleridir. Ayrıca başka bireylerle hangi ölçülerde, nerede ve ne zaman iletişim kurabileceklerine kendilerinin karar verebileceği alanlar ve bu alanda sahip oldukları hakları ifade eder. (Güllük, 2015: 105) Klasik fıkıh kitaplarındaki ıstılahî tanıma ek olarak mahremiyet, Şâri'in, bireyin özel alanları ve başkalarıyla ilişkileri hakkında taraflara yüklediği sorumluluk alanları olarak da tanımlanabilir.

Mahremiyet, bilinmeme ve ulaşılamama özelliğini taşıyan haklar olarak da karşımıza çıkabilir. Bahsi geçen haklar, özel yaşam alanlarına ve İlâhî iradeye de saygılı olmayı gerektiren haklardandır. Mahremiyet, bireylerin hem özel hayatına saygılı olmayı hem de kişilik haklarının ve onurlarının korunabilmesi açısından önemli bir haktır. (Güllük, 2015: 106) Mahremiyet kavramı için ortak bir tanım yoktur. Ancak başkaları tarafından bilinmemesi gereken kişiye ait olan hususlar özelliğine vurgulama yapıldığını yapılan tanımlarda rahatlıkla görebiliriz. Mahremiyet kavramı için yapılan tanımlarda uzlaşma olmamasının sebebi ise, özel hayat kavramının göreceli ve kapsamlı olmasıdır. Özel hayat ise Arapçada “el-hayatü'l-hassa/kişinin şahsına ait olan, başkalarından gizlediği ve sakladığı” ve “el-husûsiyye/kişinin başkalarından gizlemediği özel hayatı” (Şen, 2015: 488) şeklinde ikiye ayrılır.

Bireyin özel hayatı/mahremiyet alanı/sır çevresi diyebileceğimiz el-hayatü'l-hassa olarak isimlendirilen bu alan bireyin mânevî varlığı ile ilişkili haklardandır. Bireyin, başkalarının görmesini, bilmesini ya da müdahale etmesini istemediği özel alanıdır. Bireyin özel hayatının korunması şahsiyet haklarındandır. Eğer başkaları tarafından müdahale edilirse şahsiyet haklarının ihlaline girer. Çünkü bireyin özel hayatı veya mahremiyet alanı olarak nitelendirdiğimiz alanı, başkaları tarafından bilinmesini istemediği bir alandır. Birey, kendi isteğiyle mahremiyetini yani el-husûsiyye/kişinin başkalarından gizlemediği özel hayatı bir başkasına açabilir. Ancak bu sır sahibi bir başkasıyla bildiklerini paylaşırsa hem şahsiyet hakkına müdahale etmiş, (Gökmenoğlu, 1991: 136) hem de kendisine verilen emanete ihanet etmiş olur.

2.1.3. Mahremiyetin Hukuki Dayanağı ve Sınırları

Allah (c.c.), Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerin birçoğunda insanların zaaflarından bahsetmektedir. İnsan, Allah'ın kendisinden razı olabilmesi için nefsinin bu zaaflardan arındırılmalı ve Allah'ın rızasını kazanabileceği davranışları sergilemelidir. İnsanın maddi yönünü beden, manevi yönünü ise ırz, onur ve şeref gibi üst değerler oluşturur. İnsanın maddi ve manevi yönünü koruması için mahremiyet kavramı tesis edilmiştir. (Çalık, 2018: 29) Bireyin zaaflarını yönetmesi için tesis edilen mahremiyet kavramının ilk olarak ifade edildiği âyetlere ve hadislere yer verdik. İslam hukukunda konunun temel dayanakları hakkında ilgili âyet ve hadislerden bazıları şu şekildedir:

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” (Mâtürîdî, 2018: 14/90 el-Hucurât 49/12)

“Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor. Eğer evde kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin ve size " geri dönün" denirse hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla bilendir. İçinde size ait bir eşya olan, oturana bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur. Allah, açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.” (en-Nûr 24/27-29; Mâtürîdî, 2018: 10/157-161)

“Ey iman edenler! Yemek için çağrılmadan ve yemeğin hazırlanmasını beklemeden Peygamber'in evine girmeyin, ancak oraya çağrıldığınız da girin. Yemek yedikten sonra da hemen dağılın. Sohbet etmek için beklemeyin. Çünkü bu şekilde davranmanız Peygamber'e sıkıntı vermekte fakat o size söylemekten çekinmektedir. Allah ise açıkça gerçek olanı söylemekten çekinmez. Ayrıca Peygamberlerin hanımlarından bir şey isteyecek olursanız bir perdenin arkasından isteyin. Çünkü bu şekilde davranmanız, sizin ve onların kalplerinde daha temizdir. Allah'ın Resulünü rahatsız etmeniz ve kendisinden sonra eşleriyle nikâhlanmanız söz konusu bile olamaz. Çünkü bu, Allah'ın katında büyük günahtır.” (el-Ahzâb 33/53; Mâtürîdî, 2018: 11/417)

Yukarıda verdiğimiz âyetler genel olarak, kişilerin özel hayatı ve aile hayatı mahremiyetinin dokunulmazlığını ve korunması gerektiğini öngören hükümleri içerir. Âyetlerde ise zan ve tecessüs yasaklanarak bireylerin özel yaşamını korumaya yönelik hükümler vardır. Bu koruma görevi İslam'a göre aynı zamanda devletin de görevleri arasındadır. Çünkü devlet topluma karşı bazı hak ve yükümlülükleri yerine getirmekle sorumludur. Bu sorumluluğun karşılığında ise toplumun itaatini

kazanır. Devlet yalnızca insanın maddi refahını değil, aynı zamanda şerefini, onurunu ve özel hayatını içeren manevi yönünü de korumakla yükümlüdür. Devlet insanın ona karşı gösterdiği itaatin yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır, yükümlülükler karşılıklı olarak yerine getirilmezse kaos oluşur. Yani İslam’a göre özel hayatın korunması ve gizliliği hakkının hukuki ve anayasal dayanağını, âyetler ve devlet otoritesi oluşturmaktadır. (Kahraman, 2015: 37)

Kur’an’da Peygamberimize (s.a.s.) saygı göstermeleri için sahabiler Allah tarafından uyarılmış fakat bu uyarı sahabe aracılığıyla tüm insanlara bildirilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) kişiliğine saygı göstermeleri için sahabilere gönderilen uyarı bütün müminlere onun her zamanki yüce konumunu hatırlatmaktadır. Bunun da ötesinde âyet, ilk muhatapları olan sahabe başta olmak üzere tüm müminlere toplumsal hayatla alakalı olarak belli kurallar öğretmektedir. Bu kurallar toplumsal yaşamı, kardeşliği, karşılıklı anlayışı ve kişilerin birbirine karşı saygı ve mahremiyet duygularını tesis etmek, toplumda manevi değerleri en üst seviyeye çıkarmak içindir.

Âyetlerde incelediğimiz hükümleri Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hadislerinde de görmemiz mümkündür:

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle nakletmiş: Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurdu: *“Müslüman Müslümana kardeştir. Ona ihanet etmez, onu yalanlamaz. Ona yardımını terk etmez. Müslümanın Müslümana, namusu, malı ve kanı haramdır. İşte takvâ buradadır. Kişiye kötülük olarak Müslüman kardeşini küçük görmesi yeter.”* (Tirmizî, “İyilik ve İrtibatı Koparmamak”, 18)

Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivayetine göre; Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuş: *“...Müslümana Müslümanın her şeyi haramdır. Kanı, malı, ırzı ve namusu.”* (Tirmizî, “İyilikler ve İrtibatı Koparmamak”, 18)

Ebû Hüreyre (r.a.), Hz. Peygamber’den (s.a.s.) şöyle bir rivayet nakletmiştir: *“Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hâllerini araştırmayın.”* (Ezdî, “Edeb”, 48)

Ebû Hüreyre naklediyor: *“Resûlullah (s.a.s.) ‘Gıybet nedir bilir misiniz?’ diye Sahâbeye sordu: ‘Allah ve Resûlü daha iyi bilir!’ diye cevap verdiler. Resûlullah ‘Kardeşini hoşlanmadığı şeyle anmandır.’ buyurdu. ‘Ya kardeşimde söylediğim şey varsa o zaman ne dersin?’ diye sorduklarında Resûlullah, ‘Söylediğin eğer kardeşinde varsa gıybettir. Şayet yoksa o zaman iftira etmiş olursun.’ buyurdu.”* (Ezdî, “Edeb”, 40)

İbn Abbas, Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiş: *“...Kim istemedikleri hâlde veyahut kaçındıkları hâlde bir grubun konuşmalarını dinlerse, kıyamet günü o kişinin kulaklarına kurşun dökülür...”* (Ezdî, “Edeb” 88)

İbn Büreyde, babasından aldığı habere göre, Resûlullah (s.a.s.) Hz. Ali’ye şöyle buyurmuş: *“Ey Ali! İlk bakışına ikincisini asla ekleme, ilki affedilmiştir! Ancak sonraki bakışa ise hakkin yoktur.”* (Ezdî, “Nikâh”, 42-43)

Âyet ve hadislerde vaaz edilen aile hayatının mahremiyeti, tecessüs yasağı, koğuculuk ve gıybet yasakları, haram olana bakma yasağı, kusur bağışlama, evlere izin alıp kapıdan girme, bireylerin mahremiyetlerini korumalarına özen göstermeleri ve sır saklamaya yönelik prensipler özel hayatın gizliliğini korumaya yönelik prensiplerdir. Aynı şekilde, yatak odası ve soyunma odası gibi mahrem alanlara girmeme ve bakmama, başkalarına ait olan yazılı belgeleri izinsiz olarak incelememe ve okumama gibi hususlar da özel hayatı korumaya yöneliktir. (Vardi, 2015: 55)

Diğer taraftan, bireylerin başkalarından gizlemediği ve başkalarının bilmesinin kişilik haklarına zarar vermediği kamuya açık bir alanı vardır. Kur’ân’da, kişilerin kamusal hayat alanını ifade ederken buralara girmenin yasak ve hukuka aykırı olmadığını ancak buralara girerken yine de

hassasiyet taşıyarak girilmesi gerektiği buyurulmuştur. Konuyla alakalı âyet şöyledir: **“İçinizde size ait eşyası olan, oturarı bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur. Allah, sizin açığa vurduklarınızı ve gizlediklerinizi de bilir.”** (en-Nûr Sûresi 24/29; Yazır, 1992: 6/8) Tefsir otoritelerinin büyük çoğunluğuna ait görüşe göre (bkn. Râzî, 2002: 17/38; Yazır, 1992: 6/11-12), han, hamam, dükkân, resmi daire gibi kamu yararına açık bina ve mahaller ve terk edilmiş eski yapılar ile harabelerden söz edilmektedir. Âyette, **“Allah, açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir”** ifadesiyle, ev veya bina gibi kamuya açık alanlara girerken yine de izin almaları ve hassasiyet göstermeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu alanlara girildiği zamanda koğuculuk ve tecessüs niyetiyle girilmemelidir. Âyetin bu kısmıyla da kamusal alanlarda bile kişilik haklarının korunması ve ihlal edilmemesi hem dini hem de ahlaki bir ilke olarak yerine getirilmesine vurgu yapılmaktadır. Âyette ifade edildiği gibi, Kur’ân, özel hayat ve kamusal hayatın bulunduğu gerçeğini ve sır alanı olarak ifade edilen alanın da ayrı hükümlere tabi tutulmayacağını bildirmiştir. Kamusal hayatın bulunduğu gerçeğini de kabul etmiş ve bu alanın “sır hayatı” denilen özel hayata dahil olmadığını ancak, kamu alanında da özel hayat hakkını ihlal edici davranışlardan kaçınmak gerektiğine işaret etmiştir. (Kahraman, 2015: 40-41)

İslam hukukçularına göre aile; hem çekirdekten yani eşler ve çocuklardan hem de bunların yakınlarından oluşur. Dar anlamda aile anne, baba ve çocuktan oluşan yapıdır. Geniş anlamda ise anne, baba ve çocuğa ek olarak baba tarafından akrabalar ve hizmetçilerden oluşur. Aile sosyal yapının en temel unsurudur. Aile, insanın dünya hayatında huzur bulabileceği ve sağlıklı olabileceği yegâne ortamdır. Ayrıca özel hayat algısının oturtulabileceği ve devam ettirilebileceği bir ortamdır. Nitekim âyette şöyle buyrulur: **“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duygular yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu iyi düşünenler kimseler için bunda dersler vardır.”** (er-Rûm 30/21; Mâtürîdî, 2018: 11/200-201)

“Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar ve sizden henüz bülüğa ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah âyetlerini işte böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız erginlik çağına geldiklerinde, kendilerinden öncekilerin istediği gibi izin istesinler, İşte Allah âyetlerini böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (en-Nûr 24/58-59; Taberî, 1996: 6-2/160-161)

Bireylerin, kamusal alan, sır alanı ve bu ikisi arasında duran ailevî alanı olduğunu ifade edebiliriz. Âyette aile hayatının, ev sahibi ve aynı mekânı paylaşan, ailenin sırlarına muttali olan çocuklara ve hizmetçilere açık olduğu ifade edilir. Ancak ailenin sırlarına muttali olan bu üyelerin bile vâkıf olabileceği sırların sınırları vardır. Bunlardan her şeyin gizlenmesi zor ama yine de vâkıf olamayacakları sırlar da vardır. Dolayısıyla bireylerin hayatında herkese kapalı olan bir alan vardır ki bu da âyetlerde ve hadislerde genel manası ve çerçevesiyle ifade edilmektedir. Konuyla ilgili âyet ve hadislere yukarıda yer verdiğimiz için burada tekrar etmekten kaçındık. (Kahraman, 2015: 47-49)

İslamiyet’in gelişiyile birlikte değer kazanan kadın içinde genel prensipler belirtilir, kadının ulu orta şehvi duyguları tahrik edici olarak kullanılmamasını istemiş ve hem kadın hem de erkeğin iffetli olmasını emretmiştir. Allah hem kadınlara hem de erkeklere şöyle buyurmuştur: **“Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Görünen kısımlar**

müstesna, zînetlerini göstermesinler. Baş örtülerini ta yakalarının üstüne kadar salsınlar. Zînetlerini, kocalarından, yahut babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut kocalarının oğullarından, yahut kendi oğullarından, erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, yahut müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkeklığı kalmamış hizmetçilerinden ve yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vâkıf olmayan erkek çocuklarından başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zînetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, her birlikte tövbe edin ki kurtuluşa eresiniz.” (en-Nûr Sûresi 24/30-31; Yazır, 1992: 6/8) Bir başka âyette ise şöyle emredilmiştir: “Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri değilsiniz. Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınıyorsanız sözü yumuşak bir eda ile söylemeyin ki kalbinde hastalık olan kimse ümide kapılmasın. Güzel söz söyleyin.” (el-Ahzâb Sûresi 33/32; Mâtürîdî, 2018: 11/379) Bazı alimler bu âyetin tefsirini şu şekilde yapmıştır; kadının sesini duymak kişinin hislerini tahrik edebilir, fitneye sebebiyet verebilir. Âyetteki ‘hastalıktan’ kastın ise zina ve nifak olduğunu belirtmişlerdir. Kadının sesi ve konuşma tarzı erkeğin boş ümitlere kapılmasına sebep olabilir. Bu nedenle zinaya sebebiyet verebilecek tavırlar peygamber hanımları üzerinden tüm Müslüman hanımlara yasaklanmıştır. Kur’ân’da, nasıl olursa olsun kadınların zînetlerini açığa çıkarmaları yasaklanmış ve fitneye engel olması için takva elbiselerini giymeleri emredilmiştir. (el-A’râf Sûresi, 7/26; Râzî, 2002: 10/330) Âyetlerle belirlenen bu sınırlara riayet, toplumun güvenliğini ve ahlakını korumak üzere belirlenen hükümlerdir.

Mahremiyet, insanı diğer yaratılardan farklı kılan yegâne ve biricik değerler sistemini teşkil eder. Dünyevi hükümler bakımından mahremiyet olgusu kıyamete dek var olacaktır. Fakat “... Her kim Müslümanın bir kusurunu örterse Allah'ta hem dünyada hem de ahirette o kulun ayıbını örter ve kul kardeşin yardımcısı oldukça Allah'ta o kimseye daima yardımında bulunur.” (Tirmizî, “Hudûd”, 3) hadisiyle de anlayacağımız üzere insanlar hesaba çekileceği zaman mahremiyet, uhrevî hayatta bir ilahi koruma görevi görecektir. (Şen, 2015: 490)

2.1.4. Mahremiyetin Çeşitleri

Mahremiyet, insanı diğer yaratılardan farklı kılan yegâne ve biricik değerler sistemini teşkil eder. Dünyevî hükümler bakımından mahremiyet olgusu Hz. Âdem’le başlayıp kıyamete kadar var olacaktır. Allah (c.c), Kur’ân-ı Kerim’deki âyetlerin birçoğunda insanların zaaflarından bahsetmektedir. İnsan, Allah’ın kendisinden razı olabilmesi için nefsinin bu zaafılardan arındırılmalı ve Allah’ın rızasını kazanabileceği davranışları sergilemelidir. İnsanın maddî yönünü beden, mânevî yönünü ise ırz, onur ve şeref gibi üst değerler oluşturur. İnsanın mâddi ve mânevî yönünü koruması için mahremiyet kavramı tesis edilmiştir. (Çalık, 2018: 29)

İnsanlar, başkalarının yapıp ettiklerini merak ederler ve bunu bilmekten haz duyarlar. Bu merak dedikodu ile başlayıp tecessüse kadar uzanır. Bireysel, toplumsal ya da grup olarak tecessüse kadar uzanan bu gözetleme eğilimi hukukî norm ve sosyal ritüellerle engellenmeye çalışılarak mahremiyet korunmaya çalışılır. (Şimşek, 2016: 472) Mahremiyeti koruyabilmek için öncelikle mahremiyetin dini ve hukuki dayanaklarını bilmemiz gerekir. Çünkü bir olgunun dayandığı temeller ne kadar sağlam ve açıksa toplumdaki kabulü ve hayata yansıtılması da o kadar kolay olur.

İslam hukukunun ortaya koyduğu; ırzların korunması, haram olana bakma yasağı, (en-Nûr 24/30-31; Yazır, 1992: 6/8) aile hayatının mahremiyeti, (en-Nûr 24/58-59; Taberî, 1996: 6-2/160-161) tecessüs, koğuculuk ve gıybet yasakları, (el-Hucurât 49/12; Mâtürîdî, 2018: 14/90) kusur bağışlama, (el-Bakara 2/263; Râzî, 2002: 5/483) evlere izin alıp kapıdan girme, bireylerin

mahremiyetlerini korumalarına özen göstermeleri ve sır saklama hükümleri özel hayatın gizliliğini korumaya (en-Nûr 24/27-29; Taberî, 1996: 6/134-135) yönelik prensiplerdir. Âyet ve hadislerle belirtilen hükümlerde; ev sahibinin evine izinsiz girmeme, yatak odası ve soyunma odası gibi mahrem alanlara girmeme ve bakmama, başkalarına ait olan yazılı belgeleri izinsiz olarak incelememe ve okumama gibi hususlar da özel hayatı korumaya yöneliktir. (Vardi, 2015: 55) Mahremiyetin dayandığı temeller ve mahremiyet çeşitleri detaylı olarak işlenmiştir. Mahremiyet çeşitleri başlığı altında hem âyetlere hem de hadislere yer verilmiştir.

Mahremiyet sınırlı bir kavramdan ibaret değildir. Bireyin, şahsî mahremiyetini, aile mahremiyetini, mesken mahremiyetini, sır mahremiyetini ve bilgi mahremiyetini kuşatan geniş kapsamlı bir kavramdır veya alandır. Mahremiyet çeşitleri üç ana başlık olarak değerlendirilmiştir: beden mahremiyeti, mesken mahremiyeti ve bilgi mahremiyeti.

2.1.4.1. Beden Mahremiyeti

İslâmiyet'e göre beden, Allah'ın rızası doğrultusunda kullanılması gereken bir emanettir. İmam Gazzâlî bedeni, bireyi sevgilisine ulaştıracak bir araca benzetir. (Tûsî, 2004: 474) İslam, "beden değerini" korumaya yönelik olarak "beden tesettürünü" insan için gerekli görmüştür. Bedeni örtmenin sınırı ise onu yaratan yüce Yaratıcı tarafından belirlenmiştir. Allah, bedenin örtülmesi noktasında insana sınırları belirlemiş, serbestliği kendi belirlediği sınırlarla beyan etmiştir. (Güllük, 2015: 108-109)

İlk beden tesettürü, Hz. Âdem (r.a.) ve Hz. Havvâ (r.a.) ile kendini göstermiştir. Tâhâ sûresi 20/120-121 âyetlerinde **"Derken şeytan onun kafasını şöyle diyerek karıştırdı: 'Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve son bulmayacak bir hükümler yolunu göstereyim mi?' Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üzerlerini cennet yaprağıyla örtmeye başladılar..."** (et-Tâhâ 20/120-121; Mâtürîdî, 2018: 9/323) buyrulmuştur. Âyet, insan fitratının ve psikolojisinin, bedeni örtme yönünde istekli olduğunu gösterir. Hz. Âdem'in (r.a.) ve Hz. Havvâ'nın (r.a.) kıssasında yer alan gerçek, beden mahremiyetiyle alakalı ilk algının ilk insanla birlikte kendini gösterdiğinin ispatıdır. Örtünme tecrübesiyle tanışmış olan insan, bu tecrübeyle diğer canlılardan ayrılan bedenini gizleme olgusunu öğrenmiştir. Bedenin mahremiyet taşıması, doğal olanın ötesinde, insanın duygu ve düşünceleriyle şekillenen değerlerine işaret eder. (Martı, 2009: 10)

Mahremiyet, insanın mükerrem -yaratılanların çoğundan daha üstün bir biçimde yaratılmasının bir sonucu olarak Allah tarafından bahşedilmiştir. Nitekim Allah (c.c.) insanı en güzel şekilde ve surette yarattığını bildirmiştir. (et-Tîn 95/4; Mâtürîdî, 2018: 8/360) İnsan mükerrem olarak yaratıldığı için kendisine emanet edilen bedenini en iyi şekilde muhafaza edebilmelidir. Bu sebeple mahremiyetin bir boyutu da insanın bedenini belirlenen sınırlarda örtebilmesidir. (Akgündüz, 2016: 456) İslam'da bireyin özel mahremiyeti açısından bireye setr-i avret emredilmiştir. Setr-i avret, kadınlarda el, yüz ve ayaklar hariç tüm vücuttur, erkeklerde ise diz kapağı ile göbek arasındır. (Dölek, 2015: 518) Avret mahremiyetinden de söz edecek olursak, fitrî bir zorunluluk olarak nitelenebilir. Nitekim Hz. Âdem (r.a.) ve Hz. Havvâ (r.a.) kıssasındaki gibi hiçbir insan bir başkasının yanında vücudunun tamamının açık olmasına tahammül edemez. Şayet birey buna tahammül edebiliyorsa, fitratın bozulduğuna işarettir. İnsanın fitratının bozulmaması için çeşitli koruyucu tedbirler alınmıştır; bunlardan ilki elbisedir. Elbise, avret mahremiyeti için bir kalkandır. Bu kalkan, Allah'ın insana bahşettiği bir nimettir. Allah, hayvanı yarattığı ve serbest bıraktığı gibi insanı da bırakabilir veya doğuştan giydirilmiş bir şekilde yaratabilirdi. Ancak belirtildiği gibi insan mükerrem bir varlık olarak yaratıldığından birey kendi iradesiyle tercihte bulunur. Birey, galiz avret diye nitelendirilen

avret yerlerinin açılmasıyla refleks olarak örtünmeye çalışır. Yine birey felaketlerde canını kurtarmaya çalışırken bir yandan da avret yerlerini örtmeye çalışmaktadır. Hâlbuki canın korunması daha öncelikli olduğu halde birey örtünmeye çalışır. Zira bu tür durumlarda azimet prensibi yerini ruhsat prensibine bırakır.

Örtü ile bedeni kapatmaya çalışmak fiziksel bir çaba değil, insanın kendini gözlerden ve bilgiden uzak tutabileceği bir alan oluşturabilmesi içindir. Ayrıca örtünme, bireyin kendine özgü sosyal alanları oluşturması ve diğer alanlarla arasına mesafe koymasındır. Bu sayede, birey kendini dışardan gelecek saldırı ve etkilere karşı korur. Bu şekilde kendi oluşturduğu alanda kendi özgürlüğü ile yaşayabilir. Sonuçta beden, mahremiyet sayesinde salt beden olmaktan çıkarak, üst değerler, duygu ve düşüncelerle simgeleşmektedir. (Martı, 2009: 9) Bedeni tesettürle örtmek, beden tesettürünün sadece fiziksel boyutudur. Çünkü organların her birinin tesettürle örtünmeyi aşacak bir boyutu da vardır. Örneğin; birey kendi aleyhine delil olabilecek mahrem alanları görmemek ve buna şahit olmamak için gözlerini kapatmalı, şayet kapatamıyorsa, gördükleri karşısında bilinçli ve dine uygun bir şekilde davranmalıdır. Hem gözün muhafazası hem de diğer organların muhafazası ile ilgili âyetler ve hadisler mevcuttur. Kur’ân’dan bedenin ve azaların sorumluluğu ile alakalı âyetlere örnek olarak, İsrâ sûresi ve Fussilet sûresindeki âyetlere yer verilebilir. Allah (c.c) şöyle buyurmuş: **“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi ondan sorumludur.”** (el-İsrâ 17/36; Mâtürîdî, 2018: 8/304) Âlimler, kulak, göz ve kalp gibi azaların sorguya çekileceği konusunda şüphe olmadığına bu âyetle delil getirmişlerdir. Âlimler âyeti yorumlarken, bireyin duyduğu, gördüğü ve konuştuğu her şeyden sorumlu tutulacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Zira kulağın görevi İlâhi vahyi işitmek, gözün görevi ise Allah’ın yarattıklarını görerek Allah’ı hakkıyla bilmektir. Kur’ân’da ifade edildiği üzere, kişinin organları kişinin aleyhinde tanıklık yapacaklardır. Dünya hayatında kişinin yapıp ettikleri ile ilgili bilgi verecek ve şahit olacak organların, göz, kulak, deri, dil, el ve ayaklar olduğu bildirilmektedir. Yine **“Nihâyet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik ederler.”** (el-Fussilet 41/20; Mâtürîdî, 2018: 13/127) âyeti de bu bağlamda değerlendirilebilir. Ayrıca âyette sayılan organları âlimler, havass-ı hamse olarak isimlendirmişlerdir. Yani havass-ı hamse beş duygu organını ifade etmek için kullanılmıştır. (Güllük, 2015: 109-110) Beden mahremiyetinin, salt bedeni örtmekten ibaret bir mahremiyet olmadığı yukarıda geçen ifadelerden anlaşılabılır.

Beden mahremiyeti, bize Allah’ın emrini ve Allah’a karşı olan sorumluluğumuzu tesettüre bürünerek yerine getirebileceğimizi ifade eder. Âyetlerde hem kadın hem erkek için gözlerini haramdan sakınmaları gerekliliği ifade edilir: **“Mümin erkeklere söyle gözlerini haramdan sakınsınlar... Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar...”** (en-Nûr 24/30-31; Mâtürîdî, 2018: 10/164) Allah’ın (c.c.) bu emri, insanları harama götüren yollardan uzaklaştırmak içindir. Örtünmek, yalnızca bedeni örtmekle değil, kişinin Allah rızasına uygun olmayan bilgilerden ve görüntülerden uzak durmasıyla gerçekleştirebileceği bir fiildir. Böylece birey, mahremiyet sınırları içinde kendisi için sosyal bir alan oluşturacaktır. Sosyal medyada, tesettüre uygun olan ve olmayan fotoğraflar, ahlak dışı video ve görüntüler dolaşmaktadır. Birey tesettürüne dikkat etse dahi sosyal medyada bu görüntülere maruz kalabilir. Birey, kötüye yönlendirecek olan her şeyden kaçınmalıdır. Çünkü Allah kullarına her türlü kötülükten sakınmalarını emretmiş ve **“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.”** (el-İsrâ 17/32; Mâtürîdî, 2018: 8/297) buyurarak sadece zinadan değil zinaya götürebilecek yollardan da menetmiştir. Zira zina sadece bir fiil değildir. Nitekim İbn Abbas’ın (r.a.) Ebû Hüreyre’den (r.a.)

rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.s.): *“Allah âdemoğluna zinadan nasibini yazmıştır. Bu mutlaka ona ulaşacaktır: “Gözlerin zinası bakmaktır, dilin zinası konuşmaktır. Nefis ise ister ve iştah duyar. Ferc de bunları onaylar veya yalanlar.”* (Ezdî, “Nikâh”, 42-43) rivayette geçen “gözün zinası bakmaktır” sözü göz zinası olduğunu da hatırlatmaktadır. Bu sebepten kişi kendini koruduğu gibi gözlerini de korumalıdır. (Çalık, 2018: 37-38)

Mahremiyetin kaynağı Allah olduğundan, birey kendi onuruna, şerefine ve haysiyetine saldırmaya hak sahibi değildir. Saîd b. Zeyd’in (r.a.) rivayetine göre “Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: *“Muhakkak ki ribanın en kötü olanı haksız olarak bir müslümanın ırzını rencide etmektir.”* (Ezdî, “Edeb”, 35) Hadisteki ırz, şeref, haysiyet, onur, kişisel saygınlığı ifade eder. “İstitalle/dil uzatma” kavramının, Müslüman birini küçümsemek, onu hâkir görmek ve ona iftira atmak manalarına geldiği bildirilmektedir. İstitalle, yani kişilik haklarına saldırının elle, dille, kitle iletişim araçlarıyla veya başka yollarla yapılması arasında fark yoktur. Yine bir başka hadiste “intihaku” kelimesi geçer. “İntihaku” kelimesi de “istitalle” gibi kişilik haklarına saldırıyı ifade eder. Müslümanın ırz, namus ve şerefine saldırmak büyük günahlardan olan faizden daha büyük günah olduğu için, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bizleri uyarmaktadır. (Güllük, 2015: 114-116) Yine hadisteki “dil uzatma”nın ribayla karşılaştırılması için haramlığının boyutunu göstermek şeklinde yorumlanmıştır.

Abdullah b. Amr (r.a.), Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Gerçek Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmedikleri kimsedir. Muhâcir de Allah’ın yasakladığı şeyi terk edendir.”* (Ezdî, “Cihad”, 2) Bu hadisi incelersek, iki önemli husus ortaya çıkar: 1. Müslüman başkalarının hak, hukuk ve kişisel saygınlığına dokunmayan kişilik sahibi bir bireydir. 2. Müslüman Allah’ın yasakladığı sınırları geçmeyen hatta yaklaşmayan biridir. Hadiste hem Müslümanın tanımı yapılmıştır hem de Müslümanda olması gereken özelliklerden bahsedilmiştir. (Güllük, 2016: 116) Peygamberimiz (s.a.s.) başka bir hadisinde ise şöyle buyurur: *“Kişiye kötülük olarak, Müslüman kardeşine tahkirde bulunması yeterlidir. Müslümanın ırzı, kanı ve malı bir başka Müslümana haramdır.”* (Ezdî, “Edeb”, 35) Bu hadiste de insana ait mahremiyet alanına dokunulmasının yasak olduğu bildirilmiştir. Tüm bu ifadelerin sonucunda kişisel saygınlık için şunları söyleyebiliriz: Müslüman insan, başkalarının haysiyetine zarar vermez. Müslüman kişi, kendi itibarına, onuruna ve kişisel saygınlığına da zarar vermez. Ayrıca Müslüman bir kişinin kendi onur, haysiyet ve şerefini kendinden gelebilecek zararlardan koruması, Peygamberimiz’in (s.a.s.) bildirdiği gibi Müslümanın temel vazifelerindendir. Başta Müslümanın kendi sorumluluğundadır. Kişinin bir başkasını öldürmesi ve kendi canına da zarar vermesi hem Kur’ân’da hem de hadislerde yasaklanarak koruma altına alınmıştır. Aynı şey, ırz içinde geçerlidir. Müslüman kendi saygınlığını korumakla görevlidir. İlk olarak kendi ırz ve haysiyetini korumakla daha sonra da başkalarının ırz ve haysiyetine zarar vermemekle sorumlu tutulmuştur. Birey avret mahremiyetini göz ardı ediyorsa kendi şahsiyetine zarar veriyordur. Avret-i hafifeyi birey önemsemiyor ve dikkat etmiyorsa şahsiyet ve onuruna zarar verir, eğer avret-i galizeyi önemsemiyorsa bireyin şahsiyeti ve onuru bozulmuş demek yanlış olmaz. (Güllük, 2015: 116-117)

İnsanın psikolojisine şehvet, arzu ve istek gibi duyguların yerleştirilmiş olduğu Al-i-İmran sûresinde şöyle bildirilmiş: **“Nefsanî arzulara, kadınlara, oğullara, yük yük altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici gelmiştir. Bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer Allah’ın katındadır.”** (Al-i İmrân 3/14; Mâtürîdî, 2018: 2/285) Âyette, sayılan unsurlara karşı insanın fitrî bir isteği olması ve Allah katında bu sayılanların değerinin olmadığı ve bu sayılanlara karşı olan yarıışı veya talebi kırmaya dikkat çekilmiştir. Bu sayılanlara duyulan istek bir imtihan vesilesidir. Çünkü insan, âyette

sayılan bu şeylere karşı istek duymasaydı dünyada yaşaması çok zor olurdu. İnsandaki arzu ve şehvet olmasa neslin devamı olmazdı, çocuk olmazdı, geçim temin edilmezdi, çiftçilik yapılmazdı. Bu verilen arzu ve istek insan için nimettir. Ayrıca âyetin muhatabı yalnızca erkekler değildir, kadınlarda bu âyetin muhataplarıdır. Sayılanlar arasında ilk olarak kadına yer verilmesinin hikmeti ise kadına karşı duyulan isteğin en güçlü olması ve güçlü bir bağ kurulabilmesidir. Zira sayılanlar arasında iki dünya nimeti olanlar vardır: kadınlar ve çocuklar. Kadın hem akıllı hem de cazibeli varlıklardır. Kadın hiçbir etkiye maruz kalmadan kendiliğinden cazibesi olan bir varlıktır. Kadına karşı olan bu istek ve arzu zaman içerisinde şeytan ve yandaşları tarafından kullanılabilir. (Güllük, 2015: 120-121) Bu sebepten dolayı kişi cinsel uyarılara karşı hassas olmalıdır. Birey, sanal âlemdeki ve sinemadaki görüntülerden, avret mahremiyetinin ihlal edildiği, cinsel uyarıların çok olduğu unsurlardan olabildiğince kendini korumalıdır. İslam âlimlerine göre, bu saydıklarımız gûnahtır. Çünkü mahrem yerlerin görünmesiyle bireyin bu görüntülere maruz kalması sonucu içindeki duygular harekete geçerek onu günaha sürükleyebilir. Mahrem yerlerin yani avret yerlerinin görünmesi kişinin kendi benliğine ve mahremiyetine yaptığı bir saldırı ve günahken, bir başkasının bu avret yerlerine bakması da nefsine zulmetmesi ve harama bakması sebebiyle gûnahtır. Birey bu gûnahlardan sakınarak, maddi ve manevi olarak sağlıklı olur ve dünya ile ahiret saadetine erişmesi daha mümkün olur. Nitekim bireye de fitrî olarak bu duyguların nasıl yönlendirilmesi gerektiği ve hangi sınırlara tabi olduğu da Allah tarafından bildirilmiştir. Zaten İslam'ın geliş amacı toplumu düzeltmek ve bireyler ile Allah arasındaki engelleri kaldırmaktır. (Güllük, 2015: 122-123)

Sonuç olarak mahremiyet-beden ilişkisi değerlendirilirse: Beden mahremiyeti, insanın bedenini başkalarından gizlemesi, başkasının görmemesi gereken yerleri ifade eder. Bu avret kelimesiyle ifade edilebilir. Bedenin avret yerlerine mahremiyet açısından tedavi dışında bakılması haramdır, bunu helal kılan tek yol nikâhtır. Nikâhlanılamayacak kişilere de fıkıh ıstılahında mahrem denilmektedir. Ayrıca soyca birbirine haram olanların süt emen açısından da haram olduklarını söyleyebiliriz. Beden üzerinde kararı verebilecek yegâne merci bedenin sahibi olan Allah'tır. İslam açısından erkek-kadın bedenlerinin belirli yerlerini örtmelidir. Yani mahremiyetin sınırlarını belirleyen de yüce yaratıcıdır. (Şimşek, 2016: 477) Kadın-erkek bedenin avret yerlerinin örtülmesinde, kadının avret yerlerinin fazla olması sebebiyle, beden mahremiyetini kadına has kılmak yanlıştır. Nitekim ağır bir taş taşıyan Misver b. Mahreme'nin peştemali açılınca Hz. Peygamber (s.a.s.) hızlıca örtünmesini emretmiştir. (Martı, 2009: 17) Böylece Hz. Peygamber'in (s.a.s.), beden mahremiyetini, yaşa ve cinsiyete bağlı olmaksızın üst bir değer olarak nitelediğini görebiliriz. Muhammed b. İyaz, küçükken Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına gitmiş ve elbisesinin bedenini örtmede yetersiz olduğunu görünce Peygamberimiz *“Onun mahrem olan avretini örtün, çocuğun avret mahremiyeti, büyüğün avret mahremiyeti gibidir. Allah, avretini açana (rahmet nazarıyla) bakmaz.”* buyurmuştur. Çocuğa bedeninin değerli olduğu ve mahremiyet sorumluluğunu öğretmek açısından önemlidir. Konuyla ilgili olarak bir rivayete göre Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: *“Resûlullah (s.a.s.) yanıma girince, yanımda bulunan cariyem gizlendi. Aleyhissalâtu vesselâm: “Cariye adet gördü mü?” dedi, “Evet!” diye cevapladım, Resûlullah, sarığından bir parça koparıp cariyeye: “Başına bunu ört!” buyurdu.” ve böylece eşlerine yanındaki genç kızların örtünmelerini emretmiştir.”* (Ezdî, “Libas”, 84)

Urve b. Zübeyr'den (r.a.) rivayet edildiğine göre; Hz. Aişe (r.a.): *“Allah ilk muhacir kadınlara rahmet etsin. “Başörtülerini ta yakaları üstüne kadar salsınlar.”* (en-Nûr 24/31; Mâtürîdî, 2018: 10/164) *âyeti indiği zaman örtülerini yırtarak onunla örttüler.”* şeklinde bir haber vermiştir. (Ezdî, “Libas”, 33) Ayrıca kadınların dışarı çıkarken dış örtü örtmelerini emreden âyette vardır: *“Ey*

Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (el-Ahzâb 33/59; Mâtürîdî, 2018: 11/430) Yine Kur’ân’da cinsellik ve evlilik beklentisi kalmayacak yaşa gelmiş kadar yaşlanan kadınların dış örtüleri olmadan çıkmalarında bir sakınca olmadığına (en-Nûr 24/60; Mâtürîdî, 2018: 10/224-225) da hükmedilmiştir. (Martı, 2009: 18) Yine aynı ayette mahremiyete her hâlükârda dikkat edilmesinin daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır.

Beden mahremiyetiyle özdeşleşen örtü ise bir şeyleri örttüğü için dolaylı olarak mahrem bölgelere de işaret etmektedir. Bu nedenle örtü, olabildiğince sade olmalı ve dikkat çekici olmamalıdır. Hz. Aişe (r.a.) şöyle ifade ediyor: *“Esmâ b. Ebû Bekr (r.a.), üstünde ince bir elbise ile Resûlullah’ın (s.a.s.) huzuruna gelmiş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de ona ters istikamete döndü ve: “Ey Esmâ! Kadın hayız yaşı gelince sadece şunun ve şunun haricinde hiçbir yerinin görülebilmesi câiz değil!” diyerek yüzü ve ellerini işaret etti.*” (Ezdî, “Libas”, 31) Bir başka hadis ise şöyledir: Dihye el-Kelbî (r.a.) şöyle anlatıyor: *“Resûlullah’a (s.a.s.), -beyaz renkli, ince- kubâtî kumaş getirilmiş. Bana o parçadan verdi ve: “Bunu ikiye böl, birini kendine kamîs yap, diğerini de hanımın kendine bürğü yapsın!” dedi ve “Hanımına söyle, bunu altında astar olmadan giymesin ki bedenini vafsetmesin!” buyurdular.* (Ezdî, “Libas”, 36) Bu hadisler ışığında diyebiliriz ki İslam’da örtü beden bir parçasıdır ve kıyafet, şeffaf ve ince olmamalı, ince ise altına astar giyilmesi gerektiğini ifade edebiliriz. Bu açıdan incelediğimizde “mahrem” yerlerin örtülmesi, beden bir kısmının kumaş veya benzeri bir şeyle kapatılması fiziksel bir gayret ve görünüme işaret etmektedir. Dinin inanç ve duygular gibi birtakım değerlerini korumaya hizmet ettiği zaman gerçek anlamda örtünme gerçekleşir. Zira örtünme bireye dönük yönüyle benliğe saygıyla ilişkilidir. İlgi çekici bir örnek verelim: Ümmü Seleme (r.a.) rivayet ediyor: *“Ben Resûlullah’ın (s.a.s.) yanında idim. Yanında Meymûne b. Hâris (r.a.) vardı. İbn Ümmü Mektûm -olay, tesettürle emredilmemizden sonra oldu-yanımıza girdi. Resûlullah (s.a.s.) bize: “Örtünün!” diye emretti. Biz de: “Ey Allah’ın Resûlü! O, âma ve bizi görmeyen biri değil mi?” dedik. O da şöyle buyurdu: “Siz de mi körlerdensiniz, siz onu göremiyor musunuz?” buyurdu.*” (Ezdî, “Libas”, 34) Topluma dönük yönüyle örtünme, bireyin diğerleriyle arasına mesafe koyarak dış etkilere korunmasıdır ve kişiliğinin farkına varmasıdır. (Martı, 2009: 19)

Örtü sosyal çehresiyle, iki yönlü duyarlılığa sahiptir. Birey utanma duygusuyla bedenini örter ve muhatapları da bireyin bedenine karşı bakışlarına sahip çıkmak durumunda kalır. Nitekim Kur’ân’da, erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı bakışlarını haramdan korumaları emredilmiştir. (en-Nûr 24/30-31; Mâtürîdî, 2018: 10/162-164) Âyette her iki cinse de ayrı ayrı hitap edilmesi cinsiyet farkı olmadığını vurgulamak içindir. Peygamberimiz (s.a.s.) ilk bakışın vebali olmadığını ancak ikinci bakışın ise yasak olduğunu belirtmiştir. (Ezdî, “Nikâh”, 41-42) Bir kadınla bakıştığını görünce amcasının oğlu Fadl’ın yüzünü eliyle çevirmesi, (Ezdî, “Hac”, 25) yol kenarında oturan sahabeyi bakış konusunda uyarması ve namaz kılarak erkeklerin arkasında saf tutan kadınların, erkekler secdeden doğrulup oturmadan secdeden kalkmamalarını emretmesi, (Ezdî, “Namaza Başlama ile İlgili Meseleler”, 141-142) bakış konusundaki hassasiyetini gösterir. (Martı, 2009: 20)

Sonuç olarak en güzel şekilde yaratılan beden, insana emanettir ve insan her yönüyle bedeniyle barışık olmalıdır. Allah şöyle buyurmuş: **“Ey Âdemoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık. Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın âyetlerindendir. Umulur ki düşünüp öğüt alırlar.”** (el-A’râf 7/26; Mâtürîdî, 2018: 5/342) Tarih boyunca her kültür ve coğrafyada insan giyinir, kimi zaman mahremini gizlemek için kimi zaman da

süslenmek ya da mevsim şartlarından korunmak için giyinir. Ancak **“Takva elbisesi, işte o daha hayırlıdır.”** (el-A’râf 7/26; Mâtürîdî, 2018: 5/342) denilerek mahremiyetin salt bedeni örtme olayı olmadığı bildirilmiştir. Ayrıca insanların örtünmeyle beden mahremiyetini sağlama ve kendine verilen emanete sahip çıkma emrini yerine getirmeleri gerektiği âyette vurgulanmıştır. Böylece birey çizilen sınırlara riayet ederek hem fizik hem de ruh açısından sağlıklı bir yaşam sürdürebilir. (Martı, 2009: 21)

2.1.4.2. Mesken Mahremiyeti

Mahremiyet kültürü, davranışı şekillendirmiştir. Mahremiyet, bireyin başkalarının müdahalesine kapalı ve savunulabilir bir mekâna sahip olma ihtiyacını doğurmuştur. Sonuçta da mesken/konut mahremiyeti ortaya çıkmıştır. Kur’ân’daki hucurât (el-Hucurât 49/4; Mâtürîdî, 2018: 14/76) ve beyt (el-Ahzâb 33/33; Mâtürîdî, 2018: 11/381) gibi ifadeler mesken mahremiyetinin varlığına işaret etmektedir. (Şimşek, 2016: 477)

İslam tarihinde evlere baktığımızda korunaklı ve başkalarının müdahalelerine maruz bırakmayacak, rahat ve günlük yaşama elverişli alanlar görmekteyiz. Günümüzde ise mesken mahremiyeti gelişen teknoloji ile ihlal edilmektedir. Özellikle sosyal medyada paylaşımların yaygınlaşmasıyla insanlar evlerini daha görünür kılmıştır. Bu durumda İslami hayat yavaş yavaş yok olmaya yüz tutmuştur. Beğenilme, takip edilme gibi duygulardan ötürü yapılan paylaşımlar, mahremiyetin nasıl yitirildiğini gösterir. Yapılan paylaşımlarla, ailenin kalkanı olan meskenler yabancıların gözetimine bırakılmıştır. Böylece mesken mahremiyetini ihlal edip, her türlü eğitimin temelleri olan aile mahremiyeti sosyal medya aracılığıyla ihlal edilmekte ve yok edilmektedir. (Çalık, 2016: 40-41)

Fürû fıkıhta ise, aile mahremiyetini korumaya yönelik olarak alınan tedbirlerden en önemlisi mesken mahremiyetidir. Kur’ân ve sünnet bize alınan tedbirleri bildirir, evlere izinsiz girilmemesi, izin alma adabı, yabancı veya mahremlerin izin istemesi, izin istemeye ait hükümler gibi birçok bilgiye yer verilmiştir. Bu hükümlerle alakalı âyetler ise şunlardır:

“Ey iman edenler! Kendinizi tanıtip izin almadan ve içinde oturanlara selâm vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha iyi olanı budur; umulur ki düşünüp anlırsınız. Eğer o evlerde bir kimse bulamazsanız -size izin verilmedikçe- oralara girmeyin. Size ‘Kabul edemiyoruz, dönün’ denirse hemen dönün; bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah bütün yaptıklarınızı bilmektedir. İçinde kimsenin oturmadığı ve kendinize ait eşya bulunan evlere girmenizde sizin için bir sakınca yoktur. Allah açıkladığınızı da bilir, gizlediğinizi de!” (en-Nûr 24/27-29; Mâtürîdî, 2018: 10/157-161)

“Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar ve sizden henüz buluğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup dökündüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında ne size ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, âyetlerini size işte böylece açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (en-Nûr 24/58-59; Mâtürîdî, 2018: 10/224-229)

Evde aranan bir fonksiyon, içinde yaşayanlara mahremiyet imkânlarını sağlamasıdır. Hadislerde de bu hususa ehemmiyet verilmiştir. Sünnet açısından ev, soğuğa ve sıcağa karşı korunaklı olduğu gibi mahremiyetin de sağlanması gereken yerdir. Bu sebeple eve ‘haram’ denmiş ve ev sahibinin izni olmadan girilmesi yasaklanmıştır. (Ezdî, 1987: 1396.) Günümüzde telefonla dinleme, röntgencilik yapma ve internet aracılığıyla mesken mahremiyeti ihlalleri görülmektedir. Bireyin bu şekilde mahremiyetinin ihlal edilmesi insan haklarına aykırıdır. (Şimşek, 2016: 479-480)

Nitekim dinde de bireyin ev içi ve ev dışı hallerinin tamamı için mahremiyete önem verilmiştir. Bireyin mahremiyetinin sağlanabilmesi için âyetlerde ve hadislerde de bu konu hakkında yaptırımlar sunulmuştur. İnsanların gizli hallerini araştırmanın yasaklanması, (el-Hucurât 49/12; Mâtürîdî, 2018: 14/90) evlere izin almadan girilmemesi, (en-Nûr 24/27-29; Mâtürîdî, 2018: 10/157-161) ev halkının dahi evin özel bölümlerine -yatak odası gibi- izinsiz girmemesi, (en-Nûr 24/58-59; Mâtürîdî, 2018: 10/224-229) gizlice dinleme yapan insanların kulaklarına kurşun döküleceğinin bildirilmesi, (Ezdî , “Edeb”, 88) izin alırken kapının sağında veya solunda içeriyi görmeyecek şekilde beklemesi (Ezdî, “Edeb”, 126-127) başta olmak üzere bazı tedbirler alınmıştır. Böylece mesken mahremiyeti, alınan tedbirler aracılığıyla korunmaya çalışılmıştır. Nitekim bireyin en mahrem alanı yaşadığı evidir.

2.1.4.3. Bilgi Mahremiyeti

Bilgi, bireyin yaşam alanlarının tamamını kapsamaktadır. Birey sosyal bir varlık olduğu için diğerleriyle birlikte yaşamak zorundadır. Bu süreç içerisinde ise bilgi alışverişi meydana gelmektedir. Bireyin diğer bireylerle sağlıklı bir ilişkisi olabilmesi için bilgi mahremiyetine ihtiyacı vardır. Beden ve mesken mahremiyeti gibi bilgi mahremiyeti de oldukça önemlidir.

Bireyin yalnızca kendine ait bir alanı, bunun dışında bireyin ailesi, akrabaları ve arkadaşları ile de paylaştığı alanları ve her alanda bireye ait bilgiler vardır. Bu alanlara ait bilgiler için ise bilgi mahremiyeti kavramına ihtiyaç vardır. Özellikle günümüzde insanlar arası ilişkilerde bilgi çok önemlidir. Çünkü bazen bireye karşı güç olarak kullanılabilir. İslam dini, bireye zarar verebilecek her durumu hoş görmediği için mahremiyete her alanda büyük önem atfetmiştir. (Çekiç, 2019: 64) Çünkü birey Allah’a (c.c.) karşı, kendine karşı ve yaşadığı toplumdaki fertlere karşı sorumludur. Birey öncelikle dini açıdan kendi menfaatini ve mahremiyetini korumakla sorumludur, sonra ise diğer bireylere karşı da sorumludur. Müslüman hem kendisinin hem de başkalarının beden, mesken ve bilgi mahremiyetine zarar vermemeli, sırlarını ifşa etmemeli ve onurunu zedeleyecek davranışlardan uzak durmalıdır. Bireyin rızası olmadan kişisel bilgileri ifşa edilmemeli, araştırılmamalı ve başkalarıyla paylaşılmamalıdır. (Çekiç, 2019: 16-18) Bu, bilgi mahremiyeti kavramını ifade etmektedir.

Bilgi mahremiyeti kavramını daha iyi anlamak için özel alan ve kamusal alan ayrımı yapılmalıdır. Özel alan, bireyin direk kendisi ve mahremi ile alakalı bilgileri içeren bir alandır. Kamusal alan ise bireyin diğerleriyle, yani mahremi ve kendisi dışında kalan yaşadığı toplumu oluşturan bireyler ile arasındaki ilişkiden doğan bilgileri barındıran alandır. (Ülker, 2020: 5-17) Bu şekilde ayrım yapılması hem bireysel hem de toplumsal olarak daha güvenilir bir yaşam sürmek içindir. Dindeki beş maslahat prensibi -canın, aklın, malın, neslin ve dinin korunması- bireylerin huzurunu sağlamak ve onur ve haysiyetlerini korumak içindir. Bu nedenle mahrem alanların ayrımı ve bu alanlardaki gizliliğin bireyi koruyabilecek düzeyde olması İslam dini açısından oldukça önemlidir. Çünkü sırrın ifşası demek toplumdaki güvenin sarsılması demektir. Ancak günümüzde yaygınlaşan sosyal medyada mahremiyet alanı gittikçe daralmaktadır.

Özellikle sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte, içerik paylaşımı konusunda dikkat edilmesi gereken husus başkalarına ait olan bilgi veya belgelerin izinsiz paylaşılmasıdır. Sosyal medya uygulamalarından herhangi birine üye olmak için bireyler kendilerinden istenen bilgileri hiç düşünmeden ilgili alanlara doldurarak kendi rızasıyla paylaşmaktadır. Bu türden bilgileri paylaşarak bireyler kendi mahremiyet alanlarını ihlal etmekte ve bununla kalmayarak aile mahremiyetine de zarar vermektedir. Paylaşılan bu bilgiler izinsiz olarak sosyal medyada dolaşmakta ve başkasına ait fikir ve görseller de sosyal medyada dolaşmaktadır. Bu tarz paylaşımlar başkalarına ait bilgilerin izni olmadan kullanılması demek olup bilgi hırsızlığına girmektedir. İslam hukukunda, bir fiilin hırsızlık

sayılabilmesi için gerekli rükünlerin bulunması yeterlidir. Bu rükünler, malın gizlice alınması ve malın başkasının mülkiyetinde bulunmasıdır. Bu bilgiler normal şartlarda telif hakkı ile koruma altına alınmıştır. Alıntı yapıldığı belirtilmeden başkasının mülkiyetine geçmiş olan bilginin kullanılması telif hakkı kapsamındadır. Hırsızlığın unsurlarından olan gizlice alıp izinsiz ve rızasız kullanımından ötürü izinsiz paylaşılan, nereden alındığı belirtilmeyen içerik paylaşımları bilgi hırsızlığı olarak nitelendirilir. Sosyal medyada herkesin kendine ait profili vardır. Kullanıcılardan bazıları kendilerine ait olmayan fotoğrafları kendi fotoğraflarım gibi paylaşmaktadırlar. Ancak bu durum aldatmak veya hileye başvurmak gibi davranışları içerdiği için münafıklık alametleri sayılabilir. Müslüman olan kimse ise hile ve aldatmaya başvurmamalıdır. Ancak kimi kullanıcılar bu hilelere başvurmaktadır. (Çalık, 2018: 39-40)

Bireyler bazen kendileri dışındakilerle paylaşmadığı bazen de en yakınındakiyle yani eşiyle paylaşabildiği yaşam alanlarına sahiptir, bu alan en dar anlamıyla özel hayatı ifade eder. Bu sebeple bu yaşam alanına “sır alanı” veya “mahremiyet alanı” denilmektedir. Bazen insanın sahip olduğu öyle sırları vardır ki, insan aile saadeti ve psikolojisi için bunu eşiyle dahi paylaşmayı uygun görmez. Bunlar bireyin kendisi için sakladığı özel durumlardır. Bazı durumlarda ise birey bazı sırlarını paylaşmama durumunda olabilir. Ancak öyle zamanlar vardır ki insan bunları en yakınında bulunan eşiyle paylaşmak durumunda kalabilir. Bunlar eşlerin mahrem hayatlarına dair sırlar olur ve üçüncü kişilerle asla paylaşamaz. Çünkü bu sırların ifşası son derece rencide edici olur ve sırf bu sırların ifşasından dolayı birey intihar gibi bir yolu dahi seçebilir. (Kahraman, 2015: 49)

Kur’ân kişilerin sır alanı hakkı bulunduğunu ifade eder, bu haklara saygı duyulmasını ister. Sır alanın korunması ve dokunulmazlığı için gerekli düzenlemeler âyetlerde ve hadislerde yer almaktadır. İsrâ sûresi 36.ayette **“Senin için hakkında bilgi olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp, bunların hepsi bundan sorumludur.”** (el-İsrâ 17/36; Râzî, 2002: 14/478) emredilmiştir. Başka bir ayette ise **“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”** (el-Hucurât 49/12; Mâtürîdî, 2018: 14/90) emredilmiştir. Ayette zan, tecessüs ve gıybet özellikle zikredilmiştir. Bunlar topluma zarar verecek ve toplumsal güveni sarsacak kötü davranışlar olduğu için Allah (c.c.) tarafından yasaklanmıştır. Çünkü bireyler arasında iyilik ve kardeşlik olması emredilmiştir. Nûr sûresi 12.âyetinde ‘Erkek ve kadın müminlerin bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile iyi zanda bulunup da...’ şeklinde bireyin iyi zanda bulunması emredilmiştir. Böylece müminler arasında takva ve iyilik oldukça saygıyla birlikte bağlar güçlenir ve İslam daha geniş kavimlere de yayılır. Yine tecessüsün yasaklanması da toplumdaki güvenin tesis edilmesi içindir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) bir gece Medine sokaklarında gezerken bir evden şarkı sesi geldiğini işitir ve duvarı aşarak eve girer. Eve girdiğinde bir adam, bir kadın ve şarap görür. ‘Ey Allah’ın (c.c.) düşmanı, sen günah işlerken Allah seni örter mi sandın?’ dedi. Adam, Hz. Ömer’e (r.a.) ‘Ey müminlerin emiri acele etme! Ben bir günah işlediysem sen de üç konuda günah işledin: Allah (c.c.) **‘Tecessüs etmeyiniz’** (el-Hucurât 49/12; Mâtürîdî, 2018: 14/90) diye emretti, sen kusurumu araştırdın, **‘Evlere ön kapılardan giriniz’** (el-Bakara 1/189; Mâtürîdî, 2018: 1/400) buyurdu, sen duvarı aşarak geldin, yine **‘Kendi evinizden başka evlere geldiğini fark ettirerek ev halkına selam vermeden içeri girmeyin’** (en-Nûr 24/27; Yazır, 1992: 6/8) diye emredilmiştir, ancak sen evime izinsiz girdin. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) şimdi sizi affedersem hayır var mı? Yani sen de beni affedip, tövbe eder misin? diye sordu, adam ‘evet’ dedi ve Hz. Ömer (r.a.) oradan

çıktı. (Yazır, 1992: 7/204-209) Kimse kimsenin rızası olmadan onun bilgisine vakıf olamaz ve onu ifşa edemez. Ayrıca evlere izinsiz girilememesi ve kapıdan girilmesinin emredilmesi de yine bilgi mahremiyetinin bir gereğidir.

Bilgi mahremiyeti açısından inceleyeceğimiz bir başka alan da sır alanıdır. Sır, bireylerin gizli kalması için özen gösterdikleri, herkes tarafından bilinmemesi ve açıklanmamasında sahibinin menfaati bulunan veya bir kimsenin bir şekilde vakıf olduğu ve gizli tutmak mecburiyetinde bulunduğu malumatlar şeklinde tanımlanmıştır. Genel anlamda İslam sır ve sır saklamaya büyük önem vermiştir. Sır saklamak, ahlaki bir erdem sayılmıştır. İslam'a göre sır, onu bilen veya kendisine bu konuda güvenilen kimsenin yanında emanettir. Sırrı ifşa eden kişi hem emaneti hem de sahibinin özel hayatını ihlal etmiş olur. (Kahraman, 2015: 42)

Hz. Peygamber kendi şahsi sırları yanında devlet sırlarının da korunmasında ashabının hassasiyet göstermesini istemiş, sırları ihlal edenler için de cezalandırma yoluna gitmiştir. Mesela sahabeden biri devlet sırrını ifşa edince âyet nazil olmuştur: **“Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi emanetlerinize de ihanet etmeyin.”** (el-Enfâl, 8/27; Mâtürîdî, 2018: 6/216) Kur'ân, devlet başkanı olan Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait bir sırrı ifşa eden hanımlarını uyarır ve tövbeye davet eder: **“Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, “Bunu sana kim haber verdi?” diye sordu. ‘Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi.’ diye cevap verdi. İkiniz de Allah’a tövbe ederseniz, ne iyi. Çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama Peygamber’e karşı bir dayanışma içine girecekseniz bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cibril ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır.”** (et-Tahrîm, 66/3-4; Mâtürîdî, 2018: 15/260-262)

Ferdi sırlar kendi içinde; bireyin kendisine ait olan ve başkasına ait olan sırlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bireyin kendine ait sır kendisinden başkasına verilmez ve başkasıyla paylaşılmaz. Çünkü bu sırlar başkaları tarafından bilinirse kişiyi incitir. Kişilik hastalıkları, zaaf ve kusurları bu kısımda incelenir. Başkasına ait sırlar, toplumsal hayat ve insanlarla kurulan ilişkiler zorunlu olarak öğrenilen sırlardır. Karı-koca, aile ve arkadaş sırları, bilgisayar ve cep telefonu tamircilerinin mecburi öğrendiği sırlar ve görüntülere ait meslek sırları buna dâhildir. Dolayısıyla eşler birbirinin sırlarını, aile fertleri aile sırlarını, meslek erbabı mesleklerini icra esnasında edindiği sırları ve arkadaşlar birbirlerinin sırlarını korumak için gereken itinaı göstermelidirler. Özellikle doktorların ve ayrıldıktan sonra eşlerin ve hassas görevlerde bulunan devlet görevlilerinin görev sonrası da sırların korunmasına özen göstermeleri gerekir. Bu sadece hukukî değil, aynı zamanda dini ve ahlaki bir zorunluluktur. Sır sahibi bir yarara binaen sırrını ifşa eder veya edilmesine izin verirse artık o durum sır olmaktan çıkar. (Kahraman, 2015: 45)

Gazzâlî'ye göre, sırrın ifşası, dost ve arkadaşlarının hakkını ihlal edip onları incittiğinden yasaklanmıştır. Yine sırrın ifşası sır sahibine zarar veriyorsa ifşası haramdır. Zarar vermiyorsa da kınanır, çünkü hakkını ihlal ettiği ve onları incittiği için yasaklanmıştır. (Tûsî, 2004: 178-192)

2.2. Tecessüs Kavramı ve Mahiyeti

2.2.1. Tecessüsün Lügat Anlamı

Arapça “cess/جَسَ” sözcüğü; el ile dokunmak, dokunarak veya temas ile hastalığı araştırmak/yoklamak/bulmak, göz ile birini gözetlemek, göz ile bir şahsı tanımlamak, nabız yoklamak, dikkatle bakmak (İbn Manzûr, h. 1363: 6/39), bir nesneyi el ile yoklamak, haber araştırmak, göz ile bir nesneyi idrak edebilmek için araştırmak (Fîrûzâbâdî, 2013: 3/2580) anlamlarına gelir. Yine “cess/جَسَ” sözcüğü, ana kaynağını bulmak için el ile yoklamak, hissetmek ve gizlice gözetlemek, yani onu gözetlemek ve ona gözle temasta bulunmak anlamlarında kullanılabilmektedir. Ayrıca kişiyi/şahsı gözle yoklamak, kişiyi açığa çıkarmak anlamındadır. Yani gözle temas etmek ya da el ile dokunmak mecazi anlamdır. (Duğmi, 1893: 23)

“Cess/جَسَ” kelimesinden türeyen “casus/جاسوس” kelimesi ise gözetleyen, araştıran, düşman sırlarını araştırıp yıkıcı faaliyetlerde bulunabilmek için düşman içinden bilgi sızdıran kişi (Çağrı, 2011: 40/246; Kallek, 1993: 7/163) veya kötü sırlara vakıf olan kişi (İbn Manzûr, h. 1363: 6/39) gibi anlamlarda kullanılır. Kur’ân’ı Kerîm’de açıkça “casus/جاسوس” kelimesi zikredilmemiştir. “Casus/جاسوس” kelimesi; “cess/جَسَ” kökünden türemiş “فاعول” veznindendir.

“Cess/جَسَ” kelimesinden türeyen “Tecessüs/تَجَسَّسَ” ise “bir şeyin iç yüzünü anlamaya, merakını gidermek için kendini belli etmeden öğrenmeye çalışma, aslını anlamak için gözetleme, araştırma, anlama merakı” gibi anlamlara gelir. Tecessüs kelimesi “gözetlemek, bir haberi araştırmak, iyice öğrenmek, (Çağrı, 2011: 40/246) haber, ayıp ve kusur araştırmak, gizli veya açık sırları ifşa etmek” gibi anlamlara gelir. (Baş, 1995: 16-17)

Tecessüs kavramına, kötülükleri ve çirkinlikleri araştırmak, herhangi bir sebebi olmadığı halde insanlar hakkında kötü bilgiler toplamak için uğraşmak, (Mâtürîdî, 2018: 14/91-92) hastalığı sağlığı anlamak için nabız yoklamak, dikkat ve gayretle haber araştırmak, (Yazır, 1992: 7/208) kusur araştırmak (Râzî, 2002, 20/229) anlamları verilmiştir. Tecessüs kavramının diğer lügat anlamları, bir haberi araştırmak, incelemek, gözetlemek veya gözle dokunmak yani gözle bakmak, gözle araştırmak ve gizli olanı araştırmak (Duğmi, 1893: 24) şeklindedir. Ayrıca insanların mahrem yerlerini aramak yani görmek veya bakmak, insanların konuşmalarını dinlemek, takip etmek, gizlice araştırmak gibi sözcük anlamları da vardır. (Duğmi, 1893: 25-26) “Tecessüsat/تَجَسَّسَات” çoğulu olup “tecessüsler” anlamına gelmektedir. “Tecessüskâr/تَجَسَّسْكَار” ise Farsçadaki “-kâr” ekini alarak “tecessüs eden, öğrenmeye çalışan, meraklı” anlamlarına gelmektedir. (Kubbealtı Lügati, 2022)

2.1.2. Tecessüsün Terim Anlamı

“Cess/جَسَ” kökünden türeyen “تَجَسَّسَ” Hucurât sûresinin 12.âyetinde yer almaktadır. Tecessüs/تَجَسَّسَ kavramı; başkalarının kusurlarını araştırmak ve ayıplarını ortaya koymak, eksikleri araştırıp delillerle ortaya koymak, gizlilikleri kötü niyetle araştırmak anlamlarında kullanılmıştır. (bkn. Râzî, 2002: 20/229; Yazır, 1992: 7/208; Taberî, 1996: 7/512)

Tecessüs/تَجَسَّسَ, her türlü habere ulaşmayı arzulamak, (Yalçın, 2019: 69-72) kötü bir amaçla haber araştırmak, (Yılmaz, 2019: 4-5) bir kimsenin özel durumunu öğrenmek için kişinin bilgisi ve rızası dışında gizlice araştırma yapmak anlamlarındadır. Kaynaklarda daha çok kötü maksatlı araştırmalar hakkında kullanıldığı belirtilir. Tecessüs/تَجَسَّسَ, özellikle gizli kalması istenen bir durumu öğrenmek için kötü niyetle yapılan bir araştırma için kullanılır. (Çağrı, 2011: 40/246)

Gazzâlî ise İhyâü Ulûmi'd-Dîn adlı eserinde “tecessüs/تَجَسُّس”: ‘Bilginin alametlerini araştırmak’ şeklinde tanımlamıştır. Zemahşerî ‘Keşşâf’ adlı eserinde ve Neseî ‘Tefsîrû’n-Neseî’ adlı eserinde tecessüs ve tahassüs kelimelerinin yakın anlamlı olduğunu söylemişlerdir. Tecessüs; ‘cess/جَسْ’ sözcüğünün “تَفْعَل” babındandır. Yani “cess/جَسْ” kelimesi de “lems/لَمَسْ” (dokunmak) gibi, çünkü her ikisinde de dokunmayı talep etmek anlamları vardır. (Duğmi, 1893/27)

Tecessüs/تَجَسُّس kelimesi ‘hâ/ ح’ harfi ile “tahassüs/تَحَسُّس” şeklinde de okunmuştur. Her iki kelime anlam olarak da birbirlerine yakındır. Tahassüs/تَحَسُّس kelimesi ise ‘hass/حَسْ’ kökünden türemiştir. Yani; Müslümanların gizli hallerini ve ayıplarını araştırmak, onun peşine düşmek ve gizledikleri şeyleri açığa çıkarmak anlamlarındadır. (Zemahşerî, 2020; 6/324) Yine bir başka tefsirde ise ıstılah anlamı kişinin, bir başkasının kusurlarını araştırması ve gizliliklerinin öğrenmeye çalışması şeklindedir. (Taberî, 1996: 7/512) Te’vîlâtü’l Kur’ân adlı tefsirde ise, herhangi bir sebebi olmadığı halde bir kişi hakkında kötü bilgiler toplamak için uğraşmak olarak anlamlandırılmıştır. (Mâtürîdî, 2018: 14/91)

2.1.3. Tecessüs Yasağı

Tecessüs/تَجَسُّس kelimesinin anlamını elimizden geldiğince yukarıda açıklamaya çalıştık. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hucurât sûresi 12.âyetinde tecessüs/تَجَسُّس etmek yasaklanmıştır. Hucurât sûresi 12. âyetinin meâli:

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının; çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinin gıybetini yapmasın, birbirinizi arkadan çekiştirmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Elbette bundan tiksindiniz. Allah’tan korkup/sakının. Allah tövbeleri çokça kabul edip, çok bağışlayandır.” (Mevdûdî, 2005: 5/448)

Hucurât sûresi 12.âyetinde tecessüs, Müslümanlara ve Müslüman gruplara yasaklanmıştır. Yani bunun anlamı: Allah açığa çıkarılanları örttüğünden Müslümanların kusurlarını araştırmayın ve ortaya çıkarmayın. “Tecessüs etmeyin/لَا تَجَسَّسُوا” âyetinden kastedilen mana Alûsî’ye göre ‘Her hâlükârda mahrem olanı araştırma yasaklandı ve araştıranlar büyük düşmandır.’ şeklindedir. Böylece âyette yasaklanan tecessüs: Müslümanların avretlerini/mahremlerini ve diğerlerinin bilgisine ulaşmaya çalışmak veya nefsanî isteğini memnun etmek için de olsa yasaklanmıştır. Tek tek insanlar, topluluklar, kuruluşlar ve devletler herhangi bir sebepten/sebeplerden veya gayri meşru sebeplerden dolayı bir kişi hakkındaki sırları ya da toplumların sırlarını keşfetmesi veya araştırması yasaklanmıştır. (Duğmi, 1893: 26) Nitekim Hucurât sûresi 10.-11. âyetlerine bakacak olursak bu yasağı daha iyi anlayabiliriz:

“Mü’minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun/sakının: umulur ki affedilirsiniz. Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İman eden bir müminin daha sonra fâsıklıkla anılması ne kötüdür. Kim de tövbe etmezse işte o zalimlerdenidir.” (Zemahşerî, 2020: 6/311-322)

Öncelikle 10. Âyetin tefsirlerinde; Müslümanların kardeş olduklarını ve Müslümanlar arasındaki kardeşliğin çok güçlü bir bağ olduğu açıklanmıştır. Yine müminlerin her konuda birbirlerine doğruyu ve hak olanı tavsiye etmelerini emredilmektedir. Çünkü müminler birbirine doğruyu ve hak olanı tavsiye edecek ki Allah’ın (c.c.) merhametine erişebilsinler. Müminlerin kardeşliği vurgulanırken bunun nesep bağı kadar güçlü olmasa da kardeşlik vazifesinin yerine getirilmesi açısından oldukça güçlü olduğu belirtilmektedir. Özellikle bu bağın güçlülüğü sebebiyle

en az iki Müslüman kardeş arasında veya bir Müslüman topluluk arasında bir anlaşmazlık olursa muhakkak diğer Müslümanlar tarafından çözülmesi gerektiği emrine de işaret edilmektedir. Müslümanlar arasında nasıl bir anlaşmazlık olursa olsun muhakkak Allah'ın (c.c.) razı olacağı bir şekilde aralarını bulup düzeltmek gerektiği de yer almaktadır. Bu emrin muhatabı tüm Müslümanlardır. Ayrıca yine Müslümanların birbirlerine kenetlenmelerinin İslamiyet için çok önemli bir husus olduğu da vurgulanmaktadır. Çünkü Müslümanlar arasında birlik olmazsa fitneler çok çabuk yayılır ve bu en başta İslamiyet'e, İslam kardeşliğine ve İslam ahlakına etki eder. Son olarak Allah'ın (c.c.) bu emrini yerine getirmeyenlerin Allah'tan (c.c.) korkması gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü Müslüman Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmemekten daima çekinmelidir. Eğer Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirirse zaten yine Allah'ın (c.c.) rahmetine de mazhar olacak onlardır. Bu nedenle barışmak, barıştırmak ve takva yolundan ayrılmamak gerekir ki Allah (c.c.) merhamet eylesin. (bkn. Zemahşerî, 2020: 6/310-312; Râzî, 2002: 221-224; Yazır, 1992: 7/201)

Hucurât sûresi 11. âyete baktığımızda ise; Allah (c.c.) iman edenlere birbirleriyle alay etmelerini yasaklamış. Kadınların kadınlarla, erkeklerin erkekler ve bir topluluğun diğer bir toplulukla alay etmesi yasaklanmıştır. Çünkü insanın asıl değeri Allah (c.c.) katındaki değeridir. İnsan görüldüğü yani fiziksel özellikleriyle değil gönüldeki ihlâsı ve takvâsı ile Allah (c.c.) katında değerlidir. İşte alay edilen kişi alay edenlerden daha hayırlı olabilir. Eğer alay eden kişi bunların bilincinde olursa zaten alay etmez. Ancak insanlar bilmelidir ki sadece alay eden kişi değil, ona eşlik ederek -gülerek, onaylayarak ya da onu uyarmayarak- o da aynı günahı işlemiş olur. Ayrıca alay etmek yalnızca sözle değil, o kişinin konuşması, giyimi, tipi ve davranışları ile eğlenmek veya bunlardan bir kusur bulup başkalarına da açıklaması şeklinde olur. Bu tarz hareketler toplumda ve fertler arasında fitneye yol açar. Sonucunda da Müslüman bir topluma yakışmayan tablolarla karşı karşıya kalınabilir. Yine âyette geçen **“kendi kendinizi ayıplamayın”** cümlesi ise Müslümanlar arasındaki din kardeşliğinin sonucudur. Çünkü Müslüman Müslümanın kardeşidir. Bu nedenle bir Müslüman din kardeşini kusurundan dolayı ayıplarsa aslında kendini ayıplamış olur. İşte din kardeşliği nesep kardeşliğinden daha güçlüdür ve din kardeşliği İslam dini ile birlikte hayat bulmuştur. Nitekim din kardeşliğinin İslam dini ile hayata geçtiği de Âl-i İmrân sûresi 103.âyette şu şekilde bildirilmiştir: **“Hep beraber Allah'ın ipine (İslam'a) sımsıkı sarılın, bölünmeyin. Allah'ın size verdiği nimeti hatırlayın: Hani siz birbirinize düşmandınız da O, gönüllerinizi birleştirerek sizin kardeş olmanızı sağladı...”** Böylece Allah (c.c.) İslam dini ile beraber din kardeşliğini de göndermiştir. (bkn. Mevdûdî, 2005: 5/449-450; Zemahşerî, 2020: 6/313-318; Baş, 1995:58-59)

Hucurât sûresi 11.âyetinin devamında ise **“birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın”** telkini yer almaktadır. Nasıl ki müminlerin birbirini ayıplaması, küçümsemesi yani birbirlerine dil uzatmaları yasaklanmışsa aynı şekilde lakap takması da yasaklanmıştır. Çünkü bu çirkin davranışlar Müslümanlar arasındaki kardeşliği, sevgiyi ve saygıyı zedeler. (Taberî, 1996: 7/510) Eğer bir Müslüman bu kötü davranışları yapıyorsa fâsık olarak anılır. Ancak iman eden birinin fâsık olarak anılması çok kötüdür. Böyle bir mevkii Müslüman ne kendine ne de din kardeşine yakıştırmamalıdır. Sonuçta, Müslüman kişi buna sebep olabilecek kötü davranışlardan uzak durmalıdır. (Yazır, 1992: 7/206) Böylece bir Müslüman kardeşini kötü bir lakapla çağırmaz, ona hoşlanmadığı bir şekilde hitap etmez, daha önce işlediği bir hata veya günahtan dolayı ona ayıbını hatırlatacak bir lakap takmaz. Çünkü bu onur kırıcı bir davranıştır. Ancak Allah (c.c.) tövbe edenlerini tövbesini kabul eder.

Hucurât sûresi 12. âyetinin tefsirlerdeki karşılığına bakacak olursak: İlk olarak zannın birçoğundan sakınılması gerektiği âyette vurgulanmıştır. Bireyler herhangi bir sebeple hakkında emin olmadıkları şeyi konuşmamalıdır. Özellikle Müslümanlar hiçbir konu hakkında kötü zanda bulunmamalıdır. Çünkü zannın kötü olanı yani su-i zan yasaklanmıştır. Ancak Müslümanın din kardeşi hakkında hüsnü zanda bulunması müminlere yakışan bir davranıştır. Âyette de zannın tamamının değil çoğunun yasak olma sebebi budur. Yani müminler hüsnü zanda bulunabilirler ancak su-i zandan kaçınmalıdırlar. Hatta hüsnü zan gereklidir denilebilir. Nitekim Nûr sûresi 12.âyette **“Bu iftirayı işittiklerinde mümin erkekler ve mümin kadınlar iyi zanda bulunup ‘Bu açıkça iftiradır.’ deseydiler ya.”** buyurulmuştur. Görüldüğü gibi müminler, hakkında kesin bilgileri olmayan şey için hüsnü zanda bulunmaya teşvik edilmiştir. (Taberî, 1996: 7/511-512; Yazır, 1992: 7/207-208)

Ayetin devamında ise “و لا تجسسوا” emriyle bireylerin birbirleri hakkında tecessüs etmeleri yasaklanmıştır. Allah (c.c.) Müslümana, din kardeşi hakkında kötü niyetli düşüncelerini dile getirmesini ve yine din kardeşinin ayıplarını, kusurlarını ya da ortada bir sebep yokken hakkında kötü bilgiler toplamasını yasaklamıştır. Allah kötülüklerin peşine düşmeyi yasaklamış ve onları örtmeyi emretmiştir. Tecessüs ve tahassüs kelimeleri anlamca birbirlerine yakın sayılmıştır. (Mâtürîdî, 2018: 14/92) Allah (c.c.) mümine, din kardeşinin ayıplarını araştırmayı ve kusurlarını ortaya çıkarmayı yasaklamıştır. Müslüman görmediği şeyin peşine düşmemelidir. Yine Müslüman duyduğu şey ile de hareket etmemeli ve hüküm vermemelidir. Çünkü burada hem zanda bulunmuş olur hem de tecessüse doğru adım atmış olur. Yani zan insanı tecessüse sürükler. Tecessüs ise gıybeti sürükler. Âyette bunların bir arada verilmesi birinin diğerine yol açmasındandır. Böylece Müslüman tek bir günahla birçok günah işleyebilmektedir. Bu nedenle sadece gıybetten değil, tecessüsten ve zandan da uzak durulmalıdır. Allah (c.c.) insanın yaratıcısı olduğu için onu en iyi tanıyandır. Zaten âyetlerdeki sıralama ve düzen rastgele değildir. İnsan önce zandan uzaklaştırılmış ki tecessüs etmesin. Zandan ve tecessüsten uzak duran kişi ise gıybetten de uzak durmuş olur. Yani Müslüman kendini en iyi şekilde korumakla görevlendirilmiştir. Su-i zan ve tecessüsü bir arada görebileceğimiz birkaç örnek verebiliriz:

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir, Şa'bi'den nakleder: Ömer b. el-Hattâb bir arkadaşını uzun süre göremeyince İbn Avf ile gidip adamın evine bakarlar. Kapıya geldiklerinde kapıyı açık görmüşler ve adamın bir şeyler içtiğini görmüşler. Ömer adamın bu sebepten gelmemiş olacağını İbn Avf'a söylediğinde, İbn Avf kâsede ne olduğunu nasıl bildiğini ve bu yaptıklarının bizzat tecessüs olduğunu söylemiştir. Ömer tecessüs etmenin tövbesinin ne olduğunu sorunca da İbn Avf 'Gördüğün şeyi anlatma ve hakkında tecessüs ettiğin kişi için iyi zan besle ve hayır iste' demiştir. (Suyûti, 13/533)

Saîd b. Mansûr ve İbnu'l-Münzir, Hasan-ı Basri'den aktarıyor: Ömer b. el-Hattâb'a biri gelir ve filan kişinin hiç ayık gezmediğini söyler. Ömer adamın yanına giderek 'Burada içki kokusu var, içki mi içersin?' diye sorunca, adam 'Ey Ömer! Sen bilmez misin ki Allah (c.c.) başkalarının kusurlarını aramayı yasaklamıştır. Bunun peşine mi düştün sen?' diye sorunca Ömer hatasını anlar ve oradan uzaklaşır. (Suyûti, 13/534)

Son olarak Hucurât sûresi 12. âyette gıybet yasaklanmıştır. Müslüman bir kimse din kardeşinin arkasından hoşlanmayacağı şekilde konuşmaz. Bir başkasına onun ayıplarından ve kusurlarından bahsetmez. Ayıplarını ve kusurlarını bilse dahi onları gizlemelidir. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiğine göre; “Peygamber'e (s.a.s.) “Ey Allah'ın Resulü gıybet nedir? diye sorulunca ‘Müslüman kardeşini hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.’ diye buyurdu. ‘Peki söylediğimiz onda varsa ne

buyurursun?’ diye sorduklarında ‘Eğer söylediğiniz mümin kardeşinizde varsa gıybettir, yoksa iftira etmiş olursunuz.’ buyurmuştur.” Hadise baktığımız zaman gıybetin kötü bir fiil olduğunu ve sadece bununla kalmadığını görürüz. Çünkü gıybette yine kendinden daha büyük bir günah olan iftiraya sebebiyet vermektedir. Gıybeti dil ile söylemek günahtır, iftirayı ise hem dille söylemek hem de kalpten geçirmek günahtır. Müslümanlar gıybetten de uzak durmalıdır. (Ezdî, “Edeb”, 35) Gıybet ölü kardeşinin etini yemek kadar çirkin ve mide bulandırıcıdır. Bu benzetmenin sebebi ise gıybetin aklen ve dinen ne kadar çirkin olduğunu belirtmek içindir. Gıybet edilen kişi o anda orada olmadığı ve onun için söylenen söze karşı kendini savunamadığı için ölüye benzetilmiştir. Gıybet eden kişi de kardeşinin şerefine dil uzatmakla etini yemiş kadar çirkin bir günah işlemiştir. Yani gıybet edilen kişiyi canı/eti ne kadar değerliyse şerefi ve namusu da o kadar değerlidir. İşte insan tabiatı gereği nasıl ki o eti yemekten tiksiniirse gıybetten de öyle tiksinselidir. (Yazır, 1992: 7/210)

Hucurât sûresinin ayetleri dışında başka ayetlerde de tecessüs ve tecessüse sebep olabilecek fiiller yasaklanmıştır: Enfâl sûresinin 27. âyetinde müminlerin Allah’a, Resulüne ve birbirlerine karşı hainlik etmemeleri, Mâide sûresinin 51. âyetinde müminlerin Yahudi ve Hristiyanları dost edinmelerinin yasak olması, Mümteherine sûresinin 1. âyetinde Allah’ın ve inananların düşmanlarıyla yakınlık kurmalarının yasaklılığı, Nisâ sûresi 148. âyetinde kötü sözün söylenmesinden Allah’ın hoşnut olmayacağı, Hümeze 1.âyetinde insanları arkadan çekiştirmek ya da yüzlerine karşı kaş, göz işaretleriyle alay etmenin yasak olduğu, Nûr sûresi 27. âyetinde evlere izinsiz girilmemesi gerektiği, Bakara sûresi 189. âyetinde evlere arkalarından girmenin yasak olduğu ve kapılardan girilmesi gerektiği, Nûr sûresi 58. ve 59. âyetinde evlerde çalışan hizmetçilerin ve ergenlik çağına gelmiş çocukların ebeveynlerinin odalarına girmeden izin almaları gerektiği bildirilmiştir. Böylece Müslümanlar arasında fitne olmasına, tecessüse, zan ve gıybeti sebep olabilecek davranışlar ayetlerde yasaklanmıştır.

Yukarıda bahsettiğimiz ayetler dışında hadislerde de din kardeşliğinin öneminden, tecessüse sebep olabilecek fiillerin yasaklanmasından ve tecessüs yasağından bahsedilmiştir. Tecessüs dışında gıybet, evlere izin almadan girmek ve iftira etmek gibi çirkin davranışlarda yasaklanmıştır. Bu yasakların temel sebebi Müslümanlar arasındaki birliği sağlamak, toplum düzenini sağlamak ve toplumu günaha itecek davranışlardan uzak tutmaktır. Çünkü Müslüman din kardeşini incit(e)mez. Müslümanın Müslümana kardeş olması yani din kardeşliği nesep kardeşliği kadar değerli ve önemli olarak vurgulanmıştır. Nasıl ki nesep (kan) bağı olan kardeşler her koşulda birbirini koruyorsa din kardeşliğinde de aynı koruma olmalıdır. Ayrıca Müslüman Müslümanın ayıbını görürse mutlaka onu uyarmalıdır. Ancak onun ayıbını başkalarıyla kesinlikle paylaşmamalıdır. Müslüman din kardeşini uyarmakla mükellef tutulmuştur. Bu nedenle Müslüman din kardeşinin ayıbını gördüğünde onu uyarmazsa sorumluluğunu yerine getirmemiş olur. Öyleyse diyebiliriz ki; Müslüman, bir Müslümanın ayıbını görünce uyarmakla ve bu kusurunu da başkalarından gizlemekle görevlendirilmiştir. Ancak uyardığı halde eğer hatasını tekrar ederse yalnızca sorumlulara bundan bahsetmelidir. Açıklamalarından bahsettiğimiz hadislerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Rekâne b. Talha b. Zeyd, Hz. Peygamber’den rivayet etmiş: “*Her dinin bir ahlakı vardır ve İslam’ın ahlakı da hayadır.*” (Yemenî, “Güzel Ahlak Kitabı”, 2)

Ebû Hüreyre (r.a.) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Müslüman, Müslümanın kardeşidir, onu yüzüstü bırakmaz, yalan söylemez ve ihanet etmez. Müslümanın Müslümana kanı, canı, ırzı ve malı haramdır. Takva ise ancak kalptedir. Müslümanın din kardeşini küçük görmesi şer olarak ona yeter.*” (Tirmizî, “İyilikler ve İrtibatı Koparmamak”, 28)

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Müslümanın Müslümana malı, ırzı ve kanı haramdır. Kişiyeye Müslüman kardeşini küçük görmesi şer olarak yeter.”* (Ezdî, “Edeb”, 36)

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Eğer sen insanların gizli hallerini araştırarak olursan onların ahlakını bozmuş olursun veya neredeyse bozacak duruma gelirsın.”* (Ezdî, “Edeb”, 37)

Ebû Hüreyre (r.a.) Hız. Peygamber’den (s.a.s) şöyle rivayet etmiştir: *“Kim bir Müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah’ta (c.c) onun kıyamet gününde ayıbını örter.”* (Kazvîni, “Hâdler (Cezalar) Kitabı”, 5)

Abdullah b. Abbss’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuş: *“Kim Müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah (c.c.) da kıyamet günü onun ayıbını örter. Kim de Müslüman kardeşinin ayıbını açığa çıkarırsa Allah (c.c.) da onu ayıbından dolayı evinin içinde rezil eder.”* (Kazvîni, “Hâdler (Cezalar) Kitabı”, 5)

Ebu Berze el-Eslemî’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.s): *“Ey diliyle iman edip, kalbine iman girmeyenler! Müslümanların gıybetini yapmayınız ve onların ayıplarını araştırmayınız. Çünkü her kim Müslüman kardeşinin ayıbını araştırırsa evinde gizli bile işlemiş olsa o kimsenin ayıbını Allah (c.c.) meydana çıkarır.”* diye buyurmuştur. (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 35)

Ukbe b. Amir’in (r.a.) rivayetine göre Hız. Peygamber (s.a.s.): *“Kim Müslümana ait bir kusur gördüğü halde onu gizlerse diri diri mezara gömülen kız çocuğunu, mezardan çıkarıp hayata döndürmüş gibidir.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 38)

Ebû Hüreyre(r.a.) Hız. Peygamber’den (s.a.s.) rivayet etmiştir: *“Siz müminler birbirinizin aynasıınız. Eğer birinizde düzeltilmesi gereken bir şey varsa diğeri hemen onu gidersin.”* (Tirmizî, “İyilikler ve İrtibatı Koparmamak”, 28)

Ali b. Ebû Talib (r.a.) Hız. Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiş: *“Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi, Müslümanlığının güzelliğindendir.”* (İmam Malik, “Güzel Ahlak Kitabı”, 1)

Hüzeyfe’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hız. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Koğucu cennete giremez.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 33)

Said b. Zeyd (r.a.) Hız. Peygamber’in (s.a.s) şöyle dediğini rivayet etmiş: *“Muhakkak ribanın en şiddetlisi haksız olarak Müslümanın şerefine dil uzatmaktır.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 35)

Ebu Hüreyre (r.a.), Hız. Peygamber’den (s.a.s) rivayet etmiştir: *“Su-i zandan sakının. çünkü su-i zan, sözlerden en yalan olanıdır. Birbirinizin kusurlarını ve gizli hallerini araştırmayın. Birbirinizi kıskanmayın, birbirinize buğzetmeyin(kin beslemeyin) ve kötülüklerde yarışmayın. Allah’ın kulları kardeş olunuz.”* (İmam Malik, “Güzel Ahlak Kitabı”, 4)

Mikdam b. Ma’dikebir (r.a.) ve Ebu Uname (r.a.), Hız. Peygamber’den (s.a.s.) rivayet ettiklerine göre: *“Devlet yetkilisi halkına su-i zan ile muamele edecek olursa onların yoldan çıkmasına sebep olur.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 37)

3. SOSYAL MEDYA

Fransızca kökenli olan sosyal kelimesi TDK sözlüğünde ‘toplumsal’ anlamıyla tanımlanmıştır. Medya kelimesi ise iletişim ortamını veya iletişim araçlarını ifade etmek için kullanılmıştır. (TDK, 2022) Yani sosyal medya için ‘toplumsal iletişim aracı’ veya ‘toplumsal iletişim ortamı’ denebilir. Sosyal medya, zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın bireylerin bilgilerini, aktivitelerini, fikirlerini ve kültürlerini denetime tabi olmadan -veya sınırlı denetimle- fotoğraf, video veya mesaj paylaşabildikleri web tabanlı platformlardır. (Tiryaki, 2020: 44) Sosyal medya tanımında ilk akla gelen ‘paylaşmak’ sözcüğüdür. Sosyal medya, ağ teknolojileri aracılığıyla kullanıcıların etkileşim sağladığı araç, uygulama ve hizmetlerin tamamına verilen isimdir. Bireyler sosyal medya aracılığıyla kurumsal veya kişisel sayfalarında ürettikleri içerikleri, fikirlerini, düşüncelerini, olaylara bakış açılarını ve günlük yaşamlarına dair her şeyi insanlarla paylaşabilmektedir. (Türkmen, 2020: 12) Sosyal medya, genellikle iletişim ve etkileşimin yoğun olduğu, bireylerin kendi oluşturdukları içeriği paylaşarak kendilerini ifade edebildiği, zaman ve mekân sınırı olmayan çevrimiçi ortamlar olarak nitelendirilmektedir. Buna ek olarak yüz yüze iletişimden daha fazla yaygınlık kazanmış ve her kesimden bireyin kullanabildiği bir ortam olmuştur. Yine dünyanın her yerinde ve her alanda hızla yaygınlaşan sanal ortamlardır. (Uzun, 2022: 5-7)

Sosyal medya diğer ismiyle yeni medya bilgisayar, internet ve akıllı cihazların gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte insan hayatının her alanında vazgeçilmezler arasına girmiştir. Zaman ve mekân sınırlaması olmadığı için bireyler rahatlıkla etkileşimde bulunabilmektedir. Bireyler her türlü içeriği paylaşp, diğer kullanıcıların yaptığı paylaşımlar üzerine yorum yapabilmektedir. (Çekiç ve Ayengin, 2021: 77) Sosyal medya, kolaylıkla iletişim sağlayabilme, sürekli katılım sağlayabilme, özgürce etkileşimde bulunabilme, çevrimiçi olma, zaman ve mekân sınırı olmaması, birçok topluluğa aynı anda hitap edebilme, birçok işlemin aynı anda yapılabilmesi, birden fazla yerde aynı anda bulunabilme, düşük maliyetle erişilebilir olması ve sınırlama olmadan içerik üretebilme gibi özellikleri sayesinde hayatımızda kolayca yer edinmiştir. Aynı zamanda bu özellikleri sayesinde hızla yayılmış ve yaşantımızın vazgeçilmez bir parçası olmuştur. (Ülker, 2020: 32-34) Sosyal medyanın yayılmasının hızlı olma sebeplerinden biri de bireyin insanî özelliklerinin sosyal medyaya da yansmasıdır. Bireyin paylaşım yapması, sanat yapması, iş birliği yapması, tartışmalarda bulunması ve arkadaş edinmesi gibi faaliyetleri insanî özelliklerinin sosyal medyaya yansıyan yönüdür. (Tiryaki, 2020: 45)

Sosyal medya için atılan ilk adım; 1979 yılında User Network (Kullanıcı Ağı) olarak adlandırılan ‘Usenet’ kullanıcıların sosyal mesajlar yayımlamalarına olanak sağlayan bir tartışma platformu olarak Duke Üniversitesi’nden Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından atılmıştır. Yine 1989 yılında günlük tutan kişileri bir araya getiren Open Diary isimli açık günlük uygulaması, Bruse ve Susan Alberson tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca günümüzdeki blog kavramı bu online alan ile ortaya çıkmıştır ve paylaşım yapanlara da ‘blogger’ adı verilmiştir. (Tekeli, 2019: 45) Tarihte ilk toplumsal paylaşım ağı olarak değerlendiren SixDegress sitesi 1997 yılında kurulmuştur. Ancak kullanıcılarının giderek azalması sebebiyle 2000 yılında kurucuları tarafından kapatılmıştır. 2001 yılında daha çok ticari amaçla kullanılan ve iş adamları ile yeni girişimciler arasında köprü olan Ryze.com, Adrian Scott tarafından kurulmuştur. 2000’li yıllarda ise kullanıcıların profil oluşturarak arkadaşlarıyla fotoğraf, video ve mesaj paylaşabildiği Friendster, Hollanda’da temeli atılan

MySpace, iş yaşamı için önemli olan LinkedIn gibi sosyal ağ siteleri de tasarlanmıştır. Yine fotoğraf paylaşımı için tasarlanan Flickr uygulaması ve Harvard Üniversitesi'nde tasarlanan Facebook 2004 yılında hizmet vermeye başlamıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise Facebook tüm dünyaya yayılmıştır. Twitter ise 140 karakterle paylaşım yapmaya olanak tanıyan bir başka sosyal ağ sitesidir. Bir mikroblog örneği olan Tumblr, yer bildirimi yapmayı yani konum bildirimi sağlayan Foursquare de bu yıllarda hizmete girmiştir. Son zamanların çok sık kullanılan uygulamalarından olan ve fotoğraf paylaşmaya yarayan Instagram 2010 yılında hizmete girmiştir. (Gedikoğlu, 2020: 8-9) Son olarak akıllı telefonlar için geliştirilen Whatsapp Messenger da hizmete girmiştir. (Tekeli, 2019: 48) Ülkemizde en çok kullanılan platformlar We are Social ve Hootsuite tarafından 2020 yılında yayınlanan 'Digital 2020 in Turkey' adlı rapora göre sırasıyla Youtube, Instagram, Whatsapp ve Facebook olarak belirtilmiştir. (Çekiç ve Ayengin, 2021: 78)

Dijital değişimler ve gelişmeler her geçen gün hayatımıza hızla dahil olmaktadır. Yine aynı hızda sosyal medyada bilgi paylaşımıyla birlikte bilgi artışı olmaktadır. Bireyler yaşadıkları bu dijital dünyada küreselleşmenin bir sonucu olarak herhangi bir zaman ve mekân sınırlamasına takılmadan bilgiye istediği gibi ulaşmaktadır. Birey birçok alanda mekân değişikliği yapmadan tek tıkla işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Mesela randevu almak, alışveriş yapmak, arkadaş edinmek, dünyanın herhangi bir yerindeki eğitime katılmak gibi birçok aktiviteyi gerçekleştirebilmektedir. Böylece bireyler sosyal ağlara bağlandıkça internetten uzaklaşması oldukça zorlaşmaktadır. Birey her yerde internette vakit geçirir bir hale gelmiştir. Tüm ihtiyaçlara ve tüm işlemlere internet üzerinden ulaşılabilirlik arttıkça bireylerin sosyal hayattan sanal hayata geçişi artmıştır. Böylece bireyler gerçek hayattan çok sanal ortamlarda vakit geçirir hale gelmiştir. Bu da bireyin gerçek hayatta yalnızlaşması ve yabancılaşması gibi sorunlara yol açmıştır. Bireyin giderek bireyselleşmesi de toplumsal yaşamı olumsuz etkilemektedir. Böylece internet hayatı her ne kadar kolaylaştırırsa da yaşam kalitesini düşürmektedir. Çünkü sosyal bir varlık olan birey sanal ortamlara bağlandıkça sosyal hayata olan ilgisi azalmaktadır. Böylece birey sosyal hayattan uzaklaşarak bireyselleşmektedir. Eskiden istikrarlı olan ilişkiler artık daha kısa süreli ilişkilere dönüşmüş ve bağlar zayıflamıştır. Yani sosyal medyanın olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanları da vardır. (Albayrak, 2019: 932-936)

İnsan, fitratından dolayı görünür olmayı sever. (Çekiç, 2019: 36-37) Sosyal medyada ise bireyler, tanıdıkları veya tanımadıkları herkesle paylaşım yaparak özel hayatını, kendini ve çevresini bilinçli veya bilinçsiz olarak deşifre etmektedir. Bazı bireyler gizlilik konusunda herhangi bir endişe duymadan paylaşım yapmaktadır. (Tiryaki, 2020: 49) Çünkü sosyal medya kullanımı yaygınlaştıkça bireyin mahremiyet sınırları yani özel alan algısı da gittikçe sınırlanmaktadır. Bu sebeple mahremiyete dair ihlaller her geçen gün artmaktadır. Özellikle akıllı telefonlardaki uygulamaların dosya ve konum erişim izni istemesi de mahremiyet ihlalinin ciddi boyutta olduğunun bir göstergesidir. Bireylerin mahremiyet ihlalleri arttıkça normalleşme süreci de hızlanmaktadır. Sosyal medyanın bireyi sürekli paylaşım yapmaya itmesi de mahremiyet ihlalinin en büyük tetikleyicisidir. Özellikle takipçi sayısı veya arkadaş sayısı fazla olmasına değer atfedildikçe bireyler kendi istekleriyle mahremiyetlerini teşhir etmektedir. Yani görünür olmak veya gözetlenmek takipçi sayısını arttırdığı için birey mahremiyet ihlalini önemsemeden paylaşım yapmaktadır. Yine takipçi sayısının az olması ise bireyin toplum tarafından dışlanabileceği algısını oluşturmuştur. Takipçi sayısı, görüntülenme sayısı, paylaşım sayısı ve beğeni sayısı gibi sosyal medya özellikleri bireyi mahremiyeti teşhir etmeye iten sosyal medyanın baskı unsurlarıdır. (Ülker, 2020: 36-37)

3.1. Sosyal Medyanın Ortaya Çıkışı

Geçmişten günümüze insanlar iletişim kurmak ve haberleşmek için farklı yöntemler kullanmıştır. Bireyler duygu, düşünce ve isteklerini ifade edebilmek için çeşitli iletişim araçları kullanmıştır. (Küçük, 2020: 6) İnsanlar yakın veya uzak iletişim kurabilmek için çağlar boyunca farklı yollar denemiştir. Geçmişten günümüze iletişim araçları; yazı, tamtam, (Tamtam: İnsanların iletişim kurabilmek için ilk kullandığı vurmali çalgılardan biridir. Bazı olayları haber vermeye yarayan bir tür davul olarak da tanımlanmıştır.) duman, posta güvercini, matbaa, telgraf, telefon, gazete, radyo, televizyon, internet ve yeni medya olarak sıralanabilir. Milattan önce başlayıp 1990'lı yıllara kadar devam eden iletişim araçlarının birbirini takip eden gelişmeleri onu bugün ki seviyesine taşımıştır. (Tuncer vd., 2013: 3-8) İletişim için kullanılan araçlar değişse de 'paylaşım' iletişimin sabit ögesi olmuştur. İnsanlar tarih boyunca paylaşım yapmanın farklı yollarını kullanmışlardır. İletişim araçlarının değişimine baktığımız zaman paylaşımın 'anlık' iletilmesi temel amaç olmuştur. Bu sebeple de iletişim araçlarının değişim süreci bu yönde gerçekleşmiştir.

İnternet, ilk olarak 1960'lı yıllarda ABD'li askerlerin muhtemel bir saldırı sırasında geleneksel yollarla gerçekleştirdikleri iletişimin kesilmesi durumunda, iletişim kurabilecekleri kesintisiz bir ağ sistemi kurma fikriyle ortaya çıkmıştır. İnternetin ortaya çıkış sürecinde Tim Berners 1990 yılında 'World Wide Web'i(www)' geliştirmiştir. Bu sayede insanlar 'www' sistemiyle bilgiye kolayca ulaşmaya başlamıştır. Bu sistem aynı zamanda Web 1.0 olarak da nitelenmektedir. (Küçük, 2020: 6) Web 1.0 yenilik, kurumsallaşma ve ticarileşme aşamalarından geçmiştir. Web 1.0'ın yenilik aşaması; 1961-1974 yılları arasında özellikle üniversitelerdeki bilgisayarlar arasında iletişim kurulabilmesi için temel kavramların, donanımın ve yazılımın hayata geçirildiği aşamadır. Kurumsallaşma aşaması ise; bu aşama 1975-1995 yılları arasında olan devlet destekli projeler ve devlet tarafından sağlanan maddi destek sürecini kapsamaktadır. Böylece 2000'li yılların başında internet her alana yayılmıştır. Savunma bakanlığı internet gelişimi için ARPANET'in devreye girmesini ve Ulusal Bilim Örgütü de NSFNet isimli sivil internetin kurulumunu üstlenerek bu aşamada büyük rol üstlenmiştir. Son olarak ticarileşme aşamasında; internet herkesin erişebileceği bir düzeye gelmiştir. Çeşitli gruplar tarafından ücretli veya ücretsiz tarayıcılar oluşturularak devreye sokulmuştur. Ancak kullanıcı burada söz hakkına sahip değildir. Tarayıcı üzerinden yalnızca site sahiplerinin yaptığı tek taraflı bilgi aktarımı vardır. Ancak bu tek taraflı bilgi aktarımı Web 2.0 teknolojisinin 2004'teki bir konferansta fikir olarak belirtilmesine kadar sürmüştür. (Tuncer vd., 2013: 3-8)

Web 2.0'ın en temel özellikleri; ücretsiz ve çevrimiçi olması, uygulamaların kullanıcılar tarafından değerlendirilmesiyle sürekli olarak geliştirilmesi, kazanç yollarının çeşitlenmesi ve kitlesel pazarlamadan bireysel pazarlamaya dönüş sağlamasıdır. Web 1.0'dan Web 2.0'a geçiş sağlamak tüketici konumunda olan bireyleri üretici konumuna taşımıştır. Birey pasif konumdan aktif konuma geçmiştir. (Tuncer vd., 2013: 9-11) Yani kullanıcıların da artık aktif olarak paylaşım yapabileceği ve içerik üretebileceği bir sürece geçilmiştir. Bu gelişme, sosyal medya platformlarının temelini atılması demektir. Sosyal medya platformları içeriğin üretildiği ve tüketildiği bir çevrimiçi ortam olarak nitelenebilir. (Ülker, 2020: 32) Böylece geleneksel medya diye niteleyebileceğimiz telgraf ile başlayıp telefonun icadına kadar süren süreç sona ermiştir. Geleneksel medyada bilgi akışı tek yönlüdür ve geri dönüş yoktur. Kullanıcılar yalnızca onlara sunulan içerik ile yetinmek durumunda kalmışlardır. Ancak yeni medya olarak niteleyebileceğimiz internet ve sosyal medya süreci ise çift yönlüdür. Ayrıca kullanıcılar hem üretici hem de tüketici konumundadırlar. Gündemi belirleme, çift yönlü etkileşim ve daha birçok etki devreye girmiştir. Bu nedenle yeni medya,

geleneksel medyadan çok daha hızlı ve etkili bir gelişim göstermiştir. (Küçük, 2020: 6) Web 3.0 ise yapay zekâ aracılığıyla bilgilerin toplandığı, işlendiği ve kullanıldığı, dolayısıyla bilgiyi önümüze sunan sistemdir. Web 3.0 teknolojisi bilgiyi işleyebildiği için anlamsal web olarak da nitelenmektedir. (Demirli ve Kütük, 2010: 97-108) Web 4.0 ise sanal gerçeklik ve sanal sürücülerle ön plana çıkan, sosyal ağlar, bulut teknolojileri ve artırılmış gerçekliği içeren bir sistemdir. Web 4.0 teknolojisi ultra zeki bir sistem olma yolundadır. Web 4.0 teknolojisi ile makine ve insan zekâsının etkileşimiyle ortak bir alanın ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle bulut teknolojisi bu sistemde göze çarpmaktadır. İnternetin olduğu her yerde, her zaman bilgilere erişilebilmesi yani bilgilerin depolanması bulut özelliğini ön plana çıkarmaktadır. (Ersöz, 2020: 61-62)

İnternetin Türkiye'deki gelişimi ise; 1991 yılında ODTÜ ve TÜBİTAK'ın ortak projesi olan TRNET çalışmaları ile ilk adım atılmıştır. Ancak küresel ölçekli internet erişimi 1993'te gerçekleşmiştir. Üniversiteler ağ iletişimi kurabilmek için çalışmalar yapmış, 1997'de TÜBİTAK'ın ULAKBİM adını verdiği merkez kurulmuştur. Sonucunda ise ULAK Net'in kurulmasıyla bilimsel merkezler arası bağlantı sağlanmıştır. 2000'li yıllarda ise internet hızla her yerde ve her bütçeye uygun şekilde hayatın merkezine yerleşmiştir. (Küçük, 2020: 21)

3.1.1. Sosyal Medya Özellikleri

Sosyal medyanın birçok özelliği vardır. Bunlardan söz etmeden önce sosyal medyanın genel olarak kullanılma amaçlarından bahsedebiliriz. We Are Social 2021 Dünya Sosyal Medya Kullanım İstatistikleri-Sosyal Medya Kullanım Amaçları'na baktığımız zaman istatistiklerine göre;

- Güncel haber ve gelişmeleri takip etmek,
- Eğlenceli içeriklere ulaşmak,
- Boş vakit değerlendirmek,
- Arkadaşları ile iletişimde kalmak ve neler yaptıklarını takip etmek,
- Fotoğraf ya da video paylaşmak,
- Bir ürün aramak, şeklinde sıralayabiliriz.

Sosyal medyanın özelliklerini ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Açıklık: Sosyal medya kullanımı ve içeriklere erişim oldukça açık ve kolaydır. Birey herhangi bir engele takılmadan kullanım sağlayabilmektedir. (Ünal, 2015: 56) Geri bildirimde bulunma, fikir ve bilgi paylaşma, yorum yapma ve oylamaya katılma gibi konularda sosyal medya bireyi teşvik etmektedir. (Küçük, 2020: 8) Ancak nadiren de olsa bu konularda bireyler engellere takılmaktadır. (Tiryaki, 2020: 46)

Erişilebilirlik: Bireyler internetin olduğu her yerde sosyal medyaya erişebilmektedir. Ayrıca akıllı telefonlarla internete bağlanmak ve sosyal medya uygulamalarına bağlanmak çok kolaydır. Böylece kullanıcılar her an her yerde istedikleri kişilere ve istedikleri bilgilere erişebilmektedir. (Tiryaki, 2020: 53)

Bağlantı: Reklam, kullanıcı kolaylığı veya herhangi bir sebepten dolayı bireyler link üzerinden tek bir tıkla istediği siteye bağlanabilmektedir. (Ünal, 2015: 57) Bu sayede birey ulaşmak istediğine, benzer konu ve fikirlerin paylaşıldığı sitelere daha kolay erişim sağlamaktadır. (Küçük, 2020: 8) Bu bağlantılar sayesinde sosyal medya gelişmektedir. (Tiryaki, 2020: 46)

Dinamik-Yenilik: Sosyal medyada zaman hızlıdır. Yani etkileşimde bulunmak anlıktır. Ayrıca sosyal medyada gündem de hızlıdır. Akış sürekli değişir ve kullanıcılar gündemi yakalamak

için hızlı ve değişime açıktır. Yenilikler ve güncel bilgiler hızlı bir biçimde yayılarak kullanıcılarla paylaşılmaktadır. (Uzun, 2022: 17)

Topluluk-Katılım: Kullanıcılar, sosyal medyada belirli bir konu ya da kişi üzerine başlık açarak gündem oluşturarak düşüncelerini veya tecrübelerini aktardıkları paylaşımlar yapmaktadır. (Uzun, 2022: 17) Böylece belli bir konu etrafında bir topluluk oluşmuş olur. Bireyler etkileşimde bulunarak içeriğe katkı sunabilmekte ve bağlantı oluşturabilmektedir. Yani bireyler ilgili oldukları konu ve olaylar üzerinden etkileşim sağlayarak kolayca bir topluluk oluşturarak paylaşım yapmaktadırlar. (Küçük, 2020: 8)

Etkileşim: Bireyler üretici ve tüketici konumunda oldukları için karşılıklı etkileşim vardır. Yani birey ürettiği içeriği diğer kullanıcılarla paylaşmaktadır. Böylece diğer kullanıcılar da paylaşım yapmak, yorum yapmak, beğenmek vb. faaliyetlerde bulunmak suretiyle hem tüketici hem de üretici konumuna erişmektedir. Sonuç olarak birey karşılıklı etkileşim ve karşılıklı konuşma yapabilmektedir. Bireyler arasındaki etkileşim aynı zamanda veya farklı zamanlarda gerçekleşebilmektedir. (Uzun, 2022: 16)

3.1.2. Sosyal Medya Ortamları

Sosyal medya oldukça geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Hem içerik hem de biçim olarak çok çeşitli sosyal medya formları vardır. Kullanıcıların farklı ilgili alanları olması ve farklı ihtiyaçları olması sosyal medya araçlarının çeşitli sınıflandırılmalarına tabi tutulmasını sağlamıştır. Bireyler ilgili olduğu her alanla alakalı bilgilere ve paylaşımlara erişim sağlayabilmektedir. Sosyal medya ortamları/araçları için genel bir sınıflandırma yapılabilir: (Tiryaki, 2020: 50)

Sosyal ağlar: Milyarlarca insanın kişisel profil oluşturarak birçok amaçla kullandığı sosyal medya ortamlarıdır. Kullanıcılar arkadaşlarıyla, çevreleriyle ve dünyanın diğer ucundaki kullanıcılarla iletişim kurabilmektedir. Kullanıcılar kendi bilgi birikimlerini, deneyimlerini kısaca kendi oluşturdukları içerikleri paylaşabilmektedirler. Böylece kullanıcılar anlık olarak iletişim kurabilmektedir. (Tiryaki, 2020: 50) İnsanlar bilgi edinmek, ticaret yapmak, arkadaş edinmek ve sohbet etmek gibi birçok faaliyette bulunabilmektedir. Ayrıca gündelik hayata ait birçok haberin kaynağı olması ve bu haberlere karşı verilen tepkilerin de sosyal ağlarda yer alması sosyal hayatın gerçekliğiyle sosyal ağların temel ilişkisini göstermektedir. (Belen, 2022: 28) Sosyal ağlar insan ilişkilerini de en üst seviyeye çıkarmaktadır. Sanal ortamda kurulan arkadaşlıklar gerçek ortamlara da aktarılmaktadır. Böylece insanlar arası ilişki ağı genişlemektedir. 1967 yılında Stanley Miligram öncülüğünde gerçekleştirilen posta deneyi ile 6 dereceli bir sınıflandırmayla, birey ulaşmak istediği bir kişiye 5 kişiden sonra ulaşabilmektedir. Yani bireyin bir kişiye ulaşması için 5 kişiye ihtiyacı vardır. Bu sebeple “altı derecelik ayrılık (six degrees of separation)” ismi bu ve benzeri deneylere verilmiştir. Ayrıca ilk sosyal ağ “SixDegrees” olarak isimlendirilmiştir. Ancak günümüzde sosyal ağların gelişimiyle direkt olarak istenilen kişiyle iletişime geçilebilmektedir. (Gedikoğlu, 2020: 12)

Bloglar: Kullanıcıların profesyonelliğe gerek duymadan duygu, düşünce ve deneyimlerini paylaştıkları modern günlüklerdir. İngilizcedeki “web” ile “blog” kelimelerinin birleşmesiyle “blog” ismi yaygınlaşmıştır. (Bostancı, 2010: 48) Kullanıcıların yorum ekleyebildiği sürekli güncellenen sitelere blog denir. Fotoğraf, video ve yazı gibi içeriklerin paylaşılabilirdiği kişisel günlükler olarak da adlandırılabilir. Akışta her zaman son gönderi üstte kalacak şekilde gerçekleşir. Böylece daima kullanıcılar ilk olarak en güncel paylaşımları görür. Bloglarda paylaşım yapanlara blogger ve yaptıkları paylaşımlara ise post denir. Blogların çok yaygın olma sebebi ise; telefon, internet ve

bilgisayarın olduğu her ortamda kolay erişim sağlanabilmesi ve reklam, eğlence, kendini ifade edebilme gibi birçok özelliği barındırmasıdır. (Küçük, 2020: 10-11)

Wikiler: Wiki kelimesi Havai kökenli olup “hızlı” anlamında kullanılmaktadır. Wikiler isimlerini bu kelimedenden almıştır. Wikiler, kullanıcıların fotoğraf/video paylaşımı yapılabildiği, ortak içerik oluşturabildiği, bazı içerikleri kalıcı olarak silebildiği ve içerikleri güncelleyebildiği sosyal ağ siteleridir. Aynı zamanda Bilgilerin toplanıp kullanıcılara sunulabildiği bir ortamdır. Bilginin toplanması ve paylaşılması sürecinde kullanıcılar aktif rol oynamaktadır. Bu nedenle okuyucu aynı zamanda yazar da olabilmektedir. (Gedikoğlu, 2020: 15)

Mikrobloglar: Kullanıcıların dünyanın herhangi bir yerinden içinde bulundukları durumu veya olayı en kısa şekilde ve en hızlı şekilde paylaşabildikleri ağlardır. Yani anlık mesajlaşma işlevini karşılamaktadır. Bloglara göre içerikleri daha kısa ve özdür. Yapılan paylaşımlarla kişilerin ilgi alanları kolayca öğrenilmektedir. Ayrıca yapılan paylaşımları profili görüntüleyen veya takip eden herkes tarafından görülebilmektedir. Böylece arkadaş, akraba veya daha önce tanımadığı ancak takip ettiği kişilerle paylaşımda bulunabilmektedir. Paylaşımlar sadece duygu ve düşünceleri belirtmek üzerine değildir. Gündemi bildirmek, yararlı bilgileri paylaşmak, sosyal veya siyasi olaylardan haberdar etmek, araştırmaları paylaşmak gibi geniş bir alana sahip olan bu ağlar birçok bilginin akışını sağlamaktadır. En popüler mikro bloglar ise Twitter ve Tumblr’dır. (Tiryaki, 2020: 11-12)

Sosyal imleme: Kullanıcıların beğendiği sayfaları ve içerikleri daha sonra tekrar kullanabilmek için işaretleyip kaydettiği platformlardır. Ayrıca kaydedilen sayfalar ve içerikler diğer kullanıcılarla da paylaşılabilir. Kaydedilen sayfalar ve içerikler kullanıcılar tarafından oylanabilmekte ve yorumlanabilmektedir. Böylece çok fazla seçenek arasından birey istediğine daha kolay ulaşabilmektedir. Kısa sürede ulaşmak istediğine ulaştığı için bireye zaman kazandırmaktadır. Ayrıca hem kullanıcı için hem de yapımcı için daha geniş kitlelere ulaşım sağlamayı da kolaylaştırmaktadır. (Küçük, 2020: 13, 51)

3.2. Facebook, WhatsApp ve Instagram

Sosyal medya oldukça geniş bir platformdur. Ancak biz konumuzu amacı doğrultusunda sınırlandırabilmek için sosyal medya araçlarından, her kitle tarafından kolaylıkla kullanılabilen uygulamaları seçtik. Ayrıca *We Are Social 2021 Dünya Sosyal Medya Kullanım İstatistiklerine* göre en çok kullanılan sosyal medya uygulaması Facebook'tur. Facebook uygulamasını ise Instagram uygulaması takip etmektedir. Mesajlaşma programı olarak ise WhatsApp uygulaması ilk sıradadır. (DİJİLOPEDİ, 2022) Böylece konumuzu işlerken en çok kullanılan uygulamalardan yararlanacağız.

3.2.1. Facebook

2004 yılında Harvard Üniversitesi öğrencilerinden Mark Zuckerberg tarafından üniversitedeki öğrencilerin etkileşim sağlayabilmesi için kurulan bir sosyal medya platformudur. İlk etapta Harvard Üniversitesi öğretmenleri ve öğrencilerinin kullanımına sunulmuştur. 'The Facebook' olan adı ise 'facebook.com' olarak 2005 yılında değiştirilmiştir. Üye sayısının beklenenden daha hızlı artmasıyla pek çok ülkede ilgi görmüştür. (Küçük, 2020: 18) Bu ilgi sonucunda 2006 yılının sonuna doğru e-posta kullanımı sağlayan herkes Facebook uygulamasına üye olabilmıştır. Böylece dünyada en çok kullanılan sosyal paylaşım ağı Facebook olmuştur. (Gedikoğlu, 2020: 23) Kısa sürede Facebook kullanıcı sayısı milyona ulaşmıştır. (Bildik, 2019: 58) Uygulama bireylerin birbirleriyle video, fotoğraf, müzik, bilgi vb. paylaşımı yapabilmesini ve iletişim kurabilmesini sağlamak için kullanılmıştır. (Çekiç, 2019: 27)

Facebook ismini öğrencilerin birbiriyle tanışabileceği 'face book' isimli bir fotoğraf albümünden almıştır. Facebook ise bu albümün online versiyonudur diyebiliriz. Bireylerin kendi profilini oluşturup, kişiselleştirme ve güncelleştirme gibi işlemler yapabilmesini sağlamaktadır. Kişisel bir yayın aracına benzeyen Facebook, her geçen gün kullanıcı sayısı artan bir sosyal ağ platformudur. Facebook arkadaşlık kurma, sohbet etme gibi iletişim ağı olmanın ötesine geçerek etkinlik takibi, alışveriş yapma, gündemi takip etme ve iş bulma fırsatı gibi birçok şeye fırsat vermektedir. (Bildik, 2019: 58-59) TÜİK verilerine göre en çok kullanılan uygulamalardan biri olan Facebook, (TÜİK, 2022) *We Are Social 2021 Dünya Sosyal Medya Kullanım İstatistiklerine* göre de aylık en çok vakit geçirilen sosyal medya platformu olarak kayıtlara geçmiştir. Aylık ortalama 20 saat kullanım sağlanmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre Facebook kullanıcı sayısı 2.18 milyondur ve kullanıcıların cinsiyetine bakıldığında erkek kullanıcı sayısı daha fazladır. Kullanıcı yaş dağılımına baktığımızda ise en yüksek kullanım oranı 25-34 yaş aralığına aittir. Ancak yaş arttıkça Facebook kullanımı azalmaktadır. Facebook uygulaması en çok mobil üzerinden kullanılmaktadır. Facebook reklam tıklamalarına baktığımızda ise en çok tıklama 35-64 yaş aralığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Ama reklamlar genç nesli etkilememektedir. (DİJİLOPEDİ, 2022) Bu veriler bize uygulama ile tecessüs ve mahremiyet konuları arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi vermektedir. Çünkü uygulamanın en çok hangi kitle tarafından kullanıldığı konumuzun mahremiyet ve tecessüs kısmıyla doğrudan bağlantılıdır. Bir sonraki bölümde aralarındaki ilişkiye ayrıca değinilecektir.

Facebook uygulamasının birçok özelliği bulunmaktadır.

Profil oluşturabilme: Kullanıcılar fotoğraf, yaş, cinsiyet, ilgi alanları ve eğitim durumları gibi kişisel bilgilerini paylaşabildikleri profiller oluşturabilmektedir. (Bildik, 2019: 71) Bireyler profillerine yaşadığı şehir bilgileri ve çalışma geçmişleri gibi bilgileri de ekleyebilmektedir. Böylece ilk bakışta profil oluşturan kişi hakkında bir izlenim elde edilebilmektedir. Profil oluşturma

temelinde bireyi diğer kullanıcıların kolaylıkla keşfetmesi yer almakta diyebiliriz. Çünkü kullanıcılar sosyal medyada vakit geçirirken kendileriyle aynı fikir ve aynı görüşte olan insanlarla daha çabuk iletişim kurabilmektedir.

Arkadaş ekleme: Kullanıcılar sosyal medyayı hem arkadaşlarıyla vakit geçirebilecekleri hem de yeni arkadaşlıklar kurabilecekleri bir sanal ağ ortamı olarak kullanmaktadırlar. Kullanıcılar gerçek hayatta arkadaşlık kurduğu bireylerle sosyal medya ortamında da arkadaşlık kurabilmektedir. Yine yeni arkadaşlıklar için de sosyal medya ortamını kullanmaktadırlar. Böylece birey kendini dış dünyada ifade etmekten çekinse dahi sanal ağlar aracılığıyla istedikleri kişilerle iletişime geçebilmektedir. Yani sanal ortamlarda birey kendini daha kolay ifade edebilmektedir.

Paylaşım yapma/Post: Kullanıcılar sosyal medya aracılığıyla bilgi, fotoğraf, belge ve video gibi paylaşımlar yapabilmektedir. Kitap, sinema ve müzik gibi birçok alanlarda da paylaşımların yapıldığı bir platformdur. Kullanıcılar aynı zamanda gündemi de takip edip olaylar üzerine tartışabilmektedir. Kullanıcılar birçok alan hakkında paylaşım yapabilmekte ve bu paylaşımlarla etkileşimde bulunabilmektedir. Bireyler kendi yaşantıları hakkında da video ve fotoğraf gibi paylaşımlarda da bulunmaktadır. Böylece birey hem kendini hem de ilgi alanlarını diğer kullanıcılarla istediği gibi paylaşmaktadır.

Mesaj gönderme/Direkt Mesaj: Bireyler zaman, mekân ve mahremiyet gibi kısıtlamalara takılmadan iletişim kurabilmektedir. Kullanıcı ister herkese açık ister özel mesaj gönderimi sağlayabilmektedir. (Bildik, 2019: 58) Böylece dilediği yerde dilediği zaman istediği kullanıcılarla iletişime geçebilmektedir. Özellikle anlık mesaj olması geri dönüş alma süresini de kısaltmaktadır. Böylece anlık konuşma gerçekleşmektedir diyebiliriz.

Gruplara katılabilme: Kullanıcılar kendi ilgi alanlarına yönelik gruplar kurabilmektedir. Böylece aynı zevklere sahip insanlar grupta toplanarak daha kolay iletişim kurabilmektedir. Gruplara katılarak etkileşimde bulunan kullanıcılar arkadaş olabilmektedir. Hatta sanalda gerçekleşen arkadaşlıklar gerçek hayata da aktarılabilmektedir. Kullanıcılar profil mantığındaki gibi kurdukları grupların gizliliğini kendileri ayarlayabilmektedir. Birey direkt olarak gruba katılabildiği gibi istek göndererek de gruba katılabilmektedir. Böylece bireyler gruplara katıldıkça ve sosyalleştikçe görünürlüğü artmaktadır.

Beğeni/Like: Kullanıcıların en önemsedikleri konulardan biri de beğeni almaktır. Kullanıcının yaptığı paylaşım ne kadar çok kişi tarafından beğeni alırsa popülerliği o kadar çok demektir. Bu nedenle bireylerin etkileşim noktasında en çok önemsedikleri şey paylaşımlarının beğeni almasıdır. Zaten kullanıcıların görünür olmayı isteme sebebi de aslında beğenilme isteğidir.

Yorum yapma: Kullanıcılar birbirlerinin paylaşımları altına istedikleri gibi yorum yapabilmektedir. İster kullanıcı hakkında isterse paylaşım hakkında kendi fikirlerini belirtmektedirler. Yapılan yorumlar olumlu olabildiği gibi olumsuz da olabilmektedir. Yani birey hem övgüye hem de hakarete maruz kalabilmektedir. Ancak buna rağmen beğeni kadar yorumlar da önemsenmektedir.

Hikâye özelliği: Kullanıcılar son güncelleme ile profillerinde 24 saat boyunca görünen paylaşımlar yapabilmektedir. Kısa kısa videolar, fotoğraflar ve durum yazıları paylaşabilmektedir. (Uzun, 2022: 23) Yine bireylerin görünür olmak için bu özelliği de yaygın olarak kullandığını görmekteyiz.

Gizlilik: Bireyler Facebook uygulamasının gizlilik kısmını istedikleri gibi kullanabilmektedirler. Kullanıcılar isterse yalnızca arkadaşlarıyla paylaşım yaparken gizlilik ayarlarını değiştirerek herkesle paylaşım yapabilmektedirler. (Çekiç, 2019: 27) Birey herkesle

paylaşım yaparak daha çok beğeni almak ve daha çok görünür olmak ister. Özellikle sosyal medyanın kullanım amacı da bireyin görünür olmayı istemesidir. Çünkü fıtrattaki beğenilme, kabul görme, takdir edilme ve görülme arzusu bireyi buna teşvik etmektedir. Birey doğduğu andan itibaren hep görülme ve fark edilmek ister. Nitekim bireyler için görmek ne kadar önemliyse görülmek de o denli önemlidir. Böylece birey kendini gerçekleştirdiğini düşünerek tatmin olmaktadır. (Hacıbekiroğlu, 2019: 143-144) Bireyler zaman, mekân ve hatta mahremiyet gibi kısıtlamalarına takılmadan iletişimde bulunabilmektedir. (Çekiç, 2019: 27) Ancak birey mahremiyetini koruyarak, kendi benliğine farkında olmadan zarar vermemek için paylaşımlarında dikkatli olmalıdır.

Öneride bulunmak: Bu özellikle birlikte, kullanıcılar arkadaş listelerinde ekli olan arkadaşlarının beğendiği, yorum yaptığı ve etkileşimde bulunduğu diğer kullanıcıları ve sayfaları ana ekranlarında görmektedir. Böylece kullanıcılar arkadaş listesinde yer alan diğer arkadaşlarının etkileşimde bulunduğu kişileri, grupları ve sayfaları hiç zahmete girişmeden görebilmektedir. Kullanıcının diğer kullanıcıdan haberdar olabilmesi için yalnızca arkadaş listesinde ekli olması yeterli olmaktadır.

3.2.2. WhatsApp

Kişilerarası iletişim teknolojinin gelişmesini takip ederek her dönem yerini başka bir iletişim sistemine bırakmıştır. İletişim araçları değiştikçe aynı ortamda bulunma zorluğu ortadan kalkmış, bireyler arasında zaman ve mekân fark etmeksizin iletişim sağlanabilmektedir. Özellikle cep telefonlarının yaygınlaşmasıyla birlikte iletişim araçları da önemli ölçüde değişmiştir. İnternetin gelişmesi ve iletişim araçlarının değişmesiyle birlikte insanlar arasındaki sosyalleşme biçimi de değişmiştir. Bu değişimlerden en önemlisi ise “anlık mesajlaşma servisleri” olarak hayatımızda yerini almıştır. (Yazıcı, 2015: 1103-1105)

Anlık mesajlaşma, iki veya daha fazla kişinin elektronik araçlar aracılığıyla eş zamanlı olarak gönderdikleri ve dönüt aldıkları metin veya ses içerikleridir. Anlık mesaj gerçek zamanlı bir yazılı iletişimdir. Bu sayede bireyler karşılıklı konuşur gibi gerçek bir iletişim kurabilmektedir. Özellikle hızlı ve maliyetsiz bir kullanımı olduğu için her alanda yaygın olarak tercih edilmektedir. Böylece zaman yönetimi konusunda oldukça destekleyici bir özelliği de vardır. (Mimaroglu, 2019: 43)

Mesajlaşma sistemlerine baktığımız zaman 1973 yılında UNIX Talk, 1988 yılında Internet Relay Chat ve yine anında mesajlaşmanın bugün kullanıldığı şekliyle kullanılmaya başlandığı 1996 yılında ICQ ağının kullanılması örnekleri verilebilir. Anlık mesajlaşma sistemini AOL ve Microsoft gibi şirketlerde farklı ağ sistemleriyle geliştirmişlerdir. SMS (kısa mesaj servisi) Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü tarafından üretilmiş olan cep telefonu şebekesiyle geliştirilmiş küresel bir sistemdir. Böylece 160 karakterle sınırlı olarak GSM aboneleri arasında karşılıklı kısa mesaj gönderimi sağlanabilmektedir. Ancak Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla hem bilgisayar hem de mobil cihazdan kullanılabilen ücretsiz anlık mesajlaşma uygulamaları yaygınlık kazanmıştır. Facebook Messenger, Telegram, Bip ve WhatsApp gibi uygulamalar buna örnek verilebilir. (Mimaroglu, 2019: 43-46) Ancak biz konumuz itibarıyla yalnızca WhatsApp uygulamasını detaylı olarak anlatacağız.

WhatsApp 2009 yılında temelleri atılan bir anlık mesajlaşma uygulamasıdır. SMS’e alternatif olarak Jan Koum ve Brian Acton tarafından kurulmuştur. WhatsApp uygulaması ücretsiz kullanım sunmaktadır. Ayrıca uygulamanın kullanılması oldukça basittir. Uygulama akıllı telefonlara indirildikten cep telefonu numarası ile kaydolarak kullanılmaya başlanmaktadır. Böylece uygulamada zaman geçirmek ve uygulamayı kullanabilmek için cep telefon numarası yeterli

olmaktadır. Uygulamanın ücretsiz olması onu öne çıkaran özelliklerinden biridir. (Mimaroğlu, 2019:46) WhatsApp uygulaması hem özel hem de grup sohbeti olanağı tanımaktadır. WhatsApp'ın özelliklerini aşağıdaki gibi detaylı olarak sıralayabiliriz:

Profil: Kullanıcılar uygulamayı indirdikten sonra kurulum aşamasında öncelikle telefon numaralarını tuşlarlar. Sonrasında cep telefonlarına gelen kısa mesajdaki şifreyi girerler. Böylece cep telefonu numarasının kullanıcıya ait olduğu teyit edilmek istenir. Kullanıcı bu aşamalardan sonra ad ve soy ad kısmına istedikleri bilgiyi girerler. Ayrıca profil fotoğraf ve yazısı eklemek isteyen kullanıcılar kurulum aşamasında bunları da ekleyebilmektedir. Böylece diğer sosyal medya uygulamaları gibi kullanıcıya ait bir profil oluşturulmuş olur. Yalnız bu oluşturulan profilin görüntülenebilmesi ve kullanıcıyla mesajlaşabilmek için her iki kullanıcının da karşılıklı olarak telefon numaralarının telefon rehberine kayıtlı olması gerekmektedir.

Ücretsiz mesajlaşma: Kullanıcılar birbirleriyle özel olarak konuşabilmektedir. Fotoğraf, video, metin, sesli mesaj, konum ve belge gibi birçok paylaşım yapılabilmektedir. Yapılan paylaşımların tamamı ise ücretsizdir. Böylece kullanıcıların iletişim için en çok tercih ettiği mesajlaşma uygulamasıdır. Yalnızca internet bağlantısı olması WhatsApp'ta sınırsız iletişim için yeterli olmaktadır. Kolay ve hızlı iletişim için ise oldukça tercih edilmektedir. (Erol, 2022: 47)

Grup: Kullanıcılar grup açabilmektedir. Böylece çoklu iletişim kolaylıkla sağlanabilmektedir. Sohbet amaçlı gruplar açılabilirdiği gibi iş, eğitim, sağlık, programlama ve daha birçok sebeple gruplar kurulabilmektedir. Grup kuran kişi grubun yönetimiyle ilgilenen kişidir. Uygulamada yönetici olarak isimlendirilen bu kullanıcı gruplara diğer kullanıcıları ekleyebilmektedir. Grupta kimlerin yazabileceğini ve neler paylaşılacağını de yönetebilmektedir. Grup ne kadar kalabalık olursa olsun iyi bir yönetim sonucunda gruptan en iyi verim alınabilir.

Sesli/Görüntülü Arama: Kullanıcılar bir kişi veya birden fazla kişiyle aynı anda sesli ya da görüntülü arama gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca bu aramalarda herhangi bir ücretlendirme ve herhangi bir süre sınırı yoktur. Böylece kullanıcılar cep telefonu numarası aracılığıyla istedikleri kişiyle iletişime geçebilmektedir.

Durum Paylaşma: Kullanıcılar uygulama üzerinden 24 saat görüntülenebilecek paylaşımlar yapabilmektedir. Metin, fotoğraf ve video olarak paylaşım yapılabilmektedir. Video paylaşımı her bir durum için 30 saniyelik periyotlarla gerçekleştirilebilmektedir. Ancak kullanıcı istediği kadar durum paylaşımı yapabilmektedir.

TÜİK verilerine göre mesajlaşma uygulaması olan WhatsApp bireyler tarafından %82'lik oranla en çok kullanılan sosyal medya uygulamasıdır. (TÜİK, 2022) Uygulama kullanım açısından oldukça avantajlıdır.

3.2.3. Instagram

Instagram, İngilizcedeki “instant” ve “telegram” sözcüklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan bir sözcüktür. “instant” kelimesi anlık anlamına gelirken “telegram” kelimesi ise telgraf anlamına gelmektedir. (Uzun, 2022: 23) 2010 yılları sonlarına doğru Kevin Systrom ve Mike Krieger isimli iki arkadaş tarafından kurulmuştur. Önceleri iOS için geliştirilmiş çevrim içi bir uygulama iken sonrasında android sistemlerde de kullanılan bir uygulama olmuştur. (Demiroğlu, 2021: 68) Piyasaya ilk sürüldüğü yıldan itibaren çok ilgi görmüş bir sosyal ağ platformudur. İki yıl içerisinde 90 milyon kullanıcıya sahip olmuştur. (Kırçaburun, 2017: 16) Bireyler fotoğraf- video paylaşımı, fotoğrafları filtreler ile düzenleyerek paylaşma ve hikâye paylaşımı yapabilmektedir. (Demiroğlu, 2021 :68)

Bireyleri Instagram kullanmaya iten önemli etkenlerden biri de diğer sosyal medya platformlarıyla entegre olarak çalışmasıdır. Kullanıcı hazırladığı içeriği diğer uygulamalarda da kolaylıkla paylaşabilmektedir. (Çekiç, 2019 :29) Yine Instagram kullanımını cazip kılan diğer bir özellik de çekilen fotoğrafları filtre kullanarak kullanıcının istediği gibi düzenleyebilmesidir. (Bildik, 2019:60) Instagram, gerçek hayat ve sanal hayatı birleştirerek kullanıcıların kimliklerini güçlendirerek sanal ortamda var olmasını sağlar. Bireyler yalnızca kişisel olarak değil iş amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle fotoğraf paylaşımının çok popüler olması şirketlerin de Instagram'a yönelmesini sağlamıştır. Çünkü kullanıcılar ve marka arasında görselle çok daha kolay bir şekilde bağ kurulabilmektedir. Böylece şirketler kolaylıkla gerçek kitleye ulaşabilmektedir. Ayrıca Instagram'ın sunduğu '#/hashtag' özelliği ile şirketlerin ya da firmaların bireylere ulaşmasını çok daha kolaylaştırmaktadır. (Yeniçikti, 2016: 100-101)

Instagram 2012 yılında Facebook tarafından satın alınmıştır. Facebook satın aldıktan sonra 2013 yılında 'sponsorlu içerik' özelliğiyle ve 2014 yılında da filtre kullanımını tamamen kullanıcıya bırakmasıyla kullanıcı sayısı 400 milyona yükselmiştir. 2015 sonrasında ise gelen diğer özelliklerden bazıları da -canlı yayın özelliği, hikâye özelliği ve video yükleme özelliği- kullanım oranını arttırmıştır. Kendini sürekli olarak güncellemesiyle aktif bir sosyal medya uygulaması olmuştur. Yine kullanım açısından hızlı, pratik, eğlenceli ve kolay bir ara yüzü olması da ilgi görmesinde önemli bir etkidir. (Bildik, 2019 :61) Instagram uygulaması için *We Are Social 2021 Dünya Sosyal Medya Kullanım İstatistiklerine* bakacak olursak kullanıcı sayısı 1.22 milyara ulaşmıştır, kadın kullanıcı oranı ise erkek kullanıcılara göre nispeten daha fazladır. Instagram reklam kitlesine bakıldığında ise 18-34 yaş aralığının %62 oranında olduğunu görebiliriz. Böylece daha çok genç kullanıcılara hitap ettiğini söyleyebiliriz. Yine aynı çalışmada Facebook uygulamasından sonra en çok kullanılan sosyal medya uygulaması olduğunu söyleyebiliriz. (DİJİLOPEDI, 2022)

Instagram bireysel olarak kullanılabilirdiği gibi kurumsal olarak da kullanılabilir. Ayrıca fotoğraf ve video paylaşmak, sohbet etmek gibi faaliyetler dışında alışveriş, reklam ve tanıtım için de kullanılabilir. Hem maliyeti düşük hem de ulaşabildiği kitle büyük olduğu için bireysel kuruluşlar ve küçük kuruluşlar için oldukça önemlidir. Ancak sadece küçük kuruluşlar ve bireyler için değil büyük kuruluşlar ve işletmeler için de oldukça önemlidir. Çünkü Instagram'ın tüketiciden tüketiciye satışıyla ticaretteki yeri yadsınamaz. (Özeltürkay, Bozyiğit, Gülmez, 2017: 179-180) Böylece kullanıcılar birçok amaçla Instagram'da vakit geçirebilmektedir. Instagram özellikleriyle öne çıkan bir uygulamadır. Böylece Instagram'ın özelliklerinden genel olarak bahsettik. Ancak detaylı olarak özelliklerine yer verecek olursak aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Takip etme/Takipçi: Kullanıcılar diğer kullanıcıları 'takip et' özelliği ile takibe alabilmektedir. Böylece kullanıcının takip ettiği kişi paylaşım yaptığı zaman kolaylıkla haberdar olabilmektedir. Aynı şekilde kullanıcının kendisini de diğer kullanıcılar takip edebilmektedir. Böylece takip özelliği sayesinde yapılan paylaşımlardan kolaylıkla haberdar olunabilmektedir. Özellikle kullanıcıların takipteki amacı da paylaşımlar sayesinde daha kolay ve daha fazla etkileşim de bulunabilmektir. Yine bazı profilleri görüntüleyebilmek için 'takip et' özelliği ile kullanıcıya takip isteği gönderilir. Eğer kullanıcı takip isteğini kabul ederse profili görebilir. Ancak takip isteği kabul edilmezse profil kapalı olduğu için profil görüntülenemez. (Uzun, 2022: 24)

Direkt Mesaj/DM: Kullanıcılar istedikleri diğer kullanıcılarla doğrudan iletişim kurabilmektedir. Böylece bireyler sohbet etmek, bilgi almak veya alışveriş amacıyla kurumsal veya kişisel sayfalarla iletişime geçebilmektedir. (Küçük, 2020: 16) Ayrıca bireyler gördükleri ve beğendikleri video ve fotoğrafları da direkt mesaj yoluyla takip ettikleri listesindeki kişilerin

tamamıyla ya da istedikleriyle paylaşabilmektedir. Böylece bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimde artmaktadır. Yine birey istediği profili de istediği kişi ile paylaşabilmektedir.

Fotoğraf ve Video Paylaşma: Kullanıcılar istedikleri içerik hakkında fotoğraf veya video paylaşımı yapabilmektedir. Kullanıcılar zaman ve mekân sınırlamasına takılmadan sadece internete bağlanarak içerik paylaşımında bulunabilirler. Böylece bireyler her an her yerde duygu ve düşüncelerini belirten paylaşımlar yapabilmektedirler.

Keşfet Özelliği: Kullanıcıların paylaşımlarını diğer tüm kullanıcıların gördüğü alandır. İnsanlar bu özellik sayesinde paylaşımlarını herkesin görmesini sağlamaktadır. Böylece bireyin paylaştığı içerik sadece takip ettikleri ya da onu takip edenler değil, sosyal ağda bulunan herkes tarafından görülmektedir. Ayrıca kullanıcılar bu paylaşımları kaydedip istedikleri zaman görüntüleyebilmektedirler.

Filtre Özelliği: Kullanıcılar çektikleri video ve fotoğrafları paylaşmadan önce uygulamada var olan filtre özelliği ile istediği şekilde düzenleyerek içerik paylaşımı yapabilmektedir. Özellikle içerik üretimi ve paylaşımı önemsendiği için bireyler diğer kullanıcılardan daha farklı ve daha görünür olmak için fotoğraf ve videolarında filtre kullanmaya özen göstermektedir. Zaten uygulamayı popüler yapan da filtre özelliğidir. Uygulama kullanıcıya hazır filtre sunmaktadır ancak kullanıcı isterse kendi filtresini de oluşturabilmektedir. (Gedikoğlu, 2020: 18) Kullanıcılar uygulamadaki filtre özelliğini kullanarak paylaşımlarını yapmadan önce düzenleme/edit yapmaktadır. Böylece renk, parlaklık, gölgeleme, bulanıklaştırma ve daha birçok filtre uygulanabilmektedir. (Gündüz, Ertong Attar, Altun, 2018: 1868)

Hashtag: 2013 yılı başlarında dâhil olan bu özellik sayesinde paylaşımlar sınıflandırılabilir ve içeriklere erişim kolaylaşmaktadır. Kullanıcı yapacağı paylaşım altına '#' işareti koyarak diledikleri kelimeyi yazabilmektedir. Böylece ortak konularda yapılan paylaşımlara erişim daha kolay olmaktadır. Böylece gün içinde yapılan milyonlarca paylaşımın kullanıcı ulaşmak istediği içeriğe kolaylıkla ulaşmaktadır. (Gedikoğlu, 2020: 19)

Etiketleme/Bahsetme/Mention: Kullanıcılar yapılan paylaşımlarda kişileri de etiketleyebilir. Yani kullanıcı herhangi bir paylaşım yapacağı zaman bahsetme özelliği sayesinde '@' işaretiyle istedikleri kişi veya kuruluşları etiketleyebilmektedir. Ancak birey bu etiketin görünmesini istemezse bunu gizleyebilir. Kullanıcı herhangi bir paylaşımda etiketlenmek istemezse etiket özelliğini kapatabilir. (Şimşek, 2019: 13)

Bildirim Açma/Kapama: Kullanıcılar takip ettiği kişinin paylaşımlarından anında haberdar olmak isterse bildirimleri açar. Böylece uygulamaya girmeden de takip ettiği kişiden haberdar olabilmektedir. Aynı şekilde kullanıcı takipten çıkaramadığı kişiler içinde bildirimleri kapatarak yani o profili sessize alarak paylaşımlarını ana sayfadan gizleyebilir. Böylece birey görmek istediği ve görmek istemediği içeriği belirleyebilir. (Gedikoğlu, 2020: 19)

Hikâye Paylaşma: Kullanıcılar profilde 24 saat görünebilecek şekilde paylaşılmaktadır. Böylece bireyler istedikleri fotoğraf, video ve içeriği paylaşabilmektedir. Paylaştıkları içerikler ise 24 saat sonra kendiliğinden silinmektedir ve profilden kaldırılmaktadır. Ancak birey paylaştığı hikâyenin profilinde kalıcı olarak görüntülenmesini isterse profildeki öne çıkan özelliğini kullanarak bunu sağlayabilir. Ayrıca kullanıcılar içeriğin gizlilik ayarlarını düzenleyerek içeriği belirli kişilerle de paylaşabilmektedir. Böylece engellediği kişiler içeriği görüntüleyememektedir. (Gedikoğlu, 2020: 20)

Canlı Yayın: Kullanıcılar istedikleri zaman istedikleri yerde canlı yayın açabilmektedir. Yani akıllı telefonları aracılığıyla uygulamaya girerek canlı olarak video paylaşımı yapmaktadır. Böylece

isteyen takipçiler bu canlı yayını anında izleyebilmektedir. Canlı yayın yapan kullanıcı ise isterse canlı yayını video paylaşımları gibi kaydederek o an katılamayan diğer takipçilerinin izlemesine de olanak sağlayabilir. Ayrıca kişi tek başına canlı yayın yapabildiği gibi bir başkasının bağlanmasına da izin vererek ortak canlı yayın yapabilmektedir. (Küçük, 2020: 16)

Link: Kullanıcılar ticaret amaçlı da Instagram'dan büyük ölçüde yararlanmaktadır. Özellikle kişisel girişimleri duyurmak ve paylaşmak için hiçbir maliyeti olmadığı için çok tercih edilmektedir. Yine büyük şirketlerinde tüketiciye kolaylıkla ulaşabildiği bir reklam kanalıdır. Çünkü verilen hizmet için yapılan yorumlar yine bir başka tüketici tarafından yapılmaktadır. Böylece tüketici alışveriş yaparken yine en çok bir tüketicinin görüşüne önem vermektedir. Özellikle influencer/fenomen yani etkisi fazla olan kişiler ürünlerin reklamını sayfalarında 'link' olarak paylaşmaktadır. Böylece büyük kitleler tarafından takip edilen fenomenlerin de ürünün satışındaki etkisi yadsınmaz. Fenomenler 'kayırmalı link' ya da 'tıklamalı link' paylaşarak takipçilerine ürünü önermektedir. Yani kısa zamanda üründen birçok tüketici haberdar olabilmektedir. (Küçük, 2020: 17)

4. SOSYAL MEDYADA MAHREMİYET VE TECESSÜS

Sosyal medya sayesinde değişen ve gelişen dünyanın tüm her şeyine tek tıkla erişim sağlayabilmekteyiz. Mesafeler, diller, dinler, ırklar ve yaşantılar fark etmeksizin her yerde her insanla etkileşimde bulunmayı sağlamaktadır. Sosyal medya uygulamalarında birçok özellik bulunmasının yanında kullanıcılarının bazı sorunlarla karşılaşabileceği göz ardı edilmiştir. Çünkü bireyler, kurumlar ve kuruluşlar sosyal medyayı tamamen kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadır. Kişisel ihtiyaçlar çok değişkenlik gösterdiği ve çok geniş bir alanı kapladığı için uzun uzun tüm ihtimalleri sıralamak zor olacaktır. Biz özellikle konumuzla alakalı olup mahremiyet sınırlarını hiçe sayan ve tecessüse sebep olan davranışlardan bahsetmeye çalıştık: İnsanlar, zaman zaman mahremiyet sınırlarını yok sayarak beğeni ve yorum almak, görünür olmak, toplumun takdirini kazanmak gibi kişisel duygularını tatmin etmek için paylaşımlar yapmaktadır. Bu yapılan paylaşımların mahremiyete ve tecessüse etkilerinin İslam Hukuku açısından nasıl değerlendirildiğini incelemeye çalıştık. Yani birey sosyal medyayı kullanırken mahremiyet alanlarını nasıl ihmal etmektedir ve bunun sonuçları nelerdir, diğer bir yasak olan tecessüs hangi sorunlara yol açmaktadır gibi soruların cevaplarını incelemeye çalıştık.

Sosyal ağların kullanımının her geçen gün yaygınlaşmasıyla birlikte insanların yaşam tarzları, düşünce ve duyguları değişmeye başlamıştır. Çünkü insanlar eşini, çocuğunu, işini, fikirlerini, duygularını, yediğini, içtiğini, giydiğini, tatilini yani hayatlarına dair her şeyi sosyal medyada paylaşmaya yönelmiştir. Sosyal medya kullanıcıları kendilerine ait her anı paylaşmayı gün geçtikçe gereklilik olarak görmeye başlamıştır. Bu paylaşım çılgınlığı mahremiyet sınırlarını gittikçe genişletmiştir. Yalnızca aile fertlerinin yaşayıp görebileceği alanları mahremiyet düşüncesiyle gizleyen bir toplumdan, yaşadıklarını sosyal medyada diğer bireylere sunmaya çalışan bir topluma dönüştük. İnsanlar artık yaşadıklarını özel sayıp gizlemek yerine yaşadıklarını paylaşıp herkese göstermeyi tercih etmektedir. (Şimşek, 2019) Bu nedenle birey gözetlenmek ve takip edilmekten haz duymaya başlamıştır. Oysa insanın gözetlenen ve mahremi herkesçe bilinen bir varlık olmaması için İslam'ın gelmesiyle birlikte Kur'an'da bu hakların tamamı düzenlenmiştir. İslam ise en değerli varlık olması sebebiyle insanı, dışardan gelebilecek zararlara karşı korumak için insan haklarında mahremiyet sınırlarını oldukça önemsemiştir. Mahremiyet sınırları İslam'ın belirlediği şekilde olursa birey hem kendi nefesine zulüm etmekten hem de başkalarının zulmünden korunmuş olur. Ancak sosyal medya kullanımının artması ve gün geçtikçe de artarak devam etmesi, insanların sosyal medyada aktif olarak zaman geçirmesini sağlamaktadır. Çünkü birey toplumdan dışlanmamak adına paylaşım yapmak, paylaşımları takip etmek, beğenmek, beğeni almak, yorum yapmak ve yapılan yorumlara cevap vermek gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerle görünür olmaya çalışan birey hem mahremiyet ihlallerinde bulunmakta hem de tecessüs yapmaya ve yapılmasına alan tanımaktadır. Nasıl ki zinaya engel olmak için zinaya götüren yollardan dahi uzak durulması gerektiği emrediliyorsa mahremiyet ihlallerinin de tecessüse sebebiyet vermesi ve tecessüs sonucunda birçok günahın işlenebilmesinden dolayı insana mahremiyet sınırlarına uyması da emredilmiştir. Mahremiyet sınırlarına riayet edilmesinin yararı ise hem bireysel olarak insana hem de topluma sayısız faydalar sağlamaktadır. Özellikle mahremiyetin korunması temelinde meşru olmayan ilişkiler yasaklanmış, evliliğe teşvik edilmiştir. Evliliğe teşvik edilmesi de insanın beden ve nefsinin ihtiyaçlarını helal yoldan itidalli olarak sağlaması içindir. Çünkü dini emirlerin yerine

getirilebilmesinde evliliğin büyük önemi vardır. İnsanın, helal yollarla beden ve nefsin arzularını gerçekleştirmesi, haramdan uzak durmasını kolaylaştırmaktadır. Aynı şekilde haramdan uzak duran insan diğer dini emirleri daha kolay yerine getirebilmektedir. (Gökyurt, 2002: 25-28) Yani mahremiyet sınırlarına uyulması emriyle, beş maslahatın korunması ve toplumun refahı amaçlanmıştır.

Sosyal medya, genellikle iletişim kurma ve gözetleme amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle kullanıcıların çoğunun sosyal medyada geçirdiği vakit göz önüne alındığında ve kullandıkları süre içerisinde yaptıkları paylaşımlar karşılaştırıldığında şunu söylemek mümkündür: Bireylerin sosyal medyada vakit geçirirken, yalnızca paylaşım yapmak için değil aynı zamanda paylaşımları takip etmek için de vakit geçirdiklerini söylemek mümkündür. Durum böyle olunca toplumun gözetim toplumu olması sonucu kaçınılmaz olmaktadır. İnsanların, kendi hayatlarına dair bilgileri paylaşarak ve diğer kullanıcıların da hayatlarına dair bilgileri takip ederek mahremiyeti meşrulaştırdıklarını söyleyebiliriz. Yani birey hem gözetleyen hem gözetlenen olmaktan rahatsızlık duymamaktadır. Gerçek hayatta insanı rahatsız eden gözetlenme, sanal ortamda sorun olmaktan çıkmaktadır. Sosyal medyada hem gözetleyen hem gözetlenen olmanın dışında, hiç paylaşım yapmayan, beğeni yapmayan ve herhangi bir etkileşimde bulunmayan bireylerden de söz edilebilmektedir. Bu kullanıcılar ise örtük gözetleme yapmaktadır. Yani kendileri gözetlenmek istemeyip, başkalarını gözetlemek için sosyal ağlara katılım sağlamaktadır. İster gerçek hayatta tanıdıkları insanlar olsun, ister yalnızca sosyal medya üzerinden tanıdıkları insanlar olsun, herhangi bir tereddüde girmeden tecessüs etmek ve mahremiyetlerine dâhil olmakta bir sakınca görmemektedirler. Sonuç olarak, bireylerin sosyal medyada mahremiyeti umursamadığını ve yine sosyal medyada tecessüs etmekte bir sakınca görmediğini söylemek mümkündür. (Çakar ve Yanlıç, 2014: 224-242)

Sonuç olarak İslam'ın önemseydiği beş maslahat olan; dinin, aklın, canın, neslin ve malın korunması, sosyal medya aracılığıyla olumsuz etkilenebilmektedir. Sosyal medyanın yalnızca haz duygularını tatmin etmesine çalışmak insanı maddi ve manevi her açıdan olumsuz etkileyebilmektedir. İnsanlar sosyal medyayı kullanırken muhakkak dinin emrettiği ve yasakladığı kurallara uymalıdır. Çünkü dinin emir ve yasakları yalnızca insanın daha sağlıklı, güvenilir ve huzurlu bir ortamda yaşaması içindir. Yani insan sırf haz duygularının tatmini için kendi elleriyle mahremiyetini diğerlerine sunmaktadır. Bunun her ne kadar kendi kontrolünde olduğunu düşünse de bir süre sonra kendisinin de müdahale edemediğinin farkındadır. Çünkü sosyal medyada hatta internet üzerinde yapılan tüm işlemler 'veri toplama' adı altında elde edilmektedir. Bireyin kendi sildiği hatta unuttuğu bilgileri bir başkaları tarafından depolanmaktadır. Bu bilgilerin neden, ne zaman ve kimler tarafından kullanılabilmesi ise daima muğlaktır. Kesin olan tek şey ise insanlara karşı kullanabilecek birçok bilginin birilerinin elinde bulunmasıdır. Bu nedenle insanlar sosyal medya kullanımı sağlarken, mahremiyete özen göstererek ve bilinçli bir şekilde kullanılmalıdır. Böylece mahremiyetin ihlal edilmesi ile oluşabilecek günahlardan ve kendini etkileyecek olan olumsuzluklardan korunmuş olacaktır.

4.1. Sosyal Medyada Mahremiyet ve Tecessüs Yasağının İhlali

Sosyal ağların kullanımı dev şirketler tarafından sınırsız ve bedava olarak sunulmaktadır. Biz ise bu hizmetlerin sınırsız ve bedava olmasından faydalanarak kontrolsüz olarak kullanım sağlamaktayız. Oysa bu bedava hizmetlerin ürünü biz insanlarıdır. Bu hizmetleri kullanırken de bizlerden her alanda mahremiyetin alındığının farkında bile değiliz. Çünkü sosyal medya hız kültürü üzerine kurulmuştur. İnsanlar ise bu hıza ayak uydurabilmek için bu mecralarda kullanım sağlarken şirketlerin dayattığı gizlilik politikalarını ve sözleşmelerini okumadan onaylamaktadır. Yine şirketler gizlilik ayarları (!) özelliği ile insanları bu mecralarda gizli kalabileceklerine inandırmaktadır. Oysa bu şirketler kullanıcılarının bilgilerini satarak dev ve zengin olmaktadır. İnsanların sosyal medya kullanımı ve sosyal medyada mahremiyet üzerine toplumsal olarak bilinçlenmesi gerekmektedir. Çünkü insanlar bilinçlenmeden sosyal medya kullanımı sağlamaya devam ederse sosyal medya şirketlerinin, mahremiyet ile birlikte insanlardan alabileceği çok şey vardır. (Keten, 2018)

Sosyal medyada beden mahremiyetini değerlendirecek olursak, ilk olarak beden mahremiyeti üzerinden değerlendirme yapabiliriz: İnsan yaratılırken hem beden hem de ruhtan yaratılmıştır. İnsan ise kuru balçıktan yaratılıp, Allah'ın (c.c.) ruh üflemeyle şereflendirilmiştir. (el-Hîcr 15/28-29; Mevdûdî, 2005: 2/571) İnsan böyle yaratılıp meleklerden bile üstün tutulmuştur. Bu nedenle Allah ruhundan üflediği insanın bedenini muhafaza etmesini emretmektedir. Çünkü insan bedeni muhafaza ederek kendini dış etkilerden ve bakışlardan korumaktadır. Ancak sosyal medya görme, görünme ve gözetlenme üzerine kurulmuş bir yapıdır. Yine fotoğraf ve video paylaşımı özellikleri ise genellikle insanın bedenini gözler önüne sermesine sebep olmaktadır. (Belen, 2022: 43-44) Bu tarz paylaşım yapan sosyal medya kullanıcıları ise kendilerine ait fotoğrafları, beğeni almak ve takip edilmek için aktif olarak paylaşmaktadır. Facebook, Instagram ve WhatsApp uygulamalarında profil olarak ya da 24 saatlik hikâye biçiminde paylaşmaktadır. Gizlilik ayarları ile sadece belirledikleri kişinin göreceğini düşünseler de aslında bir başkalarının görmesi de kaçınılmazdır. Paylaşılan fotoğraflarda veya videolarda özellikle beden mahremiyetine ve tesettür ölçüsüne riayet edilmediği görülmektedir. Bu ise İslam'ın emrettiği örtünmenin yalnızca başörtüsüne indirgenmesine, Kur'an'da ve hadislerde belirlenen örtünme sınırlarına (A'râf 39/26, Nûr 24/3, Ahzâb 33/59; Ezdî, "Giyim Kuşam Bölümü", 29) riayet edilmemesine sebep olabilmektedir. Oysa insan, Allah'ın (c.c.) verdiği beden nimetinin kıymetini bilmelidir. Bedenini Allah (c.c.) ve Resulünün (s.a.s.) emrettiği şekilde örtmelidir. Çünkü bu emirlerin hikmeti hem bireyi hem toplumu fitnelerden uzak tutmak içindir. Fitneleri engellemek ise toplumun dine daha uygun bir yaşam sürdürmesine bağlı olarak daha refah yaşamasını sağlamaktadır. Toplumun refahı ise bireyi hem ruhen hem de bedenen daha sağlıklı kılmaktadır.

Sosyal medya kullanan insanların beden mahremiyetini olumsuz etkileyen bir başka etken ise 'fenomen' diye adlandırılan belirli bir kesime hitap eden insanların giyim tarzından, yaşam tarzından ve hatta fikirlerinden etkilenecek kendi yaşamlarına da taşımaya veya uygulamaya çalışmalarıdır. Yani insanlar özendikleri kullanıcılar gibi paylaşım yaparak mahremiyet ölçülerini ihlal etmekten ve örtünme emrindeki sınırları çiğnemekten çekinmemektedir. Çünkü insanlar sosyal medyada paylaşım yaparken, daha fazla görünür olmak, daha çok beğeni almak ve popüler olmak istemektedir. Bunun neticesinde ise örtünmenin emredildiği gibi gerçekleştirilmemesi ve beden mahremiyetinin ihlal edilerek, haramların daha fazla işlenmesine sebep olmaktadır. Oysa insanın yaptığı her şeyden her organı sorumludur ve ahirette de organları yapılanlara şahitlik edecektir. (bkn. el-Fussilet 20-23; en-Nûr 23-24, el-İsra 17/36) Sosyal medya ise görmek, gördüklerini başkalarıyla paylaşmak ve gördükleri hakkında yorum yapmak vb. birçok fiil üzerine çalışan bir platformdur. Böylece

mahremiyetin önemszenmemesi birçok günaha sebep olabilecek yolların da açılmasına sebep olmaktadır.

Beden mahremiyetinin ihlal edilmesi aynı zamanda aile kurumunu da olumsuz etkilemektedir. İnsanlar, erkek ve kadın olarak iki cins yaratılmıştır. (Mâtürîdî, 2018: 14/93; el-Hucurât 49/13) Kadın ve erkek arasında ise şehvet, sevgi ve merhamet duyguları yaratıldığı bildirilmiştir. Bu duygular aile kurumu ve neslin devamı için olmak zorundadır. (Mevdûdî, 2005: 1/242; Âl-i İmrân 3/14, Zemahşerî, 2020, 5/214; Rûm 30/21) Ancak her iki cinsin birbirine karşı şehvet duygularının olması zinaya kolaylıkla düşebileceğini göstermektedir. Bu nedenle zinaya yaklaşmamak veya zinaya götüren yollardan uzak durmak da emredilmiştir. (Râzî, 2002: 14/463; el-İsrâ 17/32) Çünkü sosyal medya aracılığıyla ister duygusal olsun ister fiziksel olsun aldatmalar gerçekleşmektedir. İnsanlar eşleriyle vakit geçirmek yerine sosyal medyada vakit geçirmekte ve eşlerinin yanındayken bile onları aldatabilmektedir. Bu aldatma her ne şekilde olursa olsun ailenin temelden sarsılmasına ve güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Sosyal medyanın bu tehlikeli yanını göz ardı etmemek gerekir. Gerçek hayatta aldatmak ne ise sanal ortamda da aldatmak aynı şeydir. (Dızman, 2019) Yani gerçek veya sanal olması fark etmeksizin insanın yaptığı bu eylem zinadır. Zina ise en çirkin yol olarak nitelendirilmiştir. Oysa dinimizde harama bakmak yasaklanmış, kadınların mahrem yerlerini namahremleri dışındaki herkesten gizlemeleri emredilmiştir. (Yazır, 1992: 6/8; en-Nûr 17/30-31) Böylece zinayı engellemek, neslin devamını sağlamak ve toplumun refahı için evlilik emredilmiştir. (Rûm 30/21; Zemahşerî, 2020: 5/214) Aileyi ve toplumu daima önemseyen İslam dini insanları evliliğe teşvik etmiştir. Kadın ve erkek olmak üzere iki kişi arasında meşru olan evlilik daima kolaylaştırılmıştır. (Kazvî, “Nikâk Kitabı”, 1; en-Nisâ 4/24; Taberî, 1996: 2/491-492) Çünkü dinin yayılması, neslin devamı, fitnelerden korunmak, zinaya giden yolları kapatmak ve toplumun refahı için evlilik gereklidir. Eşler arasında daima sevgi, saygı, hoşgörü ve sadakat olması önerilmiştir. (Rûm 30/21; Zemahşerî, 2020: 5/214; A’raf 7/189; Taberî, 1996: 4/164) Allah (c.c.) şan, şeref ve şöhet vererek yarattığı varlıklardan üstün tuttuğu insanı (el-İsrâ 17/70; Râzî, 2002: 14/538) kötülüklerden korumak için bu sınırları çizmiştir.

Yine insanın ve toplumun faydası için olan mahremiyet çeşitlerinden mesken mahremiyeti, İslam hukukunda dikkat çekmektedir. Çünkü mesken mahremiyeti sosyal medyadaki paylaşımlarla ihlal edilmektedir. Kullanıcılar evin bölümlerini, evlerinde yaptıkları temizliği, ev düzeni ile ilgili videoları, evdeki fertlerle yaşadıkları anların videolarını ve fotoğraflarını paylaşmaktadır. Paylaşım yapan bazı kullanıcılar, herkes tarafından görülebilecek şekilde paylaşım yaparken, bazıları ise sadece arkadaş listesiyle paylaşım yapacak şekilde gizlilik ayarı yapmaktadır. Ancak gizlilik ayarının yapılması paylaşımın, yalnızca arkadaş listesindekiler tarafından görüleceği anlamına gelmemektedir. Çünkü listedeki herhangi biri bunu kaydedip bir başkasıyla da paylaşabilir. Bazı insanların sosyal medya kullanım faktörleri beğeni, takipçi sayısı, yorum ve keşfet de görülmek gibi gözetlenmeye dayalı isteklerdir. Böylece bireyin yaptığı paylaşım sayesinde, insanlar o kişinin mahrem alanlarının tamamına o kişinin rızasıyla girmektedir. Mesela çocuğu ile ilgili paylaşım yapan bir annenin paylaşımından yola çıkarak çocuğun gittiği yerleri, sevdiği ve sevmediği şeyleri vb. birçok bilgiye rahatlıkla ulaşabilmektedir. Bu ise insanın düşünemediği sonuçların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bunların engellenmesi için ise hem ayetlerde hem de hadislerde mesken mahremiyetine oldukça önem verilmiştir. Hatta yalnızca ev dışı değil ev içi mahremiyette oldukça önemszenmiştir. (Taberî, 1996: 2/454; el-Bakara 2/189, Râzî, 2002: 17/34; en-Nûr 24/27-29, Râzî, 2002: 17/31; en-Nûr 24/58-59, İmam Malik, “İzin İsteme Kitabı”, 54) İnsanların en savunmasız

olduğu, tüm hallerini yaşadığı ve özel hayatına dair yaşantılarının olduğu yer evidir. Bu nedenle insanlara Kur'an'da bazı emirler bildirilmiştir:

- Birbirlerinin evlerine girmeden önce izin alınması, (en-Nûr 24/27)
- Evlere kapılardan girilmesi, (el-Bakara 2/189)
- Evlere girmeden önce ev halkına selam verip kendini tanıtmak gerekmesi, (en-Nûr 24/27)
- Evlere girmek için izin alındığı zaman ev sahibi izin vermezse geri dönülmesi, (en-Nûr 24/28)
- Birbirileri hakkında zanda bulunmamaları, gıybet yapmamaları ve tecessüs edip gizliklerini öğrenmemeleri, (el-Hucurât 49/12)
- Ev halkının evde yaşayan diğer bireylerden izin almadan odasına girmemesi, gerektiği gibi emirlerdir. (en-Nûr 24/58)

Böylece konut dokunulmazlığı emirleriyle; bireyin özel hallerini koruyarak insanların birbirine karşı saygılı olmasını sağlamak, insanların birbirlerine karşı olan yükümlülüklerini öğretmek, bireyin ve toplumun içinde fitneleri engellemek ve hem bireysel hem de toplumsal birliği sağlamak gibi maslahatlar gözetilmiş diyebiliriz. Ancak insanlar son yıllarda sosyal medya aracılığıyla bir başkasına ihtiyaç duymadan kendisi konut dokunulmazlığını ihmal etmektedir. Bu ihmallerin beraberinde ise olumsuz sonuçlar görülmektedir. (Güngör, 2016)

Sosyal medyada ihlal edilen bir diğer mahremiyet alanı ise bilgi mahremiyetidir. İnsanlar bir başkasına ait bilgiler kolaylıkla elde edebilmektedir. Bu bilgilerin yayılması ve kullanılması ise toplanmasından daha kolaydır. Yani bilgi mahremiyeti sosyal medya aracılığıyla neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Çünkü sosyal medya kullanıcısı paylaşım yaparken takipçileri bu paylaşımları gözlemlemektedir. Bu takipçilerden iyi niyetli olmayanlar ise bilgiyi toplayıp kişinin aleyhinde rahatlıkla kullanabilmektedir. Bu kişi aynı zamanda bu bilgiyi başkalarına satabilmektedir. Böylece İslam hukukundaki beş maslahattan olan ırzın ve namusun korunması çiğnenebilmektedir. Bu elde edilen bilgilerle dinin, canın ve malın korunması maslahatları da zarar görebilmektedir. Çünkü bazı bilgiler can ve mal kaybına yol açabilmektedir. Mesela kendi hakkında bilinmesini istemediği bir bilgi elde edildiği zaman kişinin onuru kırılabilir. Kişi bundan dolayı canına kıyabilmektedir. Ya da kişi hakkında bilinmesini istemediği bilgilerini başkalarının öğrenmesini engellemek için malını bu yolda israf edebilmektedir. Yani bir bilginin yayılması beş maslahata birden etki edebilmektedir. Bu nedenle İslam koğuculuk, gıybet, zan ve tecessüs gibi günahlardan insanı men etmiştir. ((Mâtürîdî, 2018: 14/90) İnsanlar bir haberi topladığında ve yaydığında zaman zaman sonucunu düşünemez. Ancak sonucu tamiri olmayan şeylere yol açabilmektedir. Bu nedenle yine İslam'da bir haberin doğruluğunu öğrenmek, araştırmak ve doğrusunu öğrenmeden yaymamak emredilmiştir. Yine bir haber öğrenildiği zaman eğer topluma zarar verecek ise bu haber paylaşılmalıdır. Sosyal medya bir haberin toplanmasını, paylaşılmasını ve yayılmasını oldukça kolaylaştırmaktadır. Bilgiye böyle kolay ulaşılması ise bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. (Güngör, 2016: 69-94)

Mahremiyetin yok sayılması ile toplum yalancılık, gıybet, iftira, hırsızlık, zina ve irtidat gibi günahlara kadar sürüklenebilmektedir. (Güngör, 2016: 69-94) Nitekim insanları ve toplumu bu günahlardan uzak tutmak için insanların haberleri araştırmadan inanmaması ve yaymaması emredilmiştir. (el-Hucurât 49/6; Râzî 2002: 20/204) Bir başka âyet-i kerimede ise **“Bilmediğin şeylerin peşine düşme. Çünkü göz, kulak ve kalp, bunlardan sorumlu tutulmaktadır.”** emredilmiştir. (el-İsrâ 17/36; Yazır, 1992, 5/301) İnsanlar hakkında bilgisi olmayan bir şeyin peşine

düşmekten men edilmiştir. Çünkü bu toplumu ahlak, siyaset, eğitim ve idare alanlarında olumsuz etkilemektedir. Bilgi sosyal medyada paylaşılacağı zaman doğruluğu mutlaka araştırılmalıdır. Ayrıca kesin doğru olduğu bilinmeyen hiçbir şey paylaşılmamalıdır. İnsanlar yaptıklarından sorumludurlar. **“Nihâyet oraya geldiklerinde vaktiyle yaptıklarından dolayı kulakları, gözleri ve derileri onların aleyhine şahitlik ederler.”** (el-Fussilet 41/20; Mâtürîdî, 2018: 13/127) ayetinde görüldüğü gibi insan hangi fiili işlerse işlesin organları onun hakkında şahitlik edecektir. Böylece insan yaptığı hiçbir şeyi Allah (c.c.) katında yalanlayamayacaktır. Yine bilgi mahremiyetine verilen önemi hadislerde de görmemiz mümkündür: *“Kişiye günah olarak her duyduğunu söylemesi yeterdir.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 80) hadisine baktığımız zaman, insan her duyduğunu doğru ve yalan olarak ayırt etmeden söylerse yalancı olmaktadır. Yayıdığı haberin doğru olup olmadığını araştırmaması ise neticeyi değiştirmez. Bu nedenle insan bir bilgiyi doğrulamadan başkalarına aktarmamalıdır. Hatta bu bilginin zarar verebileceğini düşünüyorsa hiç kimse ile paylaşmamalıdır. İster bir insana ister bir topluluğa ait olsun, bilgi zarar verecek bir bilgiyse paylaşılmamalı ve zarar verecek bir bilgi değilse bile kişinin veya topluluğun rızası olmadan orada iştirilen ya da görülen bilgi başkalarıyla paylaşılmamalıdır. Bu bilgi mahremiyeti ihlaline, yalancılığa ve emanete ihanet kapsamına girmektedir. Saydığımız bu üç kabahat ise münafıklık alametleri olarak sayılmıştır. İlgili hadis şu şekildedir: *“Münafıklık alameti üçtür: konuştuğunda yalan söylemesi, söz verdiğinde sözünde durmaması ve kendisine emanet edilene ihanet etmesidir.”* (Tirmizî, “İman Bölümleri”, 14) Tüm bu mahremiyet ihlalleri neticesinde ise tecessüs yasağının ihlal edilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü mahremiyeti ihlal ederek kendisiyle ilgili her şeyi paylaşan kullanıcıları, sosyal medyadaki diğer kullanıcılar merak, tatmin olma, ilgi duyma, kıskanma vb. birçok duygu ile birlikte takip etmektedir.

4.2. Sosyal Medyanın Toplum Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Sosyal medya kullanıcıları kendilerine istedikleri profili oluşturarak, toplumda kabul görebilecek bir kimliğe bürünmektedir. Özellikle toplumun çizdiği güzellik, zenginlik, takip etmeye değer vb. sınırlarla profillerini, paylaşımlarını, yaptıklarını yani kısaca kendilerini bu sınırlar çerçevesinde dönüştürerek, sosyal medyada diğerlerine yeni kimliklerini tanıtmaktadır. Çünkü kullanıcılar görünür olmak, takip edilmek, beğenilmek vb. birçok etkiyi profilinde görmek ister. İnsanlar bu sahte kimlikleriyle hissetmedikleri bir duyguyu yaşıyormuş gibi paylaşabilmektedir. Yine olmadıkları biri gibi olmak için kendilerini ya da ilgi alanlarını ve olaylar karşısındaki tutumlarını toplumda kabul görebileceği şekilde filtreleyebilmektedir. Yani birey istediği maskeyle istediği zaman istediği sahnede rolünü sergileyebilmektedir. İnsanların bu şekilde bir yaşam biçimi benimsemesi ise gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü topluma ayak uydurmadan yaşamak toplumdaki görünürlüğün kaybolması gibi algılanmaktadır. (Gündüz vd., 2018: 1862-1895) Bu faaliyetlerin sebebi ise sosyal medya kullanımına teşvik eden sebeplerdir. İnsanlar görünür olmak, kabul görmek, beğenilmek, takdir edilmek vb. duyguların tatmini için insanlar sosyal medyayı, mahremiyet ve tecessüsü göz ardı ederek kullanabilmektedir.

Sosyal medyanın, gözetleme ve gözetlenme üzerine kurulu bir sistem olması tecessüsü kaçınılmaz kılmaktadır. Tecessüsün bireyler tarafından normalleştirilerek toplumda yaygınlaşması ise hem insanı hem de toplumu büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bölümün başında hem sosyal medyanın işleyişi hem de bunun neticesinde gerçekleşen mahremiyet ihlallerini değerlendirdik. Buna ek olarak bu ihlallerin hangi alanları etkilediğini, insanın üzerinde nasıl etkiler bıraktığını ve sonuçlarını ifade etmeye çalıştık. Bu son bölümde ise insanlar tarafından ihlal edilen

tecessüs yasağının ne tür sonuçları olabileceğini belirterek çalışmamızı sonlandırdık. Netice olarak Allah'ın (c.c.) insanı uzak durması için uyardığı günahlar işlenmektedir. Özellikle sosyal medya üzerinden insanların kolaylıkla gerçekleştirdiği ve topluma zararı olan günahları aşağıda sıraladık. Bunlar aynı zamanda kişilik haklarını ihlal etmeye girdiği için bilişim suçları ve Türk Ceza Kanunu kapsamında da değerlendirilmektedir. Yani hem İslam Hukuku alanında hangi yaptırımlara tabii olduğunu hem de Türk Ceza Kanunu ve bilişim suçları açısından hangi yaptırımlara tabii olduğunu ilgili başlıklar altında incelemeye çalışacağız. Sosyal medyada tecessüsün muhtemel sonuçlarından olan, yalancılık, gıybet, iftira, hırsızlık, zina ve irtidat kavramlarını sırasıyla inceleyerek çalışmamızı sonlandıracağız.

4.2.1. Yalancılık

Yalan kelimesi Arapçada “باطل” (Yeğîn, 1997) ya da “كذب” diye ifade edilmektedir. “كذب” ise سِدْق/صدق kelimesinin zıddıdır. (İbn Manzûr, h. 1363: 1/705) Yalan, doğru olmayan (TDK, 2022), herhangi bir şeyi olduğunun aksi bir şekilde ifade etmek, (Zemahşerî, 2020: 1/194) gerçeğe aykırı haber ve söz, olanı olmamış, olmayanı olmuş gibi göstermek anlamlarındadır. “كذب” kelimesi masdar olarak Kur'an'da ve hadislerde gerçeğe aykırı konuşmak, gerçek olmayan söz ve haber olarak geçmektedir. Alimler kasıtlı olsun veya olmasın gerçeğe aykırı her türlü bilgi ve haber yalan olarak nitelendirilmektedir. (Çağrı, 2013: 43/297) Yalancılık ise yalan söyleme huyu olarak nitelendirilmektedir. (TDK, 2022)

Âyetlerde ve hadislerde yalan, yalan söyleme ve yalancılık ile ilgili emirleri ve yasakları, hangi yaptırımların olduğunu inceleyelim. Kur'an'da **“Kalplerinde hastalık var ve Allah ise hastalıklarını arttırmış. Yalan söyledikleri için onlara acı veren azap vardır.”** (Bakara 2/10: Zemahşerî, 2020: 1/194) ayeti zikredilmiştir. Ayetin tefsirlerine baktığımız zaman kalplerindeki hastalıktan kastın kin, nefret ve düşmanlık olduğu ifade edilmiştir. Münafıklar, dil ile söylediği sözlere kalplerindeki kin ve nefret sebebiyle inanmadıklarından dolayı yalan söyledikleri bildirilmiştir. Bu şekilde davrandıklarından dolayı ise onlara ebedi hayatta acı verecek bir azap vardır. Yani burada cezalandırma yaptırımı bulunmaktadır. Allah (c.c.), cezalandırmanın bu dünyada da olabileceğini ancak ebedi hayattaki cezanın daha acı verici olduğunu bildirmektedir. (Zemahşerî, 2020: 1/194; Mâtürîdî, 2018: 1/64-65). Sadece “كذب” kelimesinin geçtiği ayetler değil aynı zamanda yalancılığın söz konusu olabileceği durumları ifade eden ayetlere de bakmanın faydalı olacağını düşündük: **“Ey iman edenler! Yapmayacağınız bir şeyi neden söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah'ın yanında büyük gazap gerektiren bir iştir.”** (es-Saff 61/2-3; Mevdûdî, 2005: 6/263-264) ayetini genel anlamıyla değerlendirecek olursak, gerçek bir Müslüman asla yapmayacağı bir şeyi söylemez, tutmayacağı bir söz vermez. Çünkü bu davranışlar, hadislerde münafıklık alameti olarak gösterilmektedir. (Tirmizî, “İman Bölümleri”, 14) Aynı zamanda yapmayacağı bir şeyi söylemesi yalan kapsamına da girmektedir. Bu nedenle Müslüman, Allah (c.c.) katında hoş karşılanmayan ve gazaba muhatap olan fiillerden uzak durmalıdır. Bir başka ayette ise **“Artık Allah'a karşı yalan uyduran ve âyetlerini yalanlayan kimseden daha zalim kim var? Şüphesiz böylesi suçlular kurtuluşa eremez.”** (Yûnus 10/17; Taberî, 1996: 4/405) Yalancılık olanı olmamış, olmayanı da olmuş gibi göstermek diye ifade edilmiştir. Yalan hem bir suç hem de haksızlıktır. Allah'ın ayetlerini yalanlamak ve hakkı batıl, batılı hak olarak göstermek ise en büyük zulümdür. Böyle büyük bir zulüm yapan daha büyük zulümleri yapmaktan çekinmez. (Yazır, 1992: 4/462) Mü'minler yalan söylemez ve yalandan uzak dururlar. Allah'tan sakındıkları için ise doğruyu söyler ve boş işlerden uzak dururlar. Yani Müslümanların ve münafıkların arasındaki en önemli fark

yalancılıktır. Bu nedenle Müslüman Allah'tan (c.c.) çekindiği, gazabından ve azabından korktuğu için ve Allah'ın mükafat olarak işlerinin yolunda gitmesini istediği için yalandan uzak durmaktadır. Ancak münafıklığın en büyük alameti ise yalan söylemek, hakkı yalanlayarak ve batılı hak gibi göstererek büyük zulüm etmektir. Böylece Allah Müslümanları, münafıkların işlediği bu zulüm ve günahlardan uzak durması için uyarmaktadır. Nitekim Müslümanlar yalan söylemez, yalan söylenen toplumda yer almaz ve yalancı şahitlik yapmaz. (el-Ahzab 33/70-71; el-Furkân 25/72)

Hadisler kapsamında ise yalancılığı değerlendirecek olursak: Münafıklık alametleri arasında yalan konuşmak, sözünde durmamak ve emanete ihanet etmekten bahsedilmektedir. (Tirmizî, “İman Bölümleri”, 14) Yine bir başka hadis-i şerifte ise; Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Büyük günahlardan en büyük olanı haber vereyim mi? ‘Allah’a ortak koşmak, ana-babaya asi davranmak, adam öldürmek ve yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak’ ve yaslandığı yerden ‘yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak’ diye o kadar çok tekrar etti ki”* şeklinde Ebu Bekre’den (r.a.) rivayet edilmiştir. (Tirmizî, “Kur’an’ın Tefsiri, 5) Yine bir hadis-i şerifte, *“Bir mümine hile yapan ve zarar veren Allah tarafından lanetlenmiş, Allah’ın rahmetinden uzaklaşmıştır.”* (Tirmizî, “İyilik ve irtibatı Koparmamak, 28) Yalan söylemek insana büyük zararlar verebilmektedir. Bir insan hakkında yalan söyleyen, bir toplumda yalan konuşan ya da bir şey hakkında yalan konuşmak münafıklık alametleri kabul edilmiştir. Müslümanlar yalan konusunda âyetlerde ve hadislerde uyarılmıştır. Yine yalan söylemek kişinin cehennem ile cezalandırılması ve yalan söylediği sürece Allah katında yalancılar arasında yazıldığı da hadiste bildirilmiştir. (Tirmizî, “İyilik ve irtibatı Koparmamak, 46) İslam hukuku açısından yalancılığı genel olarak değerlendirecek olursak; münafıklık alameti sayılmış ve Müslümanların uzak durması gerektiği belirtilmiştir. Vicdani yaptırımlar uygulanabileceği ve Allah'ın insanı hem bu dünyada hem de öbür dünyada azap ile cezalandıracağı bildirilmiştir. Yani insanı hem kişisel olarak hem de toplumsal olarak uyarmaktadır.

Son olarak yalancılığı sosyal medya bağlamında değerlendirebiliriz. Sosyal medyada bireyler kendi oluşturdıkları profillerle karşlarındaki insana kendilerini farklı tanıtarak yalan söyleyebilmektedir. Yine söylediği yalanlar neticesinde bireyin şahsına ve manevi kişiliğine zarar verebilmektedir. Sosyal medyada önemsenmeden söylenen yalanlar bazı insanların hayatında geri dönüşü olmayan sorunlara yol açabilmektedir. Arkadaşlık kurmak isteyen kişi, karşındaki insan doğruları bilmediği için kolaylıkla her yalana başvurabilmektedir. Aralarında duygusal bağ oluşmasıyla da bu yalan giderek büyümektedir. Yani insanlar arkadaşlık kurmak için bile yalana başvurabilecek kadar yalancı olmuştur. Yine küçük ya da büyük ölçekli işletmeler takipçilerine sırf satış yapabilmek için yalan haberler paylaşabilmektedir. Bu hem yalancılık hem de dolandırıcılık olarak nitelenebilmektedir. Yani birey tek bir günah işlediğini düşünerek rahat hareket etmektedir ancak tek bir günah insanı birçok günaha sürüklemektedir. Yalancılık sadece yalan söylemekle sınırlı kalmaz, kişinin hak ve hürriyetine saldırı, dolandırıcılık, hırsızlık, iftira gibi birçok günaha ve TCK kapsamında değerlendirildiğinde ise suçlara itmektedir. Mesela yalancılık sonucu bir kişiyi dolandırmanın TCK m. 157’ye baktığımız zaman ‘Hileli davranışlarla bir kişiyi aldatmak, başkasının zararına olup kendisine bir yarar sağlayan kişiye 1 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası ve beş bin gün adli para cezası verilir.’ şeklinde bir yaptırımı olduğu görmekteyiz. Yine bir sonraki madde de ise dolandırmanın, dinî duyguların istismar edilmesi, kişinin zor durumundan faydalanılması, bilişim sistemleri ya da banka kurumlarının aracı olarak kullanılması suretiyle de işlenen dolandırıcılıklar da iki yıldan yedi yıla kadar hapis ve beş bin gün para cezasına hükmolunduğu belirtilmiştir. (TBMM, 2022)

4.2.2. Gıybet

غيب /Gayb kelimesinden türemiş olan gıybet, kötü sözlerle anmak (DİA, 1996: 14/63-64), arkadan çekiştirmek, hazır olarak bulunmayan birinin yani birini gıyabında hoşuna gitmeyecek bir şeyle anmak (Yeğin, 1997: 175), bir Müslümanı gıyabında duyduğu vakit incitecek şeylerle anmak (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 35) ve dedikodu anlamında kullanılmaktadır. (TDK, 2022) Yani gıybet, bir kişinin bulunmadığı yerde onun hakkında konuşmak ve duyduğunda ise hoşlanmayacağı şekilde anmaktır. Nitekim ayet ve hadislerde gıybet etmek sert bir dille eleştirilmiştir. İslam âlimleri gıybet ile ilgili âyet ve hadisler ışığında, insan onurunu, şahsiyetini ve kişiliği zedeleyen hem topluma hem de bireye zarar veren, toplumda kin, düşmanlık ve küslük gibi davranışlara yol açabileceği için gıybeti haram kabul etmişlerdir. (Çağrı, 1996: 14/63-64)

Gıybet ile ilgili ayet ve hadisleri inceleyerek İslam hukuku açısından hangi yaptırımlara tabii olduğunu görebiliriz. İlk olarak âyetlerde gıybet yasaklanmış ve gıybet etmenin ölü kardeşin etini yemek kadar kötü bir duygu olduğu bildirilmiştir: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü bir kısım zan günahıdır. Birbirinizin gizliliklerini ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın, sizden hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Bu sizi tiksindirdi! Allah’a karşı gelmeyin. Ancak Allah tövbeleri çok kabul edip, merhamet edendir.” (el-Hucurât 49/12; Zemahşerî, 2020: 6/324-328) ayetin tefsirini detaylı olarak incelediğimizde özellikle konumuzun başlığı ile alakalı olan gıybet yasağı dikkat çekmektedir. Gıybet hem yasaklanmış hem de bireye sadece insan olduğu için bile olsa ölü ve öz kardeşinin etinden yemekten hoşlanmayacağı ve bundan tiksineceği bildirilmiştir. Yani nasıl ki bunu duymak bile insanı tiksindiriyorsa, gıybet etmek düşüncesi de insan da aynı hissi yaratabilmelidir. Çünkü insan gıybet sonucunda hakkında konuştuğu kişinin onur, şeref ve haysiyetini rencide edebilmektedir. (Zemahşerî, 2020: 6/324-328) İşte bu nedenle birey gıybetten mutlaka uzak durmalıdır. Hadislerle gıybeti değerlendirecek olursak öncelikle gıybetin ne olduğunu belirten hadise yer verebiliriz: *Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah’ın Resulüne gıybet nedir diye sorulmuştur, Peygamber (s.a.s.) ise ‘Müslüman kardeşini gıyabında, duyduğu zaman hoşlanmadığı şeyle anmak’ diye buyurmuştur. Ancak o bahsettiğim şey onda varsa diye sorulduğunda ise ‘Eğer söylediğin ondan varsa gıybettir, ancak onda yoksa o zaman iftiradır.’ şeklinde cevaplamıştır.”* (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 35) Gıybet eden oruçlu kimsenin orucunun kabul olmadığı ise yine hadislerde bildirilmektedir. Oruç gibi Allah (c.c.) katında sevabı çok büyük bir ibadetin hayrından bile insanı mahrum bırakabilmektedir. Bu ise gıybetin ne kadar büyük bir günah olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili hadis; *Ebu Hureyre (r.a.), Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivayet etti: Bir kimse yalan söylemeyi, cahilce davranmayı ve yalanla iş görmeyi bırakmazsa o kişinin yemesini ve içmesini bırakmasına (oruç tutmasına) Allah’ın ihtiyacı yoktur.”* şeklindedir. Oruçlu bir kimse gıybet etmeyi, yalan söylemeyi, iftira etmeyi ve bunun gibi cahillerin yapacağı davranışları terk etmemesi durumunda ise orucunun makbul olmadığı bildirilmektedir. Yine eğer oruçlu kimse nefsinin oruçla terbiye edemeyip bu cahil davranışlardan uzak duramıyorsa, tuttuğu orucun kendisine bir faydası olmayacaktır. (Kazvî, “Oruç Kitabı”, 21; Ezdî, “Oruç Bölümü”, 25)

Gıybeti sosyal medya kullanıcıları içinde değerlendirecek olursak, gözetleme ve gözetlenme yani tecessüs mantığı üzerine kurulu olan bu sosyal medya ağlarında insanlar birbirlerinin paylaşımlarını takip etmektedir. Böylece kim ne yapmış, nerede gezmiş, ne giymiş, ne yemiş ve kimlerle gezmiş... Tüm bunları sosyal medya ile öğrenebilmektedir. İnsan bu öğrendiklerini ise

başkalarıyla da paylaşmaktadır. Durum böyle olunca gıybet kaçınılmaz olmaktadır. Gıybetin İslam hukuku açısından yaptırımlarından bahsettik. TCK kapsamında bahsedecek olursak gıybet, kişiye hakaret etmek kapsamında değerlendirilebilir. Çünkü ilgili kanun maddesinde hakaret başlığı altında ‘bir kimsenin onurunu, şerefini ve saygınlığını rencide edebilecek somut bir fiil ya da yakıştırmalarda bulunarak veya söverek gerçekleştiren kişi için, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası veya adli para cezasıyla cezalandırılır. Ancak kişinin gıyabında gerçekleştiriliyorsa üç kişinin şahitliğine ihtiyaç duyulur.’ ifade edilmiştir. Yine hakaret başlığı altında kişinin adı açıkça belirtilsin veya belirtilmesin eğer kişinin şahsına yönelik bir durum söz konusuysa açıkça ifade edilmiş şeklinde hükmolunur. (TBMM, 2022) Yani insanlar, sosyal medyada olsun veya olmasın gıybet etmek, hakaret etmek ya da kişiyi rencide edecek davranışlarda bulunmak, önce Müslüman olarak günah işlediği için yaptırıma tabii tutulacağını ve bir vatandaş olarak da işlediği suçtan dolayı ceza alabileceğini unutmamalıdır.

4.2.3. İftira

“افتراء/İftira” sözcüğünün sözlük anlamı “birinin üstüne suç atmak, yalan yere birini suçlu göstermek, ifk, bühtan (Yeğin, 1997: 255), bir kişiye asılsız olarak kasıtlı bir şekilde suç yüklemek (TDK, 2022), uydurmak, asılsız bir isnatta bulunmak ve yalan söylemek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise bir kimseye kasıtlı ve asılsız olarak günah veya kusur sayılan söz, davranış ya da nitelik yüklemek veya isnat etmek anlamındadır. (Çağrı, 2000: 21/522-523) Tecessüs ve mahremiyet yasağının ihlal edilmesiyle ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçlardan biri iftiradır. Çünkü insanlar arasındaki mahremiyet sınırları yok oldukça insanlar arasındaki saygı duygusu da yok olmaktadır. Birbirine saygı duymayan insanlar ise kıskançlık, zarar vermek, aşağılamak gibi kötü duygulara kapılıp karşısındakinin onur, şeref ve haysiyetini zedeleyebilecek davranışlarda bulunabilmektedir. Yani karşısındaki insana iftira ederek o insanın şerefini, haysiyetini ve itibarını zedelemekten çekinmemektedir. İnsanların arasındaki mahremiyet perdesi kalkmasıyla insanların hayâ perdesinin de kaybolduğunu söylemek yanlış olmaz.

İftiranın âyetlerde kullanıldığı anlamı genel olarak değerlendirecek olursak; “Allah’ın (c.c.) birliği, aşkınlığı ve yetkinliğiyle uyuşmayan yalanlar uydurmak ve iddialarda bulunmak” şeklinde kullanıldığını görebiliriz. (Çağrı, 2000: 21/522-523) Âyetlerin birçoğunda Allah’ın âyetlerini yalanlayıp, Allah’a karşı yalan uydurup iftira eden kimseler zalim olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca bunlara elem verici bir azap olduğu ve kurtuluş olmadığı da bildirilmiştir. (bkn. el-Âl-i İmrân 3/24; el-En’âm 6/21, 93, 144; el-A’râf 7/37; el-Yûnus 9/17, 59, 69) Başka âyetlerde de iftiradan söz edecek olursak: “İffetli kadınlara zina isnat ederek dört şahit ile bunu doğrulayamayana seksen değnek vurun. Artık onların şahitliklerini de asla kabul etmeyin. Bunlar fâsık kimselerdir.” (en-Nûr 24/4) diye buyurulmuştur. Bu âyetin tefsirlerine baktığımızda zina iftirasında bulunan kişinin dört şahit getirmesi gerekliliği bildirilmiştir. Ancak kısasta bile iki şahit yeterken, zina isnadı için dört şahit getirilmesi, iffetli bir kadına zina ettiği gerekçesiyle iffetini lekelemek can almaktan daha ağır görüldüğü içindir. Eğer zina isnad eden kişi ispatını gerçekleştiremezse değnekle vurulması ve cezanın caydırıcılığının artırılması için de şahitliğinin ömrü boyunca kabul edilmemesi yaptırımlarına yer verilmiştir. Ayrıca bu iftira atanların fâsık yani yalancı olduğu da âyetle sabitlenmiştir. (Yazır, 1992: 5/552-553) Bir başka ayette ise “İffetli ve hakkında uydurulan kötülükten habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunan kimse, dünya ve ahiret hayatında lanetlenmiştir. Bu işledikleri büyük günahtan dolayı elleri, ayakları ve dillerinin kendileri aleyhinde şahitlik edeceği gün onlara büyük azap vardır.” (en-Nûr 24/23-24) buyurulmuştur. Az önceki ayetle

aynı meseleyi konu edinmektedir. Çünkü namuslu birinin namus ve ırzına dil uzatmak kesinlikle bir Müslümanın yapmayacağı hatta düşünmeyeceği bir günahtır. Müslüman, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak dini vecibelerini yerine getirmelidir. Yine Allah (c.c.), attıkları iftiralar sebebiyle yalancılara üç yaptırım ön görmüştür; dünyada ve ahirette lanetlemiş, onları ahirette büyük bir azabın beklediğini buyurmuş ve bu ettikleri iftiralar sebebiyle dilleri, ayakları ve ellerinin onun aleyhinde şahitlik edeceğini bildirmiştir. Böylece sert bir dille uyarıda bulunmuştur.

İftira ile ilgili hadislere bakacak olursak; Müslümanın Müslümana iftira etmemesi ve iftira edilmesini engellemesinden dolayı Allah(c.c.), kıyamet gününde o kişiyi cehennem ateşinden koruyacağını bir melek yaratarak mükâfatlandıracağını müjdelemiştir. Yine aynı hadiste eğer iftira ederse ve iftira edilmesine engel olmazsa cehennem köprüsü üzerinde bekletilerek cezalandırılacağı bildirilmiştir. (Ezdî, “Edeb Bölümü”, 36) İslam hukuku açısından yaptırıma tabii olan iftira için TCK’ da öngörülen cezalar ise, kişi hukuka aykırı bir fiili işlemediği halde, bir kimsenin o fiili işlediğini yetkili makamlara ihbar, şikayet, basın ya da yayın yoluyla bildirerek hakkında soruşturma, kovuşturma ve idari yaptırım uygulanmasını sağlamak içinse bir yıl-dört yıl arası hapis cezasıyla cezalandırılır. Ancak iftira suçundan dönülmesi halinde ise ceza oranlarında indirim sağlanabileceği bildirilmiştir. (TBMM, 2022)

Son olarak iftiranın sosyal medyada konumuna bakacak olursak, bilgi mahremiyeti ile ilişkilendirmemiz gerekir. Çünkü sosyal medyada bilgiler sürekli ve hızla yayılmaktadır. Bu da bilginin doğru olup olmadığının araştırılıp araştırılmadığı sorununu da beraberinde getirmektedir. Ancak sosyal medyanın bir gösteri alanı olduğunu düşünürsek, bilginin doğruluğu değil bilginin gösterişli olması öncelikli diyebiliriz. Çünkü kullanıcı paylaştığı bilgiyle konuşulmak istemektedir. Ne yazık ki bunların sonucunda ise bir kişi ya da bir kurum hakkında asılsız haberler yapılabilmektedir. Bu da iftira fiilinin sosyal medyada ne kadar rahat işlendiği göstermektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman bireye, topluma ve kurumlara büyük ölçekte zararlar verilebilmektedir. Yine diğer günahlar gibi iftira günahı da yasaklanmış ve İslam Hukuku ve TCK’da cezalandırılmalar öngörülmüştür.

4.2.4. Zinâ

“زنا/zinâ” meşru olmayan cinsel ilişki (Esen, 2013: 44/440-444), meşrû olmayıp haram ve büyük günah olan cinsî münâsebet (Yeğin, 2017: 793) ve evlilik bağı olmaksızın kişiler arasında gerçekleşen cinsel ilişki (TDK, 2022) şeklinde anlamlandırılmaktadır. Zinâ, toplumu en çok ve en yakından ilgilendiren günahlardan biridir. Çünkü bireyi ve toplumu hasta eden, aile yapısını yok eden, insanlar arasındaki güven duygusunun kaybolmasına sebep olan vb. birçok olumsuzluğu beraberinde getirmesindendir. İşte bu denli yıkıcı olan bu günahı ayetler ve hadisler bağlamında değerlendirdikten sonra sosyal medyadaki yerini irdeleyeceğiz.

İlk olarak ayetlerde zinaya bakalım: Zinânın niteliğini belirten âyet **“Zinâyâ yaklaşmayın, o çok kötü bir yol ve hayâsızlıktır.”** şeklindedir. Allah (c.c.) zinâ etmeyin değil zinaya yaklaşmayın diye buyurarak zinâyâ götürebilecek yollardan bile uzak durulması gerektiğini emretmiştir. Yine aynı âyette zinâ hayâsızlık ve kötü bir yol olarak nitelendirilmektedir. Zinâ ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Özellikle İslam hukuku açısından yaptırımlarının neler olduğu bildirilmiştir. Bekâr ve dul ayrımı yapılmaksızın zinâ eden erkek ve kadınlara yüzer sopa vurulması emredilmiştir. (en-Nûr 24/2) Yine zinâ gibi bir günahı işlemekten uzak durmak için neler yapılabileceği de bu ayetlerde belirtilmektedir: **“Mümin erkekler söyle gözlerini haram bakmaktan sakındırsın, ırzını korusun. Ancak bu davranış onlar için daha iyidir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan**

haberdardır. Mümin kadınlar da ırzlarını korusun ve gözlerini haramdan uzak tutsun. Yüz ve el dışında kalan ziynetlerini göstermesin, başörtüleriyle yakalarının üstüne kadar örtünsün. Ziynetlerini kocalarından, babalarından, oğullarından ve üvey oğullarından, kocalarının babalarından, erkek kardeşlerinden ve onların oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından, Müslüman kadınlardan, kölelerinden, erkeklığı kalmamış olan hizmetçilerinden, kadınların mahrem yerlerini henüz öğrenmemiş erkek çocuklarından başkasına göstermesinler. Ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını yerlere vurmasınlar. Ey müminler topluca tövbe ederek kurtuluşa erebilirsiniz.” (en-Nûr 24/30-31) Bu ayette de kadınların mahremlerine ziynetlerini göstermelerinde bir sakınca olmadığı ve yine namahremlerinden ziynetlerini gizlemelerinin de zinâyı engelleyecek bir yol olduğu bildirilmiştir.

Hadislerde zinâyâ, zinâyâ engel olacak yaptırımları görebiliriz: “*Cerir b. Abdullah’tan rivayet edildiğine göre peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: ‘Resulullah’a ansızın bir kadına bakmanın hükmünü sordum; gözünü hemen ondan çevir diye emretti.’*” Bu emirle birlikte zinâyâ götüren yollardan birinin de bakmak olduğunu anlıyoruz. Nitekim bir başka hadiste ise “*Şüphe yok ki Allah ademoğluna zinadan nasibini yazmış. Buna erişeceği kesindir. Gözlerin zinası bakmak, dilin zinası ise konuşmaktır. Nefis şehvet eder ve ister. Ferc ise ya tasdik eder ya reddeder.*” şeklinde buyurulmuştur. (Ezdî, “Nikah Bölümü”, 42-43) Böylece zinânın yalnızca cinsi ilişki de bulunmak olmadığını ve tüm organların yapıp ettiklerinden sorumlu olduğunu bu hadisde de görmüş olduk. Burada zinâyâ sebep olabileceği için organların yaptıkları zinâyâ benzetilmiştir. Yani zinâyâ sebep olabilecek fiiller zinâ yapılmış gibi değerlendirilmektedir.

Yukarıda yer verdiğimiz âyetler ve hadisler ışığında sosyal medyada zinâyı değerlendirecek olursak ilk olarak bakmaktan başlayabiliriz. Çünkü gözetleme ve görünür olma üzerine kurulan bu sistemde en çok gerçekleşen fiili insanın bakışlarının namahremleri üzerinde gezmesidir. İnsanlar kendilerine ait fotoğrafları, videoları ve canlı yayınları paylaşması, yine eşine, çocuğuna ait görüntüleri paylaşması nefsi arzulara etki edebilmektedir. Ancak şunu söylemek gerekir ki bu genelleme değildir. Yalnızca örtü çerçevesine riayet edilmeyip bireyin sırf beğenilmek için kendini paylaşmasından bahsedilmektedir. Bu durumlar ne yazık ki insanı zinâ gibi bir günaha iten etkenlerdir. Zaten toplumun ve insanın bireysel maslahatı gözlenerek sosyal medyada yapılan paylaşımlar eleştirilmektedir. Mesela zinâyâ götüren yollar bile aile kurumunu olumsuz etkilemektedir. Yine yalnızca eşler değil çocuklar da bu durumlardan etkilenmektedir. Bunların sonucunda da toplumda sadakat, güven, huzur vb. duygular köreltilmektedir. İslamiyet bireyi en iyi tanımlayan ve en iyi tanıyan din olması sebebiyle bu bağlamda emir ve yasaklar belirlemiştir. Bu emir ve yasakları konu içerisinde âyetler ve hadisler bağlamında değerlendirdik.

4.2.5. İrtidad

“*ردّ/Redd*” kelimesi kabul etmemek, geri çevirmek gibi anlamlara gelirken, bu kökten türemiş olan “*ارتداد/irtidad*” ise Müslüman olan birinin kendi iradesiyle dinden çıkması (İnce, 2008: 35/88), din değiştirerek İslam’dan çıkmak, dinsiz kalmak, geri dönmek, İslam’dan ayrılarak mürted olmak (Yeğin: 1997: 285) anlamına gelmektedir. Yani bireyin haktan ayrılıp batıla dönmesidir. İrtidadı önce âyetler sonra da hadisler kapsamında değerlendirip, sosyal medyadaki tecessüsün irtidat üzerindeki etkisine değinerek konumuzu sonlandıracağız.

“İman edip sonra inkâr eden, sonra inanıp tekrar inkâr eden, sonra inkârlarında ileri gidenleri; Allah bağışlamayacak ve doğru yola da iletmeyecektir.” (en-Nisâ 4/137; Râzî, 2002: 8/367-368)

“Kalbi imanla dolu olup zorlanan kimse hariç, inanıp da daha sonra Allah’ı inkâr edenler ve kalplerini küfre açanlara Allah’tan onlara büyük bir azap iner ve onlara gazap vardır.” (en-Nahl 16/106;)

“Hiç şüphesiz ahirette ziyana uğrayacak olanlar onlardır.” (en-Nahl 16/109)

“Kendilerine hidayet verildikten sonra bu yoldan geriye dönenler, şeytan tarafından aldatılarak peşinden sürüklemiş ve onlara boş ümitler vermiştir.” (el-Muhammed 47/25)

Bu âyetlerin tefsirlerine bakarak genel bir değerlendirme yapacak olursak; bunların kalbinde iman gerçekten yer etmemiş demektir, eğer iman bunların kalplerinde yer etmiş olsaydı bunlar türlü sebeplerle haktan ayrılmazlardı. İşte bunlara iman tesir etmediği için bunlar hiçbir zaman gerçekten tövbe edip de hak olana erişemeyecektir. Allah ise bunu bildiği için bunların bağışlanmayacağını bildirmektedir. Böylece irtidad edenlerin yaptırımları İslam hukukunda ebedi olan hayata bırakılmıştır. Onların bu durumları sadece azap ile cezalandırılmaktadır. Ancak bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *“Osman b. Afvan öldürülmek için evi kuşatıldığında şunları söylemiştir: Allah için söyleyin, bilmiyor musunuz? Resûlullah, bir Müslümanın yalnızca şu üç şeyden dolayı öldürülebileceğini buyurmuştur: İslam’a girdikten sonra dinden dönerse, haksız yere adam öldürürse...”* Yani irtidad eden bir Müslümanın öldürülmesi meşru sayılmıştır.

İrtidadı, sosyal medyada değerlendirecek olursak; insanlar sosyal medyada başkalarından etkilenme, takip ettikleri kişilere özenme ve onlar gibi olma eğilimleri olduğu için dini açıdan etkilenmeleri de bir sonuç olabilir. Çünkü insan sevdiğine benzemektedir. Hatta onun gibi olmaktadır. Zamanla farkına varmadan bulunduğu ortam ve vakit geçirdiği mecralardaki tutumları sergilemeye başlamaktadır. Bu özellikle ergenlerde yani bulüğe yeni ermiş bireylerde daha fazla gözlemlenebilecek bir durumdur. İnsanlar sosyal medyada beğendiği ve özendiği insanları gözetleyerek onlar hakkında bilgi toplamaktadır. Irkını, dinini, dilini, hobilerini, fobilerini yani kısacası o kişiye ait her şeyi öğrenebilmektedir. Durum böyle olunca birey karşısındaki insanın hayatına özendiği için onun gibi olmaya çalışabilmektedir. Zamanla bu özendiği insana veya topluma benzemesi ise muhtemeldir. Nitekim insan hangi topluma özenirse zamanla o topluma benzer manasında hadis-i şerif bulunmaktadır. (Ezdî, “Cihad Bölümü”, 17)

5. SONUÇ

Sosyal medya çağımızın vazgeçilmez bir unsuru ve temel bir parçası olmuştur. İnsanlar gün geçtikçe sosyal medyada daha fazla vakit geçirmek, daha fazla paylaşım yapmak, daha fazla takip etmek ve daha fazla takip edilmek istemektedir. Yani sosyal medyanın her geçen gün hayatımıza daha fazla dahil olması, sosyal medyadan daha fazla beklenti içine girmemize sebep olmaktadır. Sosyal medya kullanım sıklığı ve sosyal medyanın fonksiyonları ve özellikleri insanların hayatında çok şeyi değiştirmiştir. Çünkü bireyin kişiliği, yaşamı, yediği, giydiği, içtiği ve hatta düşündüğü bile sosyal medyanın etkisi altında gerçekleşebilmektedir. Birey sosyal medyayı kullanmak yerine her geçen gün sosyal medyaya bağımlı olmaktadır. Yani artık insanlar sosyal medyayı kullanmamakta, sosyal medya insanları kullanmaktadır. “Bir hizmet bedava ise ürün sizsiniz!” söylemini sosyal medya kolaylıkla doğrulamaktadır. Çünkü insanlar sosyal medyayı sınırsız ve bedava kullanabilmektedir. Sosyal medyada zaman ve mekân sınırlaması olmaması ise bireyi her an her şey yapabilecek özgürlükte olduğu düşüncesine itmektedir. Bu nedenle sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar diğerlerinin haklarına saygı duymadan paylaşım yapabilmektedir. Yine istediği şekilde yorum yapabilmekte ve istediği paylaşımı beğenebilmektedir. Sosyal medyanın tüm bunlarla birlikte insanlardan aldığı en önemli değer mahremiyettir.

Mahremiyet insanların diğerleri ile arasındaki bir perde gibidir. Aynen hayâ perdesinin insanı günahlardan koruduğu gibi mahremiyette insanı dışardan gelecek saldırılardan koruyabilmektedir. Ancak her geçen gün sosyal medya ile beden mahremiyeti, mesken mahremiyeti ve bilgi mahremiyeti ihlal edilmektedir. Bundan dolayı mahremiyet perdesi bireyler arasından kalkmaktadır. Mahremiyetin bu şekilde insanlar arasından çekilmesi ise insanların birbirlerine olan saygılarını yitirmesine sebep olmaktadır. Yani mahremiyet ihlalleri ile birlikte bireyin bir başkası ile arasındaki sınır azalmıştır. Bu sınırlar, bireylerin sosyal medyada önce ne hissettiğini paylaşmasıyla başlamıştır. Sonra zamanla ne yaptığını ne düşündüğünü ne yediğini ve ne içtiğini de paylaşmaya başlamıştır. Çünkü sosyal medya kullanıcılarını daima yanında görmek istiyordu. Birey giderek kendisine dair her şeyi paylaşmaya başladı. Düşüncelerini, fikirlerini, işlerini, duygularını, ailelerini, arkadaşlarını, gezdiklerini, yediklerini, içtiklerini yani hayatlarına dair her şeyi paylaşmaya başladı. Böylece birey sosyal medyayı kullanırken dengeler değişti ve sosyal medya bireyleri kullanmaya başladı. Toplum ise mahremini gizleyen ve başkasının mahremine saygı duyan bir toplumdan, mahremini herkese gösteren ve başkalarının mahremiyetini gözetten bir topluma dönüştü. İnsanların bu tavrı gözetim toplumunu ortaya çıkarmıştır. Artık insanlar merak ettiği kişiyi sosyal medya aracılığı ile kolayca gözetleyebilmektedir. Bu ise tecessüs yasağının ihlal edilmesini ortaya çıkarmıştır.

Mahremiyetin ihlal edilmesini normal görmeye başlayan bir toplum zamanla tecessüs etmenin de normal olduğu fikrine kapılmıştır. Tecessüs etmek insanlar arasında bir sorun olmak yerine yeni bir eğlence aracı olmuştur. Çünkü insan istediği her bilgiye, istediği kişiye, istediği ürüne, istediği unvana, istediği kimliğe vb. istediği birçok şeye gerçek olsun sanal olsun bir şekilde ulaşmayı başarmıştır. Böylece artık kişilerin bir gerçek kimliği bir de sanal kimliği oluşmuştur. Bireyler gerçek hayatta tatmin edemedikleri duygularını, sanal kimlikleriyle sosyal medyada tatmin etmeye başlamıştır. Bireyin gerçeği ve sanalı iç içe koyarak yaşamaya başlaması, somut ve soyutun arasındaki farkı ortadan kaldırarak yaşamaya benzetilebilir. Yani bir şey aslında soyut, elle tutulamaz, gözle görülemez ama aynı zamanda somut, gözle görülebilir ve elle tutulabilir bir şekil almıştır. İşte tezatlıklar sanal ve gerçek olanın birleştirilmesiyle bir araya gelmiştir. Yani birey hem

iyi hem kötü, hem duyarlı hem gamsız, hem dürüst hem yalancı vb. olabilmektedir. Bunları sıralamak oldukça kolaydır. Ancak bu tezatlıkların kişiyi ruhsal olarak etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir.

İnsanların sanala olan bağımlılığı arttıkça, sanal olan ve gerçek olan arasındaki ilişkiyi artık tek bir gerçeklik olarak görmeye başlamıştır. Bu durum insanlar arasında yaygınlık kazanınca görülme ve gözetleme arttığı için hem suç oranları hem suçlu sayısı hızla artmaya başlamıştır. Çünkü insan zihni sürekli olarak bir şeye maruz kalırsa zamanla onu normalleştirmeye başlar. Suç oranların artması ve kolaylıkla suç işlenebilmesi ise bu normalleştirmelerin sonucudur. Tabii ki tüm bunların temel sebebi mahremiyet sınırlarının kalkmasıyla insanlar arasındaki ilişkilerin sınırlarının değişmesidir. Bunu destekleyen diğer sebep ise şüphesiz tecessüstür. İnsanlar hem gözetleme hem de gözetlenme noktasında rahatsızlık duymadığı için zaman zaman mahremiyeti umursamadan paylaşım yapmakta ve yapılan paylaşımları takip ederek tecessüse riayet etmemektedir.

Allah'ın (c.c.) emirlerinde ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinde daima toplumun menfaati ve beş maslahat prensibi gözetilerek sınırlar belirlenmiştir. İnsanlar ancak bu sınırlara riayet ederek hem dünyada hem de ahirette mutluluğa ve huzura erişebilir. Bu sınırlara riayet etmesi gerektiği ve riayet ederse mükafatlandırılacağı belirtilmiştir. Böylece insanlar hem fiziksel hem de ruhsal olarak daha sağlıklı olabilecektir. Hayatın her alanında ayetler ve hadisler ışığında hareket etmek, emirleri ve yasakları birer ahlak kuralı olarak içselleştirmek gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü insanları dıştan gelen telkinlerden çok içten gelen duygular harekete geçirmektedir. Böylece insanların vicdanları yapacaklarına ya da yapmayacaklarına daha çok etki edecektir. İnsanların yaptıkları ya da yapmadıkları hem maddi hem de manevi yaptırımlara da tabidir. Hem İslam hukuku kuralları hem de Anayasalar da insanların eylemleri yaptırımlara tabi tutulmuştur. İnsanlar bunları da göz önünde bulundurmalıdır. Sonuç olarak insanlar, dinen, vicdanen ve hukuken gerçekleştirdikleri tüm fiillerden sorumludur. İnsan bunun bilincinde olarak ve bunu düşünerek hareket etmelidir.

KAYNAKLAR

- 2021 Dünya İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Kullanım İstatistikleri (2022, 28 Kasım). Erişim Adresi <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>
- Akgündüz, S. N. (2015). İslam Hukuku Açısından Hukukun Mahremiyeti Koruyucu İşlevi. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (Ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (453-467 ss.), Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Akpınar, M. R. (2017). İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28/3, 493-509.
- Albayrak, E. S. (2019). Sosyal Ağlar ve Modern İnsanın Yalnızlaşması: Coca-Cola Reklam Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/70, 929-942.
- Arık, E. (2018). *Dijital Mahremiyet, Yeni Medya ve Gözetim Toplumu*. Konya: LiteraTürk Academia.
- Baş, E. (1995). *Hucurât Sûresi Tefsîri ve İnananlar Arası Beşerî Münâsebetler*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Belen, R. (2022). *İslam Hukuku Açısından Sosyal Medyanın Gelişmesi Karşısında İnsan Şahsiyetinin Korunması*. Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- Bildik, E. (2019). *Bilgi Edinme Sürecinde Sosyal Medya*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Bilmen, Ö. N. (2016). *Fıkıh İlmi ve İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nizamiye Akademi.
- Bostancı, M. (2010). Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri.
- Bölükbaş K., Kırık A. M. (2020). Siber Zorbalık Bağlamında Twitter Fenomenleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2, 945-962.
- Çağrı, M. (2011). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde “Tecessüs” (c 40, 246-247 ss.). Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/tecessus>
- Çağrı, M. (2013). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde “Yalan” (c 43, 297-300 ss.). Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/yalan>
- Çakar M. F., Yanlıç Ö. (2014). Kişilerarası İletişimin Facebook’ta Değişen Yüzü: Facebook’ta Arkadaşlıkla Gelen Örtülü Takip (Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi Örneği). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 2/3, 224-242.
- Çalık, N. S. (2018). Beden, Mesken ve Bilgi Mahremiyeti Açısından Sosyal Medyadaki Tasarrufların Fıkhi Açidan Değerlendirilmesi. *TURKISH ACADEMIC RESEARCH*, 3/1, 25-44.
- Çekiç, S. (2019). *İslam Hukukunda Mahremiyet ve Sosyal Medya*. On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Çekiç, S., Ayengin, T. (2021). Sosyal Medyadaki Mahremiyet İhlallerinin Bazı Fıkhi Yansımalarına Dair”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Mütefekkiri Dergisi*, 8/15, 71-93.
- Demirli, C., Kütük, Ö. F. (2010). Anlamsal Web (Web 3.0) ve Ontolojilerine Genel Bir Bakış. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 9/18, 61-71.
- Demiroğlu, B. (2021). *Yetişkinlerin Maneviyat ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Dızman Şentürk, Z. (2019). Sosyal Medyanın Boşanmaya Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* (ASEAD), 6/4, 548-555.
- Dölek, A. (2015). Âyetler ve Hadisler Işığında Mahremiyet Açısından Kadın ve Kadın Resminin Reklamlarda Kullanılması. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (Ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (517-527 ss.), Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Duğmi, M. R. (1893). *et-Tecessüs ve ’l-Ahkamuhu fi Şeriatı’l-İslamiyye*. Daru’l İslam: Haleb, II. Basım.

- Erdoğan, M. (2019). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Erol, S. (2022). *Kişilerarası İletişimde Emoji Kullanımı: WhatsApp Örneğinde Bir İnceleme*. Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Gümüşhane
- Ersöz, B. (2020). Yeni Nesil Web Paradigması: Web 4.0. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi* 1/2, 58-65.
- Ezdî, E. D. S. b. E. b. İ. S. (1987). *Sünen-i Ebû Dâvûd*. (Nşr. İ. L. Çakan). İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Fîrûzâbâdî, E. T. M. M. b. Y. b. M. (2013). M. A. Efendi (çev.), *Kâmûsu'l-Muhît* içinde c.3, 2580 s.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Gedikoğlu, E. (2020). *Dijital Çağda Değişen Normlar, Aşınan Değerler: Sosyal Medya Dilenciliği*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Medya ve Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gökmenoğlu, H. T. (1991). *İslam Hukukunda Şahsiyet Hakları*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir-Hadis Anabilim Dalı, İstanbul.
- Gökyurt, A. (2002). *İslam Hukukunda Mahremiyet Anlayışı ve Günümüzde Sosyal İlişkiler Açısından Kadın*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kayseri.
- Güllük, İ. (2015). Avret Mahremiyeti Prensipleri Açısında Görüntü, Gerçeklik, Sanal Alem ve Cinsel Üzerine Fıkıhî Bir Analiz. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (Ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (105-128 ss.), Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Gündüz, A., Ertong Attar, G., Altun A. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Instagram'daki Benlik Sunumları. *DTCF Dergisi* 58/2, 1862-1895.
- Güneş, Y. (2010). *Hadislerde İletişim Ahlakı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İstanbul.
- Güngör, N. (2016). İslam hukukunda Özel Hayat Kavramı ve Günümüz Uygulamaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV, 69-94.
- Hacıbekiroğlu, M. (2019). *Sosyal Medya Kullanımına Bağlı Değişen Mahremiyet Algısı ve Dindarlık İlişkisi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.
- Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmaları. (2022, 20 Kasım). Erişim Adresi [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587)
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ. *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-Azîm* çev. Bekir Karlığa & Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları), 13/463.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. "cess", *Lisânü'l Arab*, (İran: 1363/1405), 6/39.
- Kahraman. A. (2015). Mahremiyetin Tanımı ve Sınırları. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (28-52 ss.), Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Kallek, C. (1993). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde "Casus". (c 7, 163-166 ss.). Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/casus>
- Karagülle, A. E. (2015). *Günümüzde Değişen Mahremiyet Algısının Sosyal Ağlar Bağlamında İncelenmesi*. Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kazvînî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce. *Sünen-i İbn Mâce*. çev. Haydar Hatipoğlu İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982.
- Keten, E. T. (2018). Dijital Toplumda Mahremiyet Mücadelesi. *Yeni Yaşam Dergisi*.
- Kırcaburun, K. (2017). *Üniversite Öğrencilerinde Instagram Bağımlılığı, Kişilik Özellikleri ve Kendini Sevme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya.
- Küçük, Ş. (2020). *Sosyal Medya Fenomenlerinin Tesettür Algısına Etkisi: Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencileri Örneği*. Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Amasya.

- Martı, H. (2009). Hz. Peygamber'in Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti. *Marife Dergisi* 9/2, 9-23.
- Mâtürîdî, E. M. (2018). *Te'vilâtü'l Kur'ân*. (Çev. K. Sandıkçı). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Mevdûdî, E. A. (2005). *Tefhîmü'l-Kur'ân*. (çev. M. H. Kayani, Y. Karaca, N. Şişman, İ. Bosnalı, A.Ünal. H. Aktaş). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mevsîlî, A. b. M. b. M. (1998). *el-İhtiyar Tercümesi*. (Çev. M. Keskin). İstanbul: Ümit Yayınları.
- Mimaroğlu, M. (2019). *Yalan Haberin Yeni Medya Aracılığıyla Dolaşıma Sokulması: WhatsApp Örneği*. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı, Mersin.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Özeltürkay, E. Y., Bozyiğit, S., Gülmez M., (2017). Instagram'da Alışveriş Yapan Tüketicilerin Satın Alma Davranışları: Keşifsel Bir Çalışma. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 12/48, 175-198. [https:// DOI: 10.14783/maruoneri.vi.331668](https://doi.org/10.14783/maruoneri.vi.331668)
- Râzî, F. (2002). *Tefsîr-i Kebîr*. (çev. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, S. Doğru). İstanbul: Huzur Yayınevi.
- Suyûtî, E. F. B. A. b. M. b. E. B. C. (2012). *ed-Dürri'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr*. (çev. H. Yıldız) İstanbul: Sistem Matbaacılık.
- Şen, C. (2015). İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişkisi. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (Ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (ss.), Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Şimşek, M. (2016). Mahremiyetin Sınırlarını Belirleme ve Korumada Hukukun işlevi: İslam Aile Hukuku Örneği. Ünal, Y., Gündoğdu, Y. B., Pekdemir, Ş., Atsız H. (Ed.), *Din, Gelenek ve Ahlak Bağlamında Mahremiyet Algıları Sempozyumu* içinde (470-480 ss.). Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Şimşek, T. (2019). "Sosyal Medyada Mahremiyetin İfşası 'Instagram Örneği'". *Sosyolojik Düşün* 4/1, 10-24.
- Taberî, E. C. M. b. C. (1996). *Taberî Tefsîri*. (çev. H. Karakaya, K. Aytekin). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- TBMM, Türkiye Büyük Millet Meclisi. "Türk Ceza Kanunu". Erişim 27 Aralık 2022. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html>
- Tekeli, M. F. (2019). *Sosyal Medya Bağımlılığı ve Din: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Telli, M. (2013). *Haya Kavramında Peygamberlerin Örnekliliği*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum.
- Tirmizî, E. İ. M. b. İ. b. S. (2004). *Sünen-i Tirmizî* (Nşr. A. Parlıyan). Konya: Konya Kitapçılık.
- Tiryaki, E. (2020). *Açık Kaynak İstihbaratında Sosyal Medya Kullanımının Analizi*. Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü İstihbarat Çalışmaları Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tuncer, S., Özata Z., Akar E., Öztürk M. C. (2013). *Sosyal Medya*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri, Eskişehir.
- Tûsî, E. H. M. b. M. b. M. b. A. G. (2004). *el-Erbain fî Usulî'd-Din*. (Çev. A. Duran). İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Türkmen, T. (2020). *Sosyal Medyada Tanınırlık ve Sanal Kimlikler; Youtuber'lar*. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, İstanbul.
- Uzun, M. E. (2022). *Din Görevlilerinin Sosyal Medya Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma: İzmir İli Örneği*. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimler Anabilim Dalı, İzmir.
- Ülker, M. (2020). *Sosyal Medyanın Kullanımının Kişilerarası İletişimde Bireyin Mahremiyet Algısına Etkileri: Gümüşhane Üniversitesi Örneği*. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Gümüşhane.
- Ünal, A. T. (2015). *Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Vardi, R. (2015). Sanal Mahremiyet. *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/17, 53-73.

- Yalçın, H. (2019). *Devletin Güvenliğine Karşı İşlenen Bilişim Suçlarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Yazıcı, T. (2015). Kişilerarası İletişimde Anlık Mesajlaşma Uygulamalarının Yeri: WhatsApp uygulaması ile İlgili Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme. *International Journal of Social Sciences and Education Research* 1/4, 1102-1119.
- Yazır, E. M. H. (1992). *Hak Dini Kur'ân Dili*. (sad. İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli, A. Yücel). İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık.
- Yeğin, A. (1991). *Osmanlıca-Türkçe Yeni Lûgat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.
- Yeğin, A. (1997). *İslamî-İlmî-Dinî-Felsefî Yeni Lûgat*. İstanbul: Hizmet Vakfı Yayınları.
- Yemenî, E. A. M. b. E. b. M. b. E. Â. A. (1994). *el-Muvatta*. (çev. A. M. Büyükçınar). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Yeniçıkı, N. T. (2016). Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Dergisi*, 9/2, 92-115.
- Yılmaz, G. (2019). *İslam Hukuk'unda Casusluk Suçu ve Cezası*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Isparta.
- Zemahşerî, E. K. C. M. b. Ö. b. M. H. (2020). *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl*. (Çev. N. Çağır, A. Hatip, M. Kaya, Ö. Çelik, M. Erdoğan, N. Uzun, M. Öztürk, H. Öğmüş). İstanbul: T.C. Türkiye yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Zengin M., Zengin G., Altunbaş H. (2015). Sosyal Medya ve Değişen Mahremiyet "Facebook Mahremiyeti". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 3/2, 112-136.